

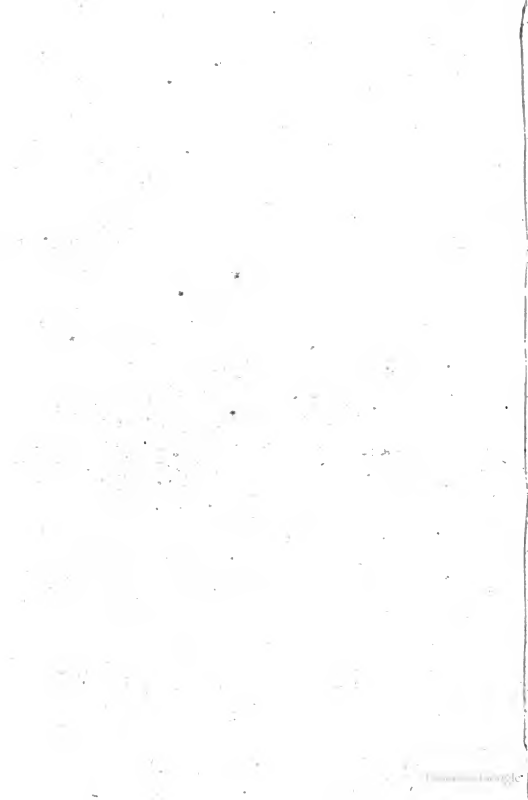

11
V 38

11. 29.

ANTI-LUCRETIVS,

SIVE

DE DEO ET NATURA.

TOMVS PRIMVS.

*Pondera quot rerum stupuisti, Europa, gerentem.
 Et magni latuit pars tamen ingenii.
 Ecce patet : crescit post funera : quoque recedet
 Longius ; hœc sœmâ judice, major erit .*

Print par Remy de la Roche.

Gravé par J. Poullet & de R.

ANTI-LUCRETIVS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVENI.

EMINENTISSIMI S. R. E. CARDINALIS

MELCHIORIS DE POLIGNAC

. OPUS POSTHUMUM;

*Illustrissimi Abbatis CAROLI D'ORLEANS DE ROTHELIN
curâ & studio editioni mandatum.*

TOMUS PRIMUS.

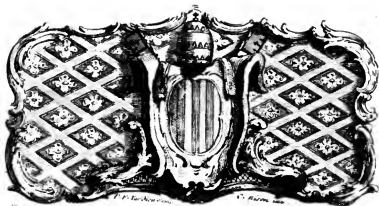
P A R I S I I S,

Apud PETRUM-ÆGIDIUM LE MERCIER, viâ
San-Jacobæ, sub signo Libri Aurei.

M. DCC. XLVII.

CUM APPROBATIONE ET PRIVILEGIO REGIS.

SUMMO PONTIFICI
BENEDICTO XIV.

BEATISSIME PATER;

*QUÆ duo plurimum habent apud Deum homi-
nesque sanctitatis, Religio & amicitia, ea me ad
proferendum in lucem sacrum hunc Poëseos fœtum im-
pulerunt, & eundem nunc commendant benevolentia*

Tuæ, Tuæque pietati. Totum hujusce Poëmatis opus Religio concepit ac peperit: hæc amœnissimos splendidi ingenii lepores consecravit supremo Numini; hæc auctoris pectus inflammavit divino quodam afflatu ardoris, qui, ut in ipsius animo diuturnæ vitæ decursu debilitatus nunquam est, ita in opere vivit flagratque semper, longo tanti laboris tractu nunquam extinctus. Eadem etiam majores mihi fecit spiritus, ut natum suis auspiciis Carmen, in quo lineamenta quædam imperfecta reliquerat magni artificis impetus, quasi Apelleam tabulam aliquâ ex parte conformare auderem; eadem nunc jubet munus hoc sibi pretiosissimum ad pedes Tuos deferri. Semper enim Te, SANCTISSIME PATER, Religio tulit in oculis; ipsa Tibi primis ab annis tenerum pectus imbuït amore suū. Te suo statim impositum sinu fingere studuit ad eas artes, quæ supremam hanc, quam nunc obtines, dignitatem decent. Ideo Te collocavit in excelsa Sionis monte sublimem, ut omnibus iis, qui pro Israël præliantur, signum exemplumque dares: atque adeo Te ipsius Dei Legatum in terris, Christique Vicarium, ultro sibi patronum deposcit is liber, in quo Cardinalis, unus ex electis viris strenuis de cuncto Israël,

qui Moyses Christiani vigiliarum laborumque partem in se suscipiant , causam supremi Numinis adversus Atheos tuetur , & ad tuendam adversus Deistas Christi causam se se accingit.

SED & alio jure SANCTITATI TUÆ debetur pium hoc clientelæ vectigal. Quem auctori amorem reverentiæ plenum injecerant cognitæ SANCTITATIS TUÆ virtutes, is hujusce frontem operis alio nomine, præter quàm Tuo, non sineret honestari. Omnium & Naturæ & artis Miraculorum spectator elegans, sagacior etiam animorum æstimator, cùm Italiam longo usu perspectam habere studuisset, inter plurima pulcherrimæ Regionis ornamenta, nihil ipsum & amore devinxerat magis, & admiratione commoverat, quàm conspicua in Te, excellentis ingenii altitudo, prisca integritas, bonarum artium studium ingens, subactum litteris ac subtile judicium, tenerrima eadem & animosa pietas, ardor in Religionem generosus, omnes denique egregiæ dotes, quas intelligenti viro in SANCTITATE TUA, patefecerat conjuncta Tecum necessitudo: quem sanè maximum ex Transalpinis itineribus fructum retulisse sibi videbatur. Me verò quem

in intimos animi sinus penitus admiserat, hos de Te sensus inter permultas magnificæ indolis opes, in illo sæpe deprehendisse profiteor. O Virum, & Tibi, SANCTISSIME PATER, & Ecclesiæ toti, & Patriæ, & mihi quoque eheu desiderabilem! quorum omnium gloriæ consulere me arbitror, dum illius consulo memoriæ. Hoc illustre monumentum ex quo deposuit in manus meas morientis amici manus, ipsius quidem animus & in Poëmate spirans, & toto meo pectore acceptus, meque in opere perpoliando adjuvans, suadere mihi non desuit, ut hunc sui ingenii partum Tuo potissimum patrocínio committerem. Hanc quam ex ipso mihi videbar audire vocem, secutus sum eo libentius, quòd Tuarum ego quoque virtutum testis, & alloquii Tui benignitate non semel perfusus, summâ erga SANCTITATEM TUAM observantiâ, ac religiosissimâ veneratione cum præstanti Viro maxime consentirem.

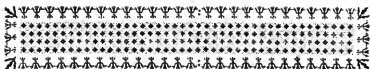
DUM Tu igitur, BEATISSIME PATER, non moribus solum Tuis ac legibus, sed scriptis etiam purissimo Christianæ eruditionis succo imbutis, Ecclesiam exornas, accipe testimonium hoc sanctissimæ nostræ

E P I S T O L A. v

*Religioni redditum ab Eminentissimo Cardinali, quem
amabas, ab eo quem ipse amavit nunc oblatum
TUÆ SANCTITATI, curasque meas velis Aposto-
licâ benedictione consecratas. Hanc unam laborum his
in terris mercedem toto animo concupivit*

SANCTITATIS TUÆ

Obsequentissimus, humillimus
& addictissimus servus
CAROLUS D'ORLEANS DE ROTHELIN;
Presbyter & Abbas.
a iij

PRÆFATIO.

TANDEM exit in lucem multis ab annis efflagitatum opus, cujus per totam Litterarum Rempublicam fama latè pervagata est. Quod enim in Principum virorum liberis publica exspectatio facit, ut eos vixdum ex incunabulis egressos multorum aures oculique prosequantur, eorum facta explorent, dicta omnia excipiant, spargantque in vulgus, affingant etiam aliquid aliquando; id in magni Cardinalis Poëmate, ex quo primùm inchoatum est, evenisse mirum videri non debet. Nec sanè obscurum esse poterat, quod in manibus tamdiu versaret Vir in tantâ luce collocatus: ac præterea, cùm id postulabat & ipsius rei natura & diligentia auctoris, ut in consilium adhiberet homines in maximis artibus, de quibus disputatio erat, præstantissimos; tum

a iiij

si quæ fortè carmina recitaverat, eorum vis in audientium animos altiùs penetrans eos relinquebat aculeos, ut continere ipsi se non possent, quin eadem quoque, quantum memoriâ consequi poterant, proponerent aliorum admirationi. Hinc quasi subreptas auctori gemmas, iis ut opera sua distinguerent, multi protulerunt, cùm Anti-Lucretium nosse pars urbanitatis putaretur. Itaque, quod necesse erat, factum est, ut, dum per ora manusque multorum versus illi volverentur, attrita quædam, quædam aucta, alia perturbata aut variè depravata in publicum pervenerint; nonnulla etiam, quæ deinde auctor ipse maturiore iudicio perpensa immutavit. Quæ igitur hæcenus ex Anti-Lucretio derivata, nec satis sincera, passim emanarunt; ea jam integritati suæ redita, nunc in ipso fonte haurienda proferimus.

Quanquam autem, qui libros alicujus post mortem auctoris edunt, de vitâ ipsius solent aliquid præfari, ut aut ab homine commendationem operi, aut ab opere laudem hominî concilient, id nos tamen hoc in loco super-

vacaneum fore duximus. Talis ille Vir fuit, ut tot inter ejus decora vel minimum sit floruisse maximâ gloriâ Poëseos : opus autem est ejusmodi, ut aliorum ejus factorum claritate non indigeat. Neque verò magnarum rerum, quas gessit, memoria unquam intercidet, & gentis Gallicæ consignata fastis, & politissimorum ingeniorum præconio testata.* Nam in utrâque Regiâ & Inscriptionum ac Litterarum & Scientiarum Academiâ vitam ipsius moresque eximiâ dicendi facultate persecuti sunt Viri iisdem doctrinarum artibus, quibus ipse præstitit, excellentes Bozius & Mairanius, qui quam laudis mercedem illustribus ingeniis post obitum persolverunt, eâdem sibi mercede præclaram quoque famam paravere.

Ex duabus his laudationibus, quarum altera jam in manibus hominum versatur, altera hætenus audita tantùm summum legendi de-

* Eloge de M. le Cardinal DE POLIGNAC, prononcé dans l'Académie Royale des Inscriptions & Belles-Lettres, par M. De Boze,

Eloge de M. le Cardinal DE POLIGNAC, prononcé dans l'Académie Royale des Sciences, par M. De Mairan.

siderium reliquit, petenda est magni Cardinalis virtutum expressa effigies. Ibi octoginta annorum vita sic oculis subjicitur, ut in tam longo curriculo pars omnino nulla sit proprio suo splendore non insignis. Ibi debitam sibi admirationem vindicat ut à primâ statim ætate maturos fructus efferens, sic in extremâ virens adhuc, vigenſque ingenium: animus ingens, in maximis negotiis exercitatus, ac variis Europæ gentibus ad patriæ suæ gloriam ostentatus; in prosperis non elatus, non demissus in adversis, sed utrisque altior & par sibi: quanta mentis celeritas! quanta excogitandi vis! quanta facilitas ac mollities ad omnium animos fingendi se se ac flectendi! Nestorea ut senectus, sic ab ipsâ juventute facundia, quæ ad sensus audientium cum suavitate afflueret & illaberetur. Hæc & alia, quæ vel in occulto majora sunt, lenitas, humanitas, natum ad amicitiam pectus, despicientia divitiarum, quarum pretium nullum noverat nisi quatenus ad largiendum suppeterent, studium tuendæ Religionis, quam ex ipsius cogitatione nunquam removit

aut otii voluptas aut tumultus negotiorum, jam disertissimè tractata sunt. Nos quibus tantum hunc Virum, quantus fuit, complecti totum non licet, ea duntaxat quæ ad Anti-Lucretii historiam pertinent, explicanda suscipimus.

Cùm è Poloniâ rediens anno 1697 Abbas Poliniacus in Bataviâ aliquandiu commoraretur, plurimis in colloquiis cum acutissimo viro Petro Baylio, sed qui in causâ Religionis tanquam in Sole caligaret, de iis quæ spectant ad Religionem velitatus est. Igitur incensus studio veritatis atque virtutis, concepit animo magnitudinem hujus operis, quo Lucretium Atheorum antistitem atque oraculum collato pede profligaret. Itaque paulò post in Boni Portûs Abbatia secessu seclusus à negotiis ac sibi redditus, quinque Anti-Lucretii libros conscripsit. Hoc primum fuit Poëmatis rudimentum. Post quatuor annos Lutetiam reversus de iis quæ chartis mandaverat, cum Malebranchio Metaphysicorum principe communicavit. Is & propositum operis, & magis etiam opus ipsum admiratus, quædam tamen

reprehendit : id enim impunè licebat apud eum, qui moneri se quàm laudari mallet : & ex perspicacissimi Philosophi monitis nonnulla auctor ipse emendavit.

Vigebat tunc temporis disciplina Cartesii. Hanc Poliniacus, dum primam Philosophiæ navaret operam adolescens, in scholas advenientem viderat ; hanc ipse alacriter exceperat sinu, adhuc à plerisque & à magistro etiam suo repudiatam, ac publicâ disputatione fuerat magnâ cum ingenii laude tutatus. Eam igitur quasi filiolum suum amplexabatur : cùmque ex Cartesii sententiâ suam ipse sententiam institueret, celeberrimos ætatis suæ Cartesianos consuluit, quos familiari cum ipso consuetudine junxerat consensus studiorum. Adhibuit etiam Bolæi censoris aures, teretes illas & superbas : is & annotavit quædam ; & universum Poëma, quod variis temporibus perlegit, prorsus consonum esse judicavit incorruptæ antiquitati. Denique haud fere quemquam præterit Poliniacus aut doctrinæ aut ingenii laude cognitum sibi, quin ejus, cùm

facultas tulit, judicium periclitaretur.

Ex privatis doctorum hominum colloquiis in Aulam celeriter Anti-Lucretii fama perlata est. Exarsit repentè apud omnes cupiditas ingens audiendi, legendi, exscribendi. Quinetiam eos Principes, quorum oculos & aures vel paulisper detinere magnum erat, tanta ceperat Anti-Lucretii admiratio, ut apud eos ex eleganti oblectatione in studium verteretur. Nam & Cenomanensium Dux primum librum in Gallicum sermonem transtulit; & eandem operam in plurimis Poëmatis partibus collocavit Serenissimus Dux Burgundiæ; nec puduit natas ad sceptrum manus transferre se ad illud opus, quo pertractando ipsa Religionis arma tractari viderentur. Hos sobolis suæ lusus egregios cognoscere concupivit LUDOVICUS DECIMUS-QUARTUS, qui ut erat ingenio magno, & acerrimo rerum optimarum sensu excellens, lectione mirum in modum delectatus, plurima memoriter complexus est; & ex iis quædam interdum palàm Abbati Poliniaco è re natâ alludens appositè proferebat.

Anno 1706 Romam à Rege missus Poliniacus, ut in Tremolii jam Cardinalis locum Auditor Rotæ succederet, suscepti laboris meditationem trans Alpes secum tulit. Nam ipse sibi Musæum in mentis recessu condiderat omni litterarum elegantia cultissimum, quò se se libentissimè proriperet, si nihil officii moraretur. Itaque in rhedâ, in strepitu, in ipsâ turbâ facilè secum ipse commentabatur.

Postquam ab erudito viro Lancizio medico suo multa de Anti-Lucretio præclara audivisset Clemens Undecimus, ejus ut cognoscendi copiam sibi faceret, ab Abbate Poliniaco postulavit: cui pluribus in colloquiis recitanti, cùm attentas aures præberet, vi Poëseos & Latini eloquii nitore mirificè capiebatur Summus Pontifex, qui maximis virtutibus eximiam litterarum intelligentiam addiderat. Ipsi quidem placebat minùs doctrina Cartesii; sed eam tamen quânam arte Religioni quasi ministram ac famulam auctor adjungeret, mirari se fatur.

Nec deinde Ultrajecti, dum gravissimas

totius Europæ curas agitare Poliniacus, ipsi tamen suscepta ad tuendam Religionem studia exciderunt: quippe & subcissivis horis sermones eâ de re conferebat cum eruditis Batavis; & primum operis librum recitavit doctissimo Clerico; qui cùm multos versus mirabili memoriæ celeritate arripuisset, eos in menstrua scripta conjectos in publicum effudit: quo facto Poliniacum à pluribus recitandis absterruit.

Crescebat interim opus, cùm quidquid progrediretur auctor, in vastiorem se altitudinem ac velut profundum inveni sentiret. Affluebat enim fecundissimum ingenium nacta uberrima materies: dumque cum Epicuro præliabatur, in ceteros etiam Atheos Epicuro velut auxiliares arma convertebat. Spinosam igitur obiter proculcavit: in Hobbesium ex transverso impetum fecit. Quin & in causâ Religionis suspiciosus, atque *omnia tuta timens*, Lockium & Neutonum perstrinxit: quamvis hunc maximè ob Mathematicarum artium præstantiam admiraretur, & novam ejus de colo-

ribus opinionem unus omnium maximè approbaret : quam etiam, ubi ea primùm in Galliam appulit, à quibusdam doctis hominibus minùs benignè exceptam publicis experimentis confirmavit. Et ipsi quidem gratias egit Neutonus plenâ urbanitatis epistolâ, quâ se affirmabat maximo cum desiderio moriturum, si Anti-Lucretium totius Europæ votis tantopere expetiturum legere sibi non contigisset.

Comparatâ igitur magnâ sylvâ rerum ac sententiarum, ita decreverat, absolutis adversùs Atheos decem libris, novum adversùs Deistas, quos vocant, certamen instaurare libris duobus, quibus & Religionis ab ipso Deo traditæ necessitatem, & propagatam ad nos à primo parente labem, & Christi divinitatem demonstraret. Id & in hoc ipso Poëmate pollicetur ; & in calce hujus operis ad alterum illud jam flectere currum videtur. Habebat etiam in animo, id declarare fusiùs ; nihil aliud fuisse Idololatriam, nisi quamdam *hæresim*, quæ à primariâ Religione in pravum deflexerat :

deflexerat : quod paucis delibat , Libro nono vers. 885.

Has magno Cardinali dignas cogitationes , quas diuturnæ vitæ spatio negotiorum moles non oppresserat , non ultimus etiam morbus & proximæ mortis afflatus excussit. Nec profectò nefas fuit Christiano morienti , respectare paulisper foetum hunc suum , qui præsertim cœlestium rerum , quibus jam propior erat , imaginem objiceret. Cùm igitur affectum dolore corpus in cubili versans , nihil usquam levamenti inveniret , mente adhuc integer , recordatus est carminum aliquot suorum , quibus Libro primo versu 1047 , ægrotantem animum & rerum terrestrium cupidine jactatum ac nusquam quiescentem cum ægro corpore comparat. Hos scilicet versus , & omnis litteraturæ peritus , & in Italicâ versatissimus , imitatus erat ex his egregii Poëtæ Dantis * Alighieri versibus ,

—— *Simigliante a quella nferma ,
Che non può trovar posa in su le piume ,
Ma con dar volta suo dolore scherma.*

* Dante , Purgat. Canto 6°.

Hic autem à multo acriore magistro, proprio sensu incitatus, eandem sententiam versibus cecinit aliquot pulcherrimis, quos à familiaribus quibusdam, qui aderant, exceptos eorum memoriâ delevit dolor, præter hunc ultimum Virgiliano affectu imbutum,

Quasivit strato requiem, ingemuitque negatâ.

Fuit hæc facundi senis, ut Tullii verbis utar, quasi cygnea vox; ac paulò post à rerum divinarum contemplatione ad res ipsas perfrundas evolavit.

Relinquebatur jam celeberrimum Poëma; sed cujus varias partes variis temporibus perpoliando, dissolutas ac dissipatas in unum corpus revocare nunquam curaverat. Hoc ut ederetur, opus erat amico, qualem Plinius * Octavio suo contingere exoptat, & *fideli, & erudito, & laborioso, qui tantum curæ intentionisque suscipere & posset & vellet.* Talem ipsi, blanda amicitiae conciliatrix, conjunctio voluntatum atque virtutum paraverat illustris-

* Plin. lib. 2º. epist. 10º.

simum Abbatem Rothelinum; quem cum & ingenio sagaci præditum, & in omni vitæ officio imprimis diligentem longo suavissimæ familiaritatis usu fuerat expertus; tum præterea noverat tam amicum sibi, ut quidquid à se commendatum foret, id ille habiturus esset suis rebus sanctius & antiquius; tam studiosum Religionis, ut ipsius defensionem vel à quolibet alio profectam promoveri ac tueri maximè paratus esset.

Huic igitur Cardinalis paucis ante obitum diebus Anti-Lucretium, pretiosissimam hereditatis suæ partem, in manus tradidit; ac sedulò recognitum ederet-ne an supprimeret, liberum ipsi de totâ re arbitrium permisit. Is unus recenti Virgilio pro Tuccâ & Vario fuit. In medio dolore, quem ejusmodi amici funus inusserat, hoc unum solatii nactus est, ut creditum sibi carissimè Viri fœtum omni curâ foveret. Itaque rem vel ipsi Scriptori molestam ac difficilem impigrè statim aggressus est. Quæcumque exemplaria passim abierant, investigare; ea tum inter se, tum cum iis quæ ab

ipſo Cardinali acceperat, comparare; locos eorſdem ſæpius ac variè ab auctore retractatos penſitare etiam atque etiam, ut poſtremam ipſius manum agnoſceret; totum Poëma crebrâ lectione concoquere, ac mente & memoriâ comprehendere univerſum; tum concifa minutatim ac ſine ullâ notâ confuſa innumera-bilia fere additamenta, quaſi diſiecta tantæ molis membra, ad quem quodque locum natum eſſet, in eo ſic includere, ut quadrarent: hæc & alia ejusmodi eo plus habuerunt laboris, quo magis tacitum & obſcurum. Id autem ut efficeret, induendus illi fuit ipſe Scriptoris animus: quod quidem aſſequi nullo negotio poterat, propter eximiæ indolis cognationem. Nam germana in utroque ingenii facilitas, elegantia, ubertas: ita ut opus ipſum tractari ſe non ſentiret alienâ manu; nec tam amicus auctoris, quàm auctor ipſe ſibi ſuperſtes edendo Anti-Lucretio incumbere videretur.

Nec tamen ſuo unius arbitrio ſtetit Rothe-linus. Peropportunè in Galliam adduxerat

strenua doctos homines pernoscenti cupiditas illustrissimum Abbatem Cerati, perpetuum Universitatis Pisanae Rectorem; qui cum plurimas Europæ gentes, nobili doctrinæ commercio circumiret, quam secum magnam virtutis, humanitatis, scientiæ litterarumque famam attulerat, ubique reliquit ampliorem. Hujus limatissimo judicio, quod olim ipse Cardinalis in opere conficiendo perspexerat, in eodem digerendo plurimum usus est Rothelinus. Quinetiam quoscumque noverat, qui aut de rebus ipsis, aut de poëseos præstantiâ judicare possent, eos omnes, quos potuit, modò adire singulos, modò congregare plures; recitandoque Poëmate eorum sententiam explorare: quam deinde secum ipse diligenter expendebat, ne quid vel pertinaciâ, vel obsequio peccaret. Hos tam multos nominare longum esset, partim aut splendore honorum maximorum, aut litterarum titulis jam insignes; partim eâ modestiâ, ut cum eo qui nomina eorum efferret, ferè proditionis agerent. Supererant etiam pauci, neque illi quidem

infimi inter eruditos ordinis , quibus Anti-Lucretium recitare in animo habebat : quorum omnium suffragiis , quod amicis sæpe testificatus est , ultimum quasi punctum addere decreverat ejus sententiam Viri , quem ut summum juris in Galliâ dicundi moderatorem , ita supremum & severissimarum artium & politioris humanitatis judicem noverat ; in quo Viro cùm omnia , quæ apud cæteros quos adierat , collecta in unum ingenii ac sapientiæ subsidia reperturum se intelligebat , tum amantissimam Cardinalis , quem ille carissimum habuerat , recordationem. Is Anti-Lucretio , quem in ipsis olim auctoris manibus nascentem viderat , ipse versaverat , optimis consiliis non semel ornaverat , ultimus arbiter destinabatur ; ut quemadmodum hoc Poëma Viros non magis altissimo honoris gradu quàm omni doctrinâ eminentes Davias & Passioneos in Italiâ monitores ac patronos habuerat , sic & haberet in Galliâ Dagueffæos.

. Verùm hanc tantam consiliorum opportunitatem Rothelino præripuit immatura mors :

quam cùm insanabili pectoris tabe jam propius obrepere sentiret, ne priùs è vitâ discederet, quàm debitam amico exsolvisset fidem, conscriptâ ad Summum Pontificem dedicatione, Anti-Lucretium nomine suo vulgandum, authenticâ pactione nobis commisit. Nos aliquot difficultatibus diutiùs, quàm vellemus, retardati, opus bis posthumum, & parente & tutore orbatum, adoptandum nunc tradimus Religioni & Litteraturæ.

Absolutâ jam Poëmatis historiâ, liceat nobis confidere parumper ad tumulum illustrissimi Abbatis; & non sine lacrymis respectare eum, cujus luctuoso interitu Pietas, prisca Fides, Litteræ congemuerunt. Heu lenitas! Heu morum æquabilitas! Quis illo cum vitæ suavitate severior? Quis cum ingenii venustate sanctior? Quidquid supererat aut Religionis officiis, quæ prima semper apud eum fuerunt, aut temporibus amicorum, id totum concedebat otio erudito. Ut amans litterarum, sic in Litteratos propensus, & sibi & cæteris collegerat cùm nummos antiquos, quàm multos & elegantes!

b iij

tum lautissimam supellectilem librorum , quibus commodandis non minùs , quàm legendis delectabatur. Inoffenso vitæ cursu ad metam , quamvis citò , tamen placidè pro- vectus , in longo mortis segniter adventantis prospectu , nullo suo , magno & illustri familiae & amicorum gemitu , acerbo quidem fato , at æternitati maturus extinctus est ; perpetuo virtutum Christianarum tenore , sine ullâ ostentatione , sibi per omnia similis & constans ; cujus supremus dies id unum insigne habuit , quòd ipsi fuerit rectè factorum ultimus. Verùm suarum laudum ut intimum testem , sic optimum interpretem habuit clarissimum Virum Freretum * , cujus ille probitatem ac fidem non minùs , quàm immensam penè eruditionem fuerat conjunctissimâ necessitudine prosecutus.

Sed ne tam diuturnæ exspectationi moras etiam addere longior Præfatio videatur , pauca

* Eloge de Monsieur l'Abbé DE ROTHÉLIN , prononcé dans l'Académie Royale des Inscriptions & Belles-Lettres , par M. Fréret.

tantum subjicientur, quæ nosse operæ pretium est.

I°. Ex Libro nono, ubi Scriptor lampadem, ut ait ipse, præferens, Lectorem in terræ marisque visceribus circumducere in animo habebat, ut ibi quoque summi Artificis manum deprehenderet, nihil exstare repertum est, nisi titulum & viginti quatuor primos versus, in quibus Auctor ad novam hanc viam se se accingit. Eos verò versus Lectori invidere religio fuit; cùmque Libro decimo, quo collectis breviter prioribus fastigium imponebatur universo Poëmati, deesset ipsum caput, ejus quod reliquum erat, noni Libri principio Rothelinus sub alio titulo subjunxit.

II°. Vix necëssarium videtur admonere Lectorem, in Lucretio refellendo, cujus in magnâ fœditate rerum sincerum maximè & castum est loquendi genus, ejus etiam verba quædam aliis insolita, veteremque ac singularem dicendi speciem ac figuram sæpe Poliniacum

expressisse. Quòd si videbuntur interdum improbari Lucretio absurda quædam, quæ Lucretius à se deditâ operâ amolitur, ex attentâ lectione patebit ea esse ejusmodi, quæ Poëta sibi minimè constans aliàs rejiciat quidem; aliàs verò quasi manu reprehensâ assumat. Et fanè optandum est imprimis, ut postea nunquam Lucretius sine hujusce Poëmatis antidoto attingatur.

III°. Quanquam Auctor insistit plerumque Cartesii vestigiis, ab eo tamen aliquando discedit. Neutonum de coloribus, de naturâ ignis Boerhaavium, de quibusdam aliis alios audire maluit; veritati, si satis explorata esset, addictus uni. In ipso tamen hæsisse reperientur opiniones quædam, quæ jam ferè obsoleverunt. Hujusmodi sunt cùm alia nonnulla, tum quidquid affert tertio Libro, ut infinitum Atomorum numerum confutet. Respuit enim infinitum infinito majus aut minus; nec stare posse numerum infinitum statuit. Neque tamen erat in rebus Philosophicis ita peregrinus, ut

quænam his de rebus opinio jam invaluisse, ignoraret. Sed ex lectione plurimâ & ex longissimæ ætatis usu fatis intellexerat, ut quamlibet liberam civitatem, sic & artium egregiarum Rempublicam multis esse rerum conversionibus obnoxiam. Multas opiniones emergere viderat, quæ cùm aliquandiu floruisse, ejectæ postea & explosæ fuerant; quasdam jampridem emortuas ac sepultas renasci & vigere. In eas igitur, quæ animorum potiri viderentur, non se se statim juvenili properatione conjecit. Ita se gessit in rebus Philosophicis, ut in Politicis vir cautus & prudens; qui quæcumque existunt studia partium, ad ea non vertit se se subitò & circumagit, sed eventorum maturitatem opperitur.

IV°. Fortasse severioribus viris arrideant minùs, quos ex Mythologiâ colores Poëmati suo, rarò quidem & parcè, at interdum tamen ille vit. Eos verò ita insperfos fuisse advertant, ut dum delectationi conducunt, nihil officiant veritati. Mythologiam enim aut Ethnicis lo-

quentibus accommodat, aut ita opponit Epicuri & Lucretii somniis, ut hæc vel ipsis Fabulæ commentis ineptiora esse ostendat. Cùm verò primi Libri statim initio reum peragit Epicurum, qui

*Cæli tonitralia templa laceffens ,
Eripuit , fulmenque Jovi Phæboque sagittas ,*

hoc ita intelligi debet , non id Epicuro crimini dari , quòd falsorum Numinum aras everterit ; sed quòd , quæ sola tunc in Græciâ religio vigebat , eâ sublatâ , neque ullâ aliâ substitutâ , omnem omnino Divinitatis cultum sustulerit. Hanc esse Auctoris sententiam patet ex his Libri noni versibus :

*Sic totum insulsis deceptum fraudibus Orbem
Stulta Superstitio pro Religione subivit.
Illam , Epicure , tuis meritò convellere dictis
Fas erat : illa tuos versus , argute Lucreti ,
Promeruit ; jam tum poteras praludere Vero.
Sed furor est , Divûm impuras dum subruis aras ,
Unâ sancta Dei templa involvisse ruinâ.*

V°. Cùm hujusce Operis utilitas ad universos pertineat , eâ ne fraudarentur , qui Latinè nesc-

ciunt, cordi fuit illustriss. Abbati Rothelino. Itaque operæ pretium fore credidit, si ad id Gallicam in linguam vertendum eum impelleret, quem idoneum sapientiæ cum tantâ venustate conjunctæ interpretem judicabat, clarissimum juvenem De Bougainville, in Regiam Inscriptionum & Litterarum Academiam ob maturiorem annis eruditionem nuper ascitum. Hæc autem interpretatio summo ingenio summoque studio jam concinnata, opus ipsum haud ita multo pòst subsecutura est.

His præmissis, jam audiendus est Vates ingens, dum ingentem causam tuetur, sæpe quidem antea defensam, sed à libidinibus, quæ nunquam silent, semper impugnatam; & quæ nunc primùm Latinæ Poëseos insignibus prodit magnificè decorata. Nam quæ à Paleario, Scipione Capicio & aliis fortasse nonnullis Poëmata de Religione naturali scripta sunt, ea cùm hujusce argumenti partem tantùm attingunt, tum Poëseos nitore quantum distent, ipsâ lectione aperietur. Liceat hîc coronidis loco subungere versiculos aliquot, quos Ab-

bas Rothelinus ab amico sibi traditos typis
mandari optavit.

*PALLUIT, hac legeret tremulo dum corde Voluptas ;
Languidulisque liber decidit è manibus.
Prodimur ; illecebris Veri jam vincimur , inquit ;
Prodimur : heu ! nobis abstulit ille rosas :
Ausus & ablatas Rationi aptare severa ;
Jamque meos lusus perdere , lusus erit.*

A P P R O B A T I O.

Illustrissimi Galliarum Cancellarii jussu, codicem manuscriptum legi, cui titulus est, *Anti-Lucretius*, &c. carmen, cum ipso argumento, tum eminentissimi Auctoris nomine commendatum; & ab omnibus Religionis bonarumque Artium studiosis, quanto expectatum cupidius, tanto avidius suscipiendum. Datum Parisiis die nonâ Martii 1746.

F O U C H E R.

P R I V I L E G E D U R O I.

LOUIS, par la grace de Dieu, Roi de France & de Navarre : A nos Amés & féaux Conseillers les gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Avoués, Vils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra : SALUT. Nous Sieur le Comte d'ARLEMAN, Hippolyte-LOUIS GUERIN, Libraire à Paris, Nous expose qu'il désireroit faire imprimer & donner au Public un Ouvrage qui a pour titre, *Anti-Lucretius*, & la Traduction Française par M. de Bougainville, s'il nous plaîtoit lui accorder nos Lettres de Privilège pour ce nécessaires. A ces causes, voulant favorablement traiter l'Exposant, Nous lui avons permis & permettons par ces Prétentes de faire imprimer ledit Ouvrage en un ou plusieurs volumes, & autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de douze années consécutives, à compter du jour de la date desdites Prétentes. Faisons défenses à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangère dans aucun lieu de notre obéissance : comme aussi à tous Libraires & Imprimeurs, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter, ni contrefaire ledit Ouvrage, ni d'en faire aucun extrait, sous quelque prétexte que ce soit d'augmentation, correction, changemens ou autres, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant, ou à celui qui aura droit de lui, & de tous dépens, dommages & intérêts; à la charge que ces Prétentes seront enregistrees tout au long sur le Registre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles; que l'impression dudit Ouvrage sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & beaux caractères, conformément aux Réglemens de la Librairie, & no-

tamment à celui du 10 Avril 1725. qu'avant que de l'exposer en vente, le manuscrit qui aura servi de copie à l'impression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, es mains de notre très-cher & féal Chevalier le sieur Daguesseau Chancelier de France, Commandeur de nos Ordres; & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliothèque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier le Sieur Daguesseau, Chancelier de France, le tout à peine de nullité des Présentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposé ou ses ayant cause, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons qu'à la copie desdites Présentes qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, soi soit ajoutée comme à l'Original: Commandons au premier notre Huissier ou Sergent de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & nécessaires sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. Car tel est notre plaisir. DONNE' à Versailles le treizième jour du mois de Mai, l'an de grace mil sept cens quarante-sept, & de notre Regne le trente-deuxième. Par le Roi en son Conseil.

SAINSON.

Registré sur le Registre XI. de la Chambre Royale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 782. fol. 690. conformément aux anciens Réglemens, confirmés par celui du 28. Février 1723. A Paris le 15. Mai 1747.

G. CAVELIER, Syndic.

ARGUMENTUM

ARGUMENTUM

LIBRI PRIMI.

*P*ROPONIT quid hoc opere sit acturus : divinam Sapientiam invocat : à v. 1. ad v. 33.

Quintium , quo nomine quemvis Atheum intellige , hortatur ut depositis præjudiciis , vacuas aures Rationi accommodet : à v. 33. ad v. 81.

Tum patrociniū Religionis adversus Voluptatem aggressus , 1°. ostendit institutum Epicuri de subvertendâ Religionē , & unicè colendâ Voluptate , esse amicum libidini ac sceleribus ; at moribus , humanæ Societati , Virtuti & Rationi infestum : à v. 81. ad v. 471.

Adversus Epicuri defensores ostendit , eum non in Virtute Voluptatem , sed in Voluptate Virtutem positam velle ; eversâque Religionē , eversam simul ab Epicuro esse regulam omnem , non Virtutis solum , sed etiam Veritatis : à v. 471. ad v. 593.

Suffragantem Epicuro Hobbesii de justī origine sententiam obiter refellit : à v. 593. ad v. 647.

Concludit Doctrinam Epicuri de Voluptate exitiosam esse & insanam : à v. 647. ad v. 683.

A

2°. *Voluptatem cum Religione comparat, ostenditque
à Religione demum petendam esse veram tum in hac vitâ,
tum in futurâ felicitatem : à v. 683. ad v. 1083.*

*Victâ Voluptate, concludit Athei interesse plurimum,
Deum, an sit, investigare : à v. 1083. ad finem.*

Num fati nexu, an positæ vi legis eant res.
 Hinc alios dubitare quidem, at nescire videmus
 Cur dubitent; optare tamen ne funditus esset
 Arbiter humani generis, Judexque tremendus.
 15 Quin alios pellax Epicuri dogma secutos,
 Fortunæ arbitrio Mundum permittere, & omnem
 Conculcare metum, vitæ mortisque futuræ
 Securos. Tantum potuit suadere libido!

- Hos contra bellum gerimus; Sectæque superbæ
 20 Reliquias vanâ pro libertate rebelles,
 Et celebrem, quo se jactat mala turba, Poëtam
 Obruere est animus, Musasque ad vera vocare.
 Sed quid ego hic Musas? Te Causa & Regula Mundi
 Omnipotens, æterna Dei Sapiencia, Virtus,
 25 Et Mens, & Ratio, vitæ Dux optima nostræ,
 Ipsaque Lux animi, Te solam in vota vocabo.
 Huc ades, & Vati longum da ferre laborem.
 Per Te cuncta suo stant ordine, cuncta videri
 Tandem, & nativis possunt emergere ab umbris.
 30 In Te discendi nobis innata voluntas
 Pascitur, & veri nunquam satiata cupido.
 Incute vim dictis, propriamque ulciscere causam.

- Tu verò, Quinti, præceps quem fortè juvenus
 Incautum abripuit, legique inimica Voluptas;
 35 Aut acris vigor ingenii, plerumque recusans
 Cum populo sentire, jugo subduxit, & ævi
 Impulit æterni magnum tentare periculum;
 Pone modum, quæso. Ne te auferat ebrius ardor,
 Neu clausos radiis oculos opponat apertis.

LIBER PRIMUS.

5

- 40 Indociles animi primùm compeſce tumultus.
 Utere mente tuâ. Procul anticipata repelle
 Judicia; & recto librans examine lances,
 Hanc demum, auditâ cauſâ, complectere partem;
 Quam mens, & ratio veri ſtudioſa probabit.
- 45 O utinam, dum te regionibus infero ſacris,
 Arentem in campum liceat deducere fontes
 Caſtaliſ, verſis læta in viridaria dumis,
 Ac totam in noſtros Aganippida fundere verſus!
 Non mihi, quæ veſtro quondam ſacundia vati,
 50 Nec tam dulce melos, nec par eſt gratia cantûs.
 Reddidit ille ſuâ Graïorum ſomnia linguâ;
 Noſtra peregrinæ mandamus ſacra loquelæ.
 Ille Voluptatem & Veneres, Charitumque choreas
 Carmine concelebrat: nos Veri dogma ſeverum:
 55 Trifte ſonant pulſæ noſtrâ teſtudine chordæ.
 Olli ſuppeditat dives natura lepôris.
 Quidquid habet, lætos ſummittens prodiga flores:
 Illius ad plectrum ſuſpirant molliùs auræ;
 Gratiſ & cœlo radius deſcendit ab altô.
- 60 Si terram aſpicias, nemorum tibi porrigit umbram;
 Garrula per clivos elabitur unda virentes;
 Lactea fertilibus decurrunt flumina campis;
 Suave canunt pictæ volucres; perque humida prata
 Nil niſi ſecundosque greges, armentaue monſtrat
 65 Læta boûm; ſaltant pecudes, pecudumque magiſtri.
 Æneadûm genitrix feliciſ imperat arvis,
 Aëriaſque plagas recreat, pelagusque profundum.

Sic rident Muſarum hilari ſucata colore,

A ii]

- Quæ de Cecropio mendacia fonte propinat.
 70 Talia & hospitibus præbebat pocula Circe
 Littore in Aufonio, fugit quæ cautus Ulysses.
 Cujus ad exemplum potiori jure monemus,
 Quem tenet illecebris captum sapientia mendax;
 Soligenæ spernat fallacia munera Nymphæ;
 75 Ne rudat in stabulis, demens, sub pelle ferinâ:
 Hortamur, fugiat Circen, ac se sibi reddat.
 Numinis hic laudes, hic Numinis omnia plena,
 Pieridum si fortè lepos austerâ canentes
 Deficit; eloquio victi, re vincimus ipsâ.
 80 Tu modò non furdam nostris da cantibus aurem.

- QUID strueret, Divos olim qui finxit inertes,
 Ac similes nullis; confertaque semina rerum,
 Et casu cæcis inter se nexa catenis;
 Æternas atomos quibus omnia nata gerantur;
 85 Atque animos hominum percuntes mortis ab ictu;
 Ipse libens aperit confidentissimus almæ
 Præco Voluptatis, nulloque pudore fatetur.
 Nempe gravi populos sub Religionē jacentes,
 Commoda cùm fugere ac votis pugnare videret;
 90 Noctis ob horrorem Stygiæ, strepitumque Acherontis;
 Aut ævum infelix corde inter gaudia mœsto
 Ægre agitare metu Superûm; & peccare trementes:
 Continuo, sortem gentis miseratus acerbam,
 Numinis & famam & cultum convellere primus
 95 Instituit; Cœli & tonitralia templa laceffens,
 Eripuit fulmenque Jovi Phœboque sagittas;
 Et mortale manumittens genus, omnia jussit
 Audere, ac leti pulso terrore beavit,

- IPSE quidem veritus sectam infamare recentem,
100 Jure dato sceleri cunctis si cuncta licerent,
Haud nullo voluit cohiberi pectora freno:
Quin, duce Naturâ, certum moderamen in ipsis
Deliciis, sic fama refert, servare solebat.
Non odio Vitii tamen, aut Virtutis amore,
105 Cui Vitium Virtusque nihil nisi somnia; tantum
Ne dolor immodici comes, aut extrema capeffens
Lætitiæ, placidam temeraret. fortè quietem:
Aut æstus irarum ex ambitione suborti,
Licitorumve metus, vel pro licitoribus ultrix
110 Cura secuta nefas, macularent præmia vitæ.

- SED non effusos valuit componere motus;
Nec rexit, quas ipse semel laxârat, habenas.
Quippe gubernator, dum perflant æquora venti;
Nutantem imprudens clavum si quando remisit,
115 Nequicquam hortatur nautas, ut turgida vela
Colligere, ac tenfos properent solvissè rudentes;
Quò venti fluctusque ferunt, volat avia puppis.
Aut ubi saxifrago longum obstitit ardua moles
Torrenti, subitò, si prima repagula frangas,
120 Cetera, quâ data porta, furens perrumpet aquæ vis;
Ergò stravit iter vitiis, spe lusus inani,
Cum semel exegit moderantes omnia Divos.
Nec generi nostro libertas reddita; verum
Mutati Domini: regnumque infrena cupido
125 Invasit, quod erat Divum legisque supremæ:

NAM quis Justitiæ locus, aut quæ regula morum
Esse potest, dum nil præerit quod legibus æquis

A iiij

- Contineat mortale genus, doceatque vel intus
 Congenito splendore animos, vel vocibus aures
 130 Perfonet, ac possit certis ostendere signis
 Fasque nefasque? Boni siquidem jam nulla futura est,
 Nulla mali ratio; sed pessima & optima quæque
 Vanus opinandi mos arguet. Omnia porro
 Facta hominum in sese, conspectaque mente sagaci,
 135 Laudis & opprobrii vacua invenientur; idemque
 Prorsus erit facinus, leto eripuisse parentem,
 Aut ferro, amplexus inter, jugulasse cruento.
 Nam quod in his rebus genitrix Natura ministrat
 Humano generi lumen, te iudice vanum est;
 140 Ipsa tibi cum lucis inops & cæca putetur.
 Hinc scelus in tenebris admissum, obscuraque virtus
 In pari erunt pretio; pendebit utrumque vagantis
 Arbitrii vulgi, nec erit nisi nomen inane.

QUÆ simul ebiberit vestro de fonte venena

- 145 Quilibet, in vetitum per se jam pronus & ardens,
 Cui Natura ferox, cui sanguis pectore fervet,
 Quique Deos temnens omnique timore solutus,
 Crediderit sibi nil melius quam vivere lautè,
 Optatisque frui; post funera quemque futurum,
 150 Qualis erat nondum genitus; casu omnia nasci,
 Omnia dissolvi; nec formidabile nobis,
 Dum sumus atque brevi mortales vescimur aurâ,
 Esse aliquid præter luctum infestisque dolores;
 Ecquid eum petulantem avidumque morabitur ultra,
 155 Si modò conspectus hominum fugisse licebit,
 Quin stupret, rapiat, jugulet, perimatque veneno,
 Dum jubet ingenuus furor, & Regina Voluptas?

Nam quodcunque animi protruserit impetus atrox,
(Quidquid in his rebus caveas, Epicure, monendo)

- 160 Illic votorum finis, supremaque meta est.
Nec Superis video demtis, quæ causa superfit,
Quæ ratio, cur à placitis sibi temperet unquam
Ille miser, tantos & frustra comprimat æstus.

FORTE pudor, proprioque latens in pectore testis?

- 165 At, si nil peccasse putat, qui poenitet ipsum?
Qui pudet? Iste dolor sceleris sibi conscia tantum
Pectora sollicitat, non est ea cura quietis:
Obtudit internos secura licentia morsus.
Nonne tuæ fuit artis eam obmutescere vocem,
170 Et sacra congenitæ legis monumenta refigi;
Ne qua Voluptatis liquidos ærumna lepôres
Inficeret, neu quis veniens temerarius angor
Rumperet alterius jucunda oblivia vitæ?
Si tales acuunt igitur mihi pectora sensus,
175 Ut me peccandi vehementiùs urgeat ardor;
Quàm pudor aut metus; & nil me jam continet ultrà;
Non modò fas fuerit cunctas infringere leges,
Peccare officium est, unum scelus esse pudentem.

HÆC in Aristippum convicia fortè refundis:

- 180 Sed nec Aristippi fuerat sententia peior;
Solùm è doctrinâ quæcunque horrenda sequuntur
Democriti atque tuâ, veracior ille professus.
Quippe ubi pro summa rerum, pro fine supremo est
Quod me delectat, cùmque id mihi dulce videri
185 Non possit, quo comprimitur succensa libido,
Quin ego damnatam Venerem, quin furtâ maritis

- Detestata sequor, fraudes artemque Sinonum,
 Et rabidos Bromii patris Evantumque furores?
 Nam defraudari genium vetat alma Voluptas:
 190 Ni potiar votis, mihi tunc dolor ingruit ingens;
 Et nequeo, si me dolor afficit, esse beatus.
 Quid me hominum leges, quid famæ cultus inanis,
 Quid mala me tardæ revocent prævisa senectæ,
 Forſitan & nunquam venturi incommoda morbi,
 195 Cenſoriſve ſupercilium, quem ſibilat omni
 Læta joco, plaudensque ſuo ſibi flore Juventus?
 Quin urbem exuro patriam, ſi paſcere flammis
 Crudeles oculos juvat, & ſuperare Neronem?
 Namque Voluptatem ſequitur germana Tyrannis.
 200 Ille Voluptatis lætæ reus, ille virenti
 Pungendus thyſo, ſibimet qui inſenſus & hoſtis
 Abſtinuit Venere & vino, graviora ſecutus
 Conſilia; atque ſui domitor ſudavit & aſſit.

- HINC tua non mirum ſi te ſchola prodidit olim,
 205 Præceptiſque tuis tua per præcepta rebellans,
 Se Cyrenæis gregibus commiſcuit ultro.
 Nam cùm crediderit demens, quæcunque doceres,
 Quo potuit vitare modo, quæcunque vetabas?
 Non ſuaſi ut facerent, ais, imò vivere juſſi
 210 Pacatos, omnemque animo ſecludere motum.
 Vivere juſſiſti pacatos! Qui bene nati,
 Hoc ſine te faciunt; & qui malè, ſi bene vivant,
 Torquentur. Porro juſſiſti vivere lætos:
 Cùmque laborando, corpusque animumque domando,
 215 Lætitiâ non inveniant, huc ſponte feruntur,
 Eſt ubi lætitiæ ſeges, & fuga certa doloris:

LIBER PRIMUS.

11.

Edoſti per te ſibi nil poſt fata timendum,
Quidquid agant; ſibi nil ſperandum, quidquid omittant.

- SÆPE Voluptatis cauſâ mittenda Voluptas,
220 Adjicis; interdum iuvat abſtinuiſſe cupito.
Vera canis, fateor: contrarius at tibi pugnas.
Nam tu, namque tui ſimiles clamare ſoletis,
Latitiâ melius nihil eſt, pejuſque dolore.
Nonne Dionæi reſonant his vocibuſ horti?
225 Nonne, & jucundi cùm fit jaſtura, dolori eſt?
Ergò, ne doleas, quodcunq; placebit habendum
Jure tuo; nec honos, nec faſ obſiſtere poſſunt:
Atque Voluptati laxæ immittuntur habenæ.
Sin autem abſtinuiſſe bonum eſt, illudque fateris;
230 Cur me infelicem, ſi Relligionis amore
Abſtineam, vocitas? Te ſum felicior ipſo.
Nam tu, ſi vincis, tua te victoria torquet,
Me mea delectat: ſi mavis denique vinci,
Quàm ſic torqueri, confeſſus es: en data porta
235 Flagitio, vitiis retinacula nulla ſuperſunt.

- Imò, inquis, ſuperant; poenæ metus atque malorum
Quæ ſcelus & tandem patitur peccare libido.
At ſemel amotâ metuendi Numinis irâ,
Cur levior multo turbaret pectora terror?
240 An contemptor ego Superûm legiſque ſupremæ;
Humanas leges & judicis ora timerem?
Aut ſi me cupidum poenæ brevis alligat horror,
Heu! miſer in laqueos recido, quos te duce fidens
Rumpere ſperabam: jam me dolor & metus angit,
245 Jam moveor, curâ ſed deteriore ſubactus;

- Et gravis ipse mihi censor, vix liber ab omni
 Relligione, novas subeo similesque catenas;
 Atque minus dignâ crucior formidine mentem.
 Ah! meliora precor. Si cui maſtanda Voluptas,
 250 Eſt maſtanda Deo. Neque enim peritura merentur
 Sic aliis præponi alia, ut præſentia cedant
 Venturis. Igitur tibi nunc hodierna libido
 Imperet; aut ratio ſi qua eſt permiſſa futuri,
 Sic caveas, ut ſit melius præſente futurum:
 255 Non, ut momentis redimas momenta, ſed omne
 Lucreris, parvi jaſturâ temporis, ævum.
 Nullus enim prudens terram verſabit arator,
 Si quantum illa ſinu bis terque inverſa recepit
 Frumenti, tantum poſthac ſine fœnore reddat;
 260 Omnis quippe leves labor irritus iret in auras;
 Sed verſabit, uti modico de ſemine largas
 Eliciat ſegetes, ac meſſibus horrea rumpat.

- AST Epicureus quamvis timor ille fatis ſit
 Nonnullis, qui ſe ad tempus fortassis & ægre
 265 Contineant; haud propterea virtutis amantes
 Efficere, atque animis vitium reſtinguere poſſet.
 Nam virtutis amor multum formidine diſtat
 Carnificis, vel rumorum, vel carceris atri.
 Plus vitii poenâ, vitium execratur honeſtas:
 270 Illo etſi poſſet felix evadere, nolit.
 Nec tantum refugit maculari crimine dextram,
 Aut complere nefas; etiam voluiſſe recuſat:
 Et meritò: quid enim prodeſt abſiſtere factis,
 Si factorum aliq̃ur radix & cauſa cupido?

- 275 PLURIMA præterea non ulli obnoxia legum
Crimina patrari certum est, quæ tu quoque damnes;
Nam faciunt hominem nequam, tortoribus etfi
Non tradunt. Super his non currit calculus ater:
Nec reus arbitrium trabeati Judicis horret.
- 280 Immemor ut si quis benefacti damna rependat;
Si fremat invidiâ, cùm fert sua præmia virtus;
Non stet promissis; arcana recludat; avarus,
Mendax, consilii malefani subdolos auctor;
Aut fidei sine teste suæ concredita tollat;
- 285 Ambitione tumens & honorum sedulus auceps;
Contendat maculis alienam aspergere famam;
Annonæ gravitatem, ex quâ ditescere possit,
Aut patriæ cladem exoptet, funusque parentum;
Deneget auxilium rogitanti; prægravet omnes
- 290 Infra se positos, inopem viduamque gementem
Obterat; infontem Judex pervertat iniquus
Venali trutinâ, & Dominæ suffragia donet;
Interea, quæ summa mali est, simulator honesti.
Hæc, si aberit Deus ultor, in omnia proruet audax
- 295 Crimina, quem fallax trahit in tua castra Voluptas.
Et quidni faciat, quando nil sanctius illi est?

- QUOD si talis erit, magis illum ut mitia facta
Delectent, nec tam violento serveat æstu,
Ut desiderio potiundi victus & exlex,
- 300 Humani turbare velit consortia cœtus;
Non ea doctrinæ laus est, quæ gaudia tantum
Imperat, ac suadet genio indulgere procaci;
Naturæ potius placidæ & tranquilla petentis,
Quam fortuna dedit, non ars formavit; & unus

- 305 *Materiae parit occurfus sine lege vagantis.*
Sic manfueti bidens, lætis quæ montibus herbam
Aut fruticum teneros apices innoxia carpit,
Non habet unde lupo fe præferat, atque leonis
Carnivoram rabiem & truculentas arguat iras:
- 310 *Scilicet hanc mitem, hos fecit natura rapaces.*
Credo equidem à placidis dirum nil poffe timeri:
Sed quonam fe more gerent, quos tetra libido
Protrahit in vetitum, magis ex obftantibus ardens?
Ceu violenta fitis fervore accenfa febrili,
- 315 *Quam decumbentis nunquam patientia vincet*
Improba, fed lymphæ folo placaveris hauftu.

- NULLA quies animo Thefei, dum Phædra forore*
Gratior inceftum venis inftillat amorem,
Ni Phædræ abducatur tacitus, pæctosque hymenæos
- 320 *Deferat. Infelix Ariadne! Nil tibi filo*
Direxiffe vias per inextricabile textum
Proderit, ac vitam immemori fervaffe marito!
Nec jurata fides, meritis nec præmia tantis
Debita, nascentem poterunt extinguere flammam!
- 325 *Uritur interea culpæ fibi confcius heros:*
Quid faciet? Placitone furens pugnabit amori?
Sedatur citiùs viatrix, quàm victa cupido:
Hinc animo pax alma redit; pax ifta, Voluptas.
Hæc, Epicure tibi præludens, cogitat: ergo
- 330 *Exfolvit nexus omnes, jura omnia rumpit*
Perfidus; ignotis moribundam linquit in oris,
Ac duplices fruſtra tendentem è littore palmas.

NULLA quies animo Phædræ cùm vidit agreſtem

- Hippolytum, nulla esse potest, ni vicerit acre
335 Pectus, & in thalamos persuaserit ire paternos.
Usque ad eò infanit, tam diro carpitur igni
Filia Pasiphaës! Ergò contemta peribit,
Cogeturque mori! Sed non morietur inulta:
Privignum infontem perdet. Quot crimine ab uno
340 Crimina? Quot pravo cumulati in corde furores?

- NATVS ad arma furit Macedo; ni perdomet Orbem;
Ipse suū est impos; domitus nec sufficit Orbis.
Dic age, dic Pellā cesset regnator in urbe,
Ac dominos Asiæ Persas patiatur & Indos;
345 Quòd tibi deterior tranquillā pace videtur
Gloria, tot curis, tam multo sanguine parta:
Nonne vides, magni quid Cæsaris una cupido
Turbarum excivit populis, quot in Orbe tumultus?
Quot nutu quassata viri sunt moenia, gentes
350 Eversæ, quantis fluxit cruor undique rivis;
Cum de Pompeio ac cæsis de civibus egit
Et patriæ priscā de libertate triumphum?
Dic, ut consistat potiùs Rubiconis in orā;
Et Romæ, cives inter gentemque togatam;
355 Securè vivat privatā sorte beatus:
Respondent ambo: sed eas tu, quando federe
Tanta tibi; nobis est belligerare Voluptas.

- DICERE non prodest igitur: mihi sola cupido
In rebus servare modum; infestare quietem
360 Alterius fugio, mea ne infestetur; honestis
Artibus exomare animum, & virtute beari
Maluerim, quàm deliciis, quæ corpora mulcent:

Talis erat quondam nostræ dux ille cohortis.

Esto : etenim tecum super his contendere nolim.

365 At cunctos homines agitat non una cupido.

Illa tibi fortè est : aliis diversa probatur.

Porro quemque trahit suâ, non aliena Voluptas.

Quam si quisque sequi, ne sit miser, absque futuri

Debeât intuitu, fas est quodcunque lubebit :

370 Et quo jure bonas tua te direxit ad artes,

Non alio impulsu, nisi quem dabat ipsa voluntas,

Te quia progenuit casu Natura modestum;

Hoc ipso pariter mea me in scelus omne vocabit,

Non alio impulsu, nisi quem dabit ipsa libido,

375 Si pravum casu Natura creârit eodem.

Et floccifaciam quidquid suadebis honesti,

Si bona nulla mihi, nisi quæ jucunda videntur,

Aur nihil hâc vitâ melius proponere possis.

Nam jucunda meis hæc tantùm sensibus esse,

380 Quæ desiderio sunt convenientia, novi.

At desiderium in nobis ex indole nostrâ

Nascitur, ut certis veniunt sua semina terris.

En tua lex igitur facit ut mihi, non tibi credam.

POSTREMÒ dices, si non formidine, saltem

385 Componi rectâ poterit Ratione Voluptas;

Quam non insanam, non rerum extrema petentem,

Sed medio volumus contentam, ut leniter illâ

Gens humana frui valeat mortale per ævum :

Quo se more gerunt etiam sine Numine gentes.

390 Verùm quæ nobis Ratio est, quam dicere rectam

Jure tibi liceat; nostræ qui munia mentis

Omnia, quin ipsas & mentes turpiter uni

Fortunæ

- Fortunæ tribuis? Quæ certâ lege reguntur,
Hæc recta esse queunt; sed in his quæ fortè cadentes
395 Progenerant atomi, nil certum, nil quoque rectum est.
Nativam qui legem internaue dogmata nescit,
Seque putat casu factum, nihil ille profectò
Cum rectâ commune sibi Ratione fatetur.
Nam quod percipimus, fortuna est; atque ita quondam
400 Formari poterant homines, ut falsa putarent
Quæ nunc certa putant, & bis duo quinque viderent;
Pravum etiam & stultum, quod nunc laudabile ducunt.
Tale Voluptati frenum injecisse quid ergò
Te jactas, quod inane jubes vanumque putari?
- 405 NAM quod apud Sinas, ubi Solis prima renati
Tela micant, studio celebres, legumque peritos
Fama refert quosdam nullo mercedis amore
Virtutem colere, ac Vitium formidine nullâ
Poenarum toto certatim excludere regno;
410 Non tamen est aliquâ sine Relligione, nec omni
Speque metuque vacat speciosa hæc Regula morum,
Et componendæ lex ferme Stoica vitæ.
Æternam saltem normam, Verique Bonique
Nativum exemplar non inficiantur, & Orbis
415 Nescio quam veluti Rationem immotaque jura;
Quorum à legitimo minimùm desciscere cultu
Non modò grande nefas, sed & irreparabile damnum:
At quæ jura tibi, quæ lex, quæ norma, quis ordo
Quem non intulerit casus, mensve edita casu?
420 Nil solidum tibi, nil verum, nisi sola Voluptas.
Unde Voluptatem penes est adscribere rebus
Justitiæ scelerisque notam, & jus dicere menti:

- Ut sua cuique Deus jam fiat dira cupido.
 Sic & Junones proprias, Geniosque Deosque
 425 Restituis, casu nobiscum & sorte creatos.
 Propria nam quidquid Natura requirit ab uno
 Quoque hominum, hæc ipsi Venus est, Venus omnia subdens,
 Hoc cohibenda minùs, quo quid vehementiùs ardet.
 Non aliter quàm si patulo Neptunus hiatu
 430 Aggeribus ruptis Batavos exundet in agros,
 Claustraque dissiliant valido concussa Tridenti:
 Mergitur omnis humus: quæcunque ferocibus undis
 Objicies frustra, Neptuni tetra vorabit
 Ingluvies: rabido satius parere furori;
 435 Donec sponte suâ refluat, Corisque remissis,
 Ingentes demum liceat sarcire ruinas.

- Quòd si permittam rectæ Rationis ut usum
 Agnoscas, atque id nusquam variabile lumen
 Præficias & judiciis & moribus, ut sint
 440 Ad normam; nobis ergò simul esse fateris
 Nonnihil ingenitum, quo libera facta regantur,
 Ante Voluptatem; nec princeps ampliùs illa
 Censeri poterit, nec vitæ regula nostræ:
 Imò perniciēs hominum tabesque nefanda,
 445 Illius indomitos Ratio ni temperet æstus.
 Talis ad humanos usus convertitur ignis;
 Optimus ingratum membris depellere frigus;
 Extinctamque diem noctis reparare per umbram;
 Et mollire cibum, & succos extrudere plantis,
 450 In calcem, in vitrum lapides mutare perustos,
 Et ferrum coquere & nigris fornacibus aurum:
 Quem si incauta manus tractaverit, ecce cremantur

- Tigna trabesque domûs ; testis furit excita vento
 Flamma vorax ; trepidi fugiunt per compita cives ;
 455 Fit clamor gemitusque ; volant contagia pestis
 Horrida , quæ nullis poterunt succumbere lymphis ;
 Templâ ruunt ; omni de culmine depluit imber
 Torridus ; eversæ fumant super ædibus ædes ;
 Urbs ubi magna fuit , cinerum tolluntur acervi.
 460 Fervida sic toto bacchatur in Orbe Voluptas ,
 Ac genus humanum vitiis grassantibus implet.
 Hanc si fortè jugo subigas Rationis amaræ ,
 En subversa tibi ruit à fundamine moles ;
 Nilque novi profers , quod non Academia pleno
 465 Dixerit ore tonans & Porticus atque Lyceum.
 Quòd si debuerit Rationem anteire Voluptas ,
 Ipsa sui & nostrî domina est , frenumque recusat.
 Tum Ratio genitrix virtutum & regula vitæ ,
 Serva Voluptatis tibi , non Regina videtur.
 470 I nunc , & vitium verbis obvolve modestis.

- SUNT qui Gassendo freti duce , sic Epicurum
 Defendant , nullum ut jactent genus huicce petitem
 Esse Voluptatis , nisi quod Virtute paratur.
 Hi fraudem ignorant Virtutis nomine testam ;
 475 Fallacique viro nimium patienter adhærent.
 Nempè quid est Virtus , quid Honestas , judice Graio ,
 Quem verbis lusi tanto dignantur honore ,
 Tantis immeritum scribendo laudibus ornant ?
 An Recti constans atque obfirmata cupido ,
 480 Contra delicias , & cuncta pericula contra ,
 Propositique tenax , vel cùm malefuada Voluptas
 Obliterit , terrorve minantiaque ora Tyranni ?

- Non ita ; sed placiti , quodcunque fit , integer usus ,
 Absque dolore , metu , vel sollicitudinis umbrâ.
- 485 Illa supercilio rigidi sit digna Catonis ;
 Est , Epicure , tibi ridens & blandula virtus ,
 Carpere delicias cautè , vitâque fruisçi.
 Non quod honestum in se pulchrumque est , hoc tibi gratum :
 Nam si esset , quid Socratico , quid Pythagoreo
- 490 Tramite distares , quid Relligione severâ ?
 Sed tibi quod gratum , sejunctâ labe timoris
 Et curæ , subito culpâ vacat , atque decorum est.
 Abs te non igitur posita in Virtute Voluptas ,
 Ast in eâ Virtus ; tantùm ars est rite fruendi
- 495 Naturâ , non Naturam Ratione domandi.
 Sed Virtus nulla est , nisi cùm frenata Voluntas
 Subditur imperio rectæ Rationis , & omnes
 Continet affectus , nostro qui pectore surgunt ,
 Edomitosque jugo reprimat , si quando rebellant.
- 500 Et quo majores poscit victoria curas ,
 Tanto nobilior , tanto magis inclyta Virtus.

- QUORSUM ergò tot consiliis monitisque salubres
 Se primum docuisse vias Epicurus Athenis
 Jactat , & ad mores totum applicuisse regendos
- 505 Ingenium , veræ ante alios Virtutis amicus ;
 Si , quam voce tenus laudat , re interficit ipsâ ?
 Demisit ubi , quidquid moderatur gaudia mentis ,
 Invitat cunctas moderanda ad gaudia mentes.
 Non scelus , at sceleri subjunctum sæpe dolorem
- 510 Detestatur : id est , scelus ipsum diligit , imò
 Commendat , si fortè metu aut mœrore vacabit :
 Et stimulos acres jam sponte ruentibus addit.

Est-ne igitur toties hominum instiganda libido,
Invisis abscedat uti, vel amata sequatur?

- 515 Quam si præceptis arcendam à crimine censes;
Ne vaga prorumpat; cur hæc evertere tentas,
Quæ vestris longè momento & robore præstant?
Nam si, dum Superos tremimus, dum fulmen Olympi;
Terribilesque minas iramque Tonantis, & Orci
520 Supplicia, æternosque Erebi exhorrescimus ignes,
Peccamus tamen, ac terras scelera omnia mergunt;
Quid, si vindictæ nullus timor? Undique cædes,
Undique flagitia; atque hominem natum esse pigeret.

S I Virtutis eras avidus, rectique bonique

- 525 Tam sitiens, quid Relligio tibi sancta nocebat?
Aspera quippe nimis visa est? Asperrima certè
Gaudenti vitiis, sed non Virtutis amanti.
Ergò perfugium culpæ, solisque benignus
Perjuris ac fœdifragis, Epicure, parabas.
530 Solam hominum fæcem poteras devotaque furcis.
Devincire tibi capita, indignæque patronus
Nequitia tantùm scelerisque assertor haberi;
Cui tales animos viresque atque arma ministras.
Degener ille Bonis etenim non ingruit horror
535 Quem perimis: sibi nec restingui Tartara poscunt,
Quos bene gesta satis tranquillat; ipsaque morum
Integritas, & parta quies moderamine casto
Vindicat à miserâ longæ formidine pœnæ.
His procul anguicomæ strident crepitantque flagellis
540 Eumenides; procul his æterna incendia fumant.

DECLAMATOREM, Quinti, me fortè vocabis,

B iij

- Quòd Iustum Rectumque Epicuri à mente recidam ;
 Illum nec patiar titulo Virtutis abuti ;
 Atque hilarem Sectam probrorum aspergine tantâ
 545 Commaculem. Verùm hancce notam sibi solus inussit
 Ipse lubens, Mundo cùm legem, ac legis abegit
 Latorem ; & nostræ lumen Rationis oriri
 Ex atomis voluit cæcis, ac forte coactis.
 Rectum nempe quid est ? Illud quod regula firmat :
 550 Et Iustum ? Quod lex faciendum præcipit : ergò
 Lex ubi nulla, nihil iustum est ; ubi regula nulla,
 Nil rectum esse potest. Ratio Virtusque peribunt ;
 Numine sublato, neque lex, neque regula perstant :
 Ergò nil iusti, nil recti permanet usquam :
 555 Filia Fortunæ Ratio est, fictitia virtus.
 Incipe nunc adcò, fallax Epicure, videri
 Qualis es ; ac tandem mentitos exue vultus.

- A T non attendis, Ratio dum innata fugatur
 Moribus ex hominum, atque animis proscribere Iustum
 560 Conaris, pariter Verum simul omne fugari.
 Nam Ratio nostros non tantùm dirigit actus,
 Ast etiam quæ sunt nobis extraria cernit
 Intuitu firmo : nec falli cauta veretur ;
 Nam silet In dubiis, donec lux clarius umbras
 565 Dispulerit : cùm splendor adest, testatur adesse,
 Iudicii tum certa sui ; & quod iudicat, hoc est.
 Nam si res aliter quàm clarè conspicit, essent,
 Mentem perfida lux & non mage tuta tenebris
 Falleret æternùm ; nil certi affulgeret unquam :
 570 Quin & vis animi foedè omnis vana jaceret ;
 Et nunc inter nos quæ verba cupidine Veri

Conferimus, sonitu in ventos ferrentur inani.

Certum igitur nobis & ineluctabile, quidquid
Perspicuè vivâ Rationis luce videmus.

575 Verùm ex fortuito concursu principiorum
Si mentes nostras & lucem effinxeris illam,
Quo pacto, tibi quod certum est, verum esse probabis?

Casus erit quòd jam tibi sic appareat. Imò

Sic potuere tuæ conjungi semina mentis,

580 Ut se aliter, quàm sit, res omnis præbeat ipsi;
Et quæcunque tibi jam nunc manifesta videntur,
Quo manifesta magis, magis hoc contraria Vero
Sint in se: quòd si acciderit, temere omnia dicis.

Majus parte suâ totum nunc credimus omnes;

585 Est fortasse minus: duplicatis quatuor, octo
Confieri; fortasse novem gignuntur. At illud
Haud quisquam dubitat se se, dum cogitat, esse:
Quidni etiam hoc falsum? Rationis lege peremtâ,
Et lucem extinguis. Tua si doctrina manebit,

590 Ut Justum nihil est, Verum nihil esse necesse est.

Et quo Pyrrhonem gladio jugulare solebas,

Hoc temet jugulas, hoc tu procumbis eodem.

SED novus auxilio venit expirantis amici

Defensor, Justum nativâ lege doceri

595 Qui negat, Hobbefius: nam prædicat arte repertum.

Cùm coepere homines ad propria commoda nati,

Atque suî tantùm reverâ semper amantes,

Alternis certare odiis, ac vivere raptò;

Tunc, inquit, ne vis latè daret omnia pectus,

600 Ut pater & natus germanique, ut vir & uxor,

Ejusdemque loci possent convivere cives,

- In coetus hominum quasdam Prudentia leges
 Intulit ad commune bonum ; queis publica sensim
 Utilitas , longique mali experientia , quanquam
 605 Invitos , timor imprimis parere coegit.
 Hæc est , Hobbesium si consulis aut Epicurum ,
 Justitiæ , nec non & Relligionis origo.

- QUI de Justitiâ , de Relligione profanus
 Hæc sine teste refert , liquidò se prodit utrique
 610 Insensum ; sed nil aliud probat. Haud ego gratis
 Fingere vana finam. Vilescit origine tali ,
 Nec vera est Virtus , quam sola creasse putatur
 Utilitas. Tamen hoc ipso victoria quædam
 Obtigerit nobis , omen pignusque triumphi.
 615 Cùm sine Justitiâ , sine Relligione fatetur
 Non potuisse hominum genus à feritate nefandâ
 Primitus averti , sequitur , si neutra manebit ,
 Pristina continuò redituram ad crimina vitam.

- PROTIVS hîc possem , nî quem sequor ordo vetaret ,
 620 Pectoribus nostris inscriptam ostendere legem ,
 Et Fas conspicuum Rationis lumine puro ,
 Ante etiam Plebiscita aut consulta Senatûs ;
 Et Naturam æquè Justi Verique magistram :
 At ne digrediar , præsens in tempus omitto.
 625 Hoc tantùm dicam : si nulla Bonique Malique
 Stet natura priùs , legum quàm edicta ferantur ,
 Jus nil juris habet ; sed leges cæca libido
 Condidit , & fluxo posuit fundamine : vano
 Juri servire , injusto est servire Tyranno.
 630 Nam cùm ex arbitrio jus pendeat omne , juberî

Id pariter potuit, positâ quod lege vetatur;
Quodque jubetur, idem potuit quoque lege vetari.
Jam verò commune bonum, quo nititur uno
Hobbefius, ridenda viri commenta refellit,

635 Et sua eum discors ludit Sententia: quippe
Si leges commune bonum genuisse putatur,
Ergò aliquid, nondum prognatâ lege, fatendum est
Esse boni: sua sunt igitur discrimina rebus.
Quin etiam, quò vecordem malè protrahit error

640 Hobbefium! Solis si iusta iniustaue dicat
Legibus enasci, sequitur, minùs esse nefandum,
Infantis letale viri in præcordia ferrum
Ultrò demerfisse, fidem quàm solvere pactam:
Cum tunc demum hominem crudeli perdere dextrâ

645 Cœperit esse nefas, ubi pacto foedere se se
Libera gens voluit prohibenti subdere legi.

 SED qui concedunt Jus Fasque fuisse necessum;

Ne propriis rueret vitiis humana propago,
Neve sui malesanus amor corrumperet Orbem,

650 Declarant quàm sit per se exitiosa Voluptas,
Quâ scelerum inventrix alitur crescitque cupido.
At quid susceptum fuerat mihi nempe probandum,
O Quinti? Positâ semel impietate Lucreti,
Exundare nefas. Ut apertis Æolus antris

655 Cum subito celeres emisit carcere ventos,
Illi obluſtantes immensa per æquora currunt;
Spumososque cient horrendo murmure fluctus,
Terrorum, exitium, noctemque & fulmina portant,
Ac Cœlum & terras confertaque nubila miscent:

660 Sic vitia invadunt Orbem reſoluta catenis,

Dum regnat Stygis atque Dei secura Voluptas.

- Dic age : si qua foret regio sine legibus ullis,
 Ac sine consilio , sine Principe , libera qualem
 Absque Deo Terram esse jubes ; ubi præmia nulla
 665 Virtutem , nullæ sequerentur crimina pœnæ ;
 Sed neque Virtutis nomen , neque criminis esset ;
 Verùm quisque sibi Deus & Rex ; hanc-ne libenter
 Incoleres ? In eâ velles traducere vitam ?
 Spinosa teneant illam , teneant Epicuri.
 670 Attamen hocce boni genus est , quod lege solutâ
 Relligionis , homo Graius provexit in Orbem :
 Hoc populis donum , hanc pacem promisit habendam.
 Letiferum certè munus dedit. Hæccine tantis
 Laudibus & famæ lituo modulisque Camoenæ
 675 Decantata viri Sapia : quem neque magnus
 Amphitryoniades , etsi tot monstra peremit ,
 Nec Dea quæ glandem similâ mutavit eduli ,
 Vitifatorque pater , flavo nec Apolline natus
 Morborum domitor , Sectæ si credimus isti ,
 680 Humanam in gentem meritis æquare valebant ?
 Scilicet egregium specimen bonitatis , iniquos
 Solari , mercede suâ fraudare merentes !

- Cætibus humanis ergò damnosa nocensque
 Disciplina viri : sed enim bona nulla , neque ipsa
 685 Quæ cupidis mendax tanto promisit hiatu ,
 In mortale genus confert ; ea gaudia præter ,
 Quæ sine doctoris monitu sat cognita cunctis.
 Nugaces velut aurifices pro divite venâ
 Fumum dant avidis , & spem sine messe perennem :

- 690 Credulus interea, pascit quem vana cupido,
Dum falsis inhiat, veras deceptus in ignem
Fundit opes, & avaritiâ rem decoquit ipsâ.
Tales, qui fidunt Epicuro, crede futuros:
Ornatus animi virtutes, intima Recti
- 695 Semina, divitias humanæ gentis, amorem
Numinis & fratrum disperdunt futilis ergo
Lætitiæ; quam si reverâ quisque sequatur,
Ipse parum sibi, nil reliquis conferre valebit.
Nam te sæpe monet Lucretius, ut tibi tantum
- 700 Provideas faciasque satis, nec cetera cures.
Sic & Graius homo prius hortabatur amicos,
Ne quis ab ingenti studio, variisque molestum
Redderet officiis hoc tempus labile vitæ;
Indueretque graves collo subeunte catenas,
- 705 Aut aliena gerens, Populive negotia tractans,
Aut miserans inopem, aut lacrymans in funus amici.
Sic animum Sapientis in omnibus esse volebat
Lentum, & vitandi causâ mœroris inertem,
Ut domui, patriæ, toti esset inutilis Orbi;
- 710 Nescius impensè quidquam sibi velle suisque;
Frigidus in cunctos & plumbeus, inque parentes;
Præcipuè memor intactam servare quietem,
Deque sodalitis tantum decerpere, quantum
Hinc propriæ augerentur opes arte sive fruendi;
- 715 Uno contentus se se, sibi deditus uni.
Ipse nec eximitur tali de lege Voluptas.
Sic etenim constans in libertate tuendâ,
Quâ sine nil suave est, lepidum nihil atque venustum,
Atticus hic vester, multo ut sermone sequaces
- 720 Edoceat, qui sit mediis in floribus angor

Spinarumque metus, nimio si ardore legantur.
 Propterea nexus animorum & vincla perhorrens;
 Volgivagam Venerem præfert unius amori:
 Proh pudor! En igitur pigræ sapientia Sectæ!

- 725 Quo s verò tenet assiduus flagransque gubernat
 Relligionis amor, non detrectare laborem,
 Non studiis animum certant exsolvere rectis,
 Non & pervigiles in publica commoda curas
 Abjicere; at consanguineis, patriæque libentes
 730 Impendunt operam; solis nec semper amicis,
 Ast etiam ignotis. Nec tantùm pectore mœsto
 Cum lugente dolent, sed re solantur egenos,
 Atque favent miseris: neque enim pretiosa recusant
 Vincula, quæis hominum cœtus Natura ligavit.
 735 Quin etiam bello, causisq; forensibus adsunt;
 Solliciti, cùm res humeris commissa requirit;
 Tranquilli tamen interiùs, quòd iniqua perosi,
 Nil faciant, nisi quæ Ratio finit, imperat, urget;
 Nilque boni linquant; quoniam pietate docentur,
 740 Quid Deus imprimis, quid mens sibi proxima testis,
 Fœderis humani quid jura gradusque reposcant.
 Si nescis, habet ipsa suos Heroas, alitque
 Relligio; sed enim stimulis melioribus illos
 Exacuit, quàm spes incertæ laudis, & auri
 745 Exitiosa fames, ac turbidus ardor honorum,
 Quæ lacerant animos cuppedine cuncta vorantes,
 Et suadent plerumque nefas, Mortalibus autem
 Nil suadet pietas, quod Recto abscedere possit;
 Cùm nil respiciat, præter jus fasque severum.
 750 Dic ab utro meliùs fuerit cultoribus Orbis

Consultum, Graione viro, cui sola Voluptas
Et lex & Deus est; an eo qui Numen adorat?

- SED quoniam non vi, non assuetudine morum,
Non casu incerto, non scriptâ lege, sed ipso
755 Ducimur instinctu Naturæ, ut quisque putemus
Amplectendum illud quod nobis utile summè est:
(Hoc innatum homini saltem non esse negabis)
Hinc sequitur, quo quid plus utilitatis habebit,
Per se naturamque suam, durumve placensve
760 Id fuerit, reliquis esse omnibus anteferendum.
Ergò paciferæ si Relligionis amore
Nil erit utilius, si pestiferis Epicuri
Commentis nil pejus erit, quod utrumque probatum est;
Relligio vincat, nostræ sit regula vitæ.
765 Ex illâ siquidem venit observantia natis
In patres, famulis in heros, & civibus omnes
In rerum dominos: dominis venit ille vicissim
In cives amor; unde quies ac firma potestas.
Quisquis enim verè Supremum Numen adorat,
770 Sentit se partem populi per mutua vincti
Officia; hinc alios proprium si vertat in usum,
Se deberi aliis. Vestro sed dogmate contrâ
Nil tutum superest; regnat pro jure libido;
Ridetur pietas, puerilis dicitur error;
775 Ipsa cadit Virtus, nativæque destruitur Lex;
Quam qui non audit, se tigribus atque lænīs
Æquat, & humani coëtus vincitur hostis.
Omnia namque ad se referens, se cogitat unum
Vivere, cùm vivat multis è millibus unus:
780 Centrum se mundi, rerum caput, atque Tyrannum

Fingit ; & ipse suo , quæ non sunt subdita , subdit
Imperio ; pariterque volens & peccat & errat.
Hinc natæ , Stygio tanquam de gurgite , voces ,
Non dicto , non officio , pactisve ligari

785 Prudentem , sed temporibus servire paratum :

Regnandi causâ violari posse sacrum jus :
Nec parcendum illi quem læseris. Impia sanè
Dogmata , corruptæ præcepta nefaria Sectæ !
Hæc Epicureis aconita oriuntur in hortis.

790 Indomitus veluti quadrupes ubi frena momordit ,

Par levibus ventis rapitur celerique sagittæ ;
Exspatiatur agris , & fossas transilit audax ;
Tum si fortè tubam , aut equitis crepitantia flagra
Audierit , cursum ingeminat , fugit ocior Euro ,

795 Inque leves nebulas volucris pede spargit arenam :

Iussus restrictis tandem subsistere loris ,
Non equitem sentit , non lora ; sed impete cæco
Fertur , anhelantem donec fessumque relinquit
Spiritus , ac tumidos vincat labor ipse furores.

800 Haud secus illecebris dirâque cupidine raptus ,

Pectore sacrilego quî Sanctum Numen abegit ,
Dissimulat quidquid verax & conscia Recti
Alto corde monet Natura , neque audit habenas :
Exhaustus tandem jactante libidinis æstu

805 Concidit , incassum suspirans viribus ægris.

Et certè cùm nullus homo sit solus in Orbe ,
Qui datus est cunctis æquali jure fruendus ;
Publica privatis præferri commoda debent :
Namque homines præstat simul omnes esse beatos ,
810 Quàm delectari , reliquis mœrentibus , unum.

Sic quis aliena examine ponderat æquo.

At quoties res nostra agitur, censere quod æquum est,

Haud minùs ac si res aliena ageretur, & ipso

Naturæ ductu, & rectâ Ratione jubemur;

815 Nec monitore opus est, qui suadeat ista docendo.

Ecce ego sum & vivo; nil me mihi carius ipso est;

Hinc vitam servare mihi, & servare beatam

Debeo, quantum in me fuerit: si debeo, justum est.

Ast alii vivunt; his se nil carius ipsis;

820 Vitam adeò servare sibi, & servare beatam

Jure pari debent: quod si fecere, probandi:

Si damnes, eadem faciens, injustus es. Ergò

Quisquis justitiam sequitur, si judicat inter

Seque aliumque, hoc præstet idem discrimine nullo,

825 Quod duo disceptans inter, neque nomine notos.

Quid faceret Justo insistens & iniqua recusans?

Haud dubiè neutri permetteret alterius rem.

Aut vitam eripere. Hoc igitur sibi sentit & ipsi

Non licitum. Sentit partem se totius Orbis:

830 Quoque modo partem toto videt esse minorem,

Hoc etiam humano generi plus, quàm sibi certè

Deberi. Lux est eadem quæ pandit utrumque.

(Hæc libasse satis; dicentur pluribus olim.)

EFFERA tantum igitur potuit suadere malorum

835 Impietas, non Relligio; quæ prava coercens

Corda metu, spe recta fovet; cunctisque suum jus

Spondet, & humanas vetat obbrutescere mentes.

Quòd si ductores Danaùm, Calchante magistro,

Tentarunt fato lacrymabilis Iphianassæ

840 (Grande nefas) classi celeres arcessere ventos,

Ac læsum ultricis Numen placare Dianæ,
 Non hæc vera Dei fecit reverentia; fecit
 Cæca superstitio & vani fallacia Vatis.
 Sed talis nunquam immites cecidisset ad aras

- 845 Hostia, vefani dirâ ambitione parentis,
 Jussa mori, ni causa mali damnosa Voluptas
 Sacrilego Paridem prius inflammasset amore;
 Ut jure hospitii violato, turpis adulter,
 Raptam Helenam, bellique faces in Pergama ferret.

- 850 VERUM, ne speres arte hac te posse beari,
 Quæ lætis æternum inhians & amara repellens,
 Libera jucundo tentat præcordia sensu,
 Dic' mihi: num tibi res succedunt, optime Quinti;
 Ex animò semper, respondentque omnia votis?
 855 Nam, si respondent, felix fariè unus in Orbe es;
 Concessoque hominum nulli te munere jactas.
 Quanquam hæud adscribes proprio bona tanta labori,
 Aut Sophiæ: neque enim rerum creat illa futuros
 Eventus, at ferre mōnet quicumque creantur;
 860 Nec dat Fortunæ legem, sed dogmata menti.
 Sin tibi difficilē vitam fors dura paravit;
 Continuo jam te miserum nimis esse necesse est;
 Qui lenociniis rerum ac dulcedine captus,
 Mœroremque soles & quæque molesta vereri.
 865 Namque parem ærumnis mala inexpectata ferendis
 Te non invenient: fracto, luxuque fluenti
 Non aderit, quæ præstet opem, constantia firma
 Pectoris adversum casus quoscunque parati,
 Prorsus ut impavidum feriant stantemque ruinæ.
 870 Nec solamen erit, Superum tibi nota voluntas.

Pluribus

- Pluribus ille malis obnoxius esse videtur,
Qui mala perpetuò formidat, avensque bonorum
Non didicit curis animum durare ferendo.
Ceu tener arboribus cùm flos adolescere coëpit,
875 Quem verni humectant rores, ac sole tepenti
Mollibus in ramis pubescens educat annus :
Ah ! si post Zephyri flatus aurasque salubres,
Intempestivo noctes Aquilone rigescunt,
Uritur, & foliis inimico frigore læsis,
880 Tabescit moriens, ac foedo vulnere languet.

- At me non animi fallit quid ad ista reponas.
Pauca peto, dicis; non me tenet ardor habendi;
Non ego divitias, non vastas Regibus ædes
Invideo, nec quos miratur vulgus honores:
885 Non mihi regna velim curis mordacibus emta;
Non celebres magnò mercari angore triumphos.
Sed, quæ justa sinu fundit Natura venusto,
His fruor; abstineo nullis; nec me pudet usquam
Sugere mellitos genitricis ab ubere succos,
890 Obvia cùm steterit coram; quosque ipsa benignè
Porrigit invitans, teneros decerpere fructus.
Non me gesta movent aliena, nec anxius error
Humani generis, cùm se desævire in ipsum
Omnia percupiens avidè, metuensque vicissim.
895 Desipiant alii; caput objectare periclis
Non dubitent, atque innumeros ambire labores;
Et pretiosa terant operosis tempora nugis;
Ipse meâ me involvo satis virtute beatus;
Et mihi vivere amo, donec breve transeat ævum,
900 Innocuam & facilem, sine luctu & crimine vitam.

- SIC ais: at mecum, quæ sint ea dicta, revolve;
Si vacat. Hoc primùm: non te talem esse negabo
Qualem te perhibes, feliciter hætenus usum
Sorte tuâ; scopulos vitasti, non tamen omnes:
905 Longum fortè tibi superest maris æquor arandum:
Sunt & adhuc nimbi, Scyllæ sunt atque Charybdes.
Esto; viam insliteris quæ sit tutissima vitæ,
Multa quidem effugies aliis funesta pericla;
Sed tibi quæ impendent non declinabis, & unâ
910 Elapsus, confestim aliâ mergere procellâ.
Nusquam certa quies. Inviti, quot sumus, alto
Volvimur Oceano; & cunctis suis imminet imber.

- NE MPE famès auri quæ turpes urit avaros,
Et quæ tecta solet Regales ire per aulas
915 Ambitio, famæque sitis, per tela, per ignes
Heroum stimulus, nullo te vulnere pungunt.
Nobile servitium sic te, nec dives egestas
Turbabunt: neque te miserum illâ ex parte putabo.
Sed si, quâ frueris jam nunc, formosa juvenus,
920 Firma valetudo, tranquillæque otia vitæ,
Et quæ sufficiunt genio non multa petenti,
Protinus avellentur, uti fert alea rerum;
Florida nam sunt hæc, & florum more labascunt;
Si te defuetumque pati, & nil tale timentem
925 Corripient morbi, lites, incendia, bella;
Aut subitò vinclis oneratum in carcere tetro
Includet sævi lex imperiosa Tyranni,
Si, cui fidebas, nequam te prodet amicus;
Sive placens uxor misero abducetur amanti;
930 Immatura tibi rapient seu funera natos;

- Si premet infontem grassata calumnia vitam;
 Morfuque invidiæ si ægrefcet fama vacillans:
 Quid facies? Quid tunc nunquam luxisse juvabit?
 O Quinti! Quid aget tecum Natura? Novercam
- 935 Certè, non matrem dices; frustraue vocabis
 Multa gemens. Aderunt elapsæ gaudia vitæ
 Ante oculos; memoremque animum, ceu spicula figent.
 Tumque recrudescens oppresso in pectore vulnus
 Dejecit tandem invitum, cogetque dolere.
- 940 Et desiderio quis erit modus, atque pudori?
 Ab vobis equidem didici finem esse malorum,
 Spes ubi tota fugit, laqueum, tristemve cicutam:
 Pulchra Voluptatis sanè solatia raptæ,
 Præclarum auxilium, dolor additus ipse dolori!
- 945 Sic miser Assyriûm Regnator Sardanapalus
 Post epulas, Venerem, levium & genus omne bonorum,
 Languentis vitæ impatiens ac fortis iniquæ,
 Struxit in urbe rogum, seque & sua tradidit igni.
 En Epicuræ dignissima meta palæstræ.
- 950 Non ita, qui firmâ nixi morumque magistrâ
 Religione super. Nam prætereuntia rerum,
 Jam quasi præterita hesternoque simillima somno,
 Despiciunt: æquo pede calcant & bona vitæ,
 Et mala, Fortunæque vices utriusque caducas.
- 955 Nil breve, nil vacuum, nil quod marcescere possit
 Illos mente quatit solidâ: non aspera frangunt,
 Dulcia quos primùm non emollire valebant.
 Communi quamvis hominum jactentur in undâ
 Mortales, propriis quoque tempestatibus acti,
- 960 Stant contrâ; medioque tenent vel in æquore portum,
- C ij

Præfagi vitæ potioris: emuntque libentes
Immensam æternamque brevi sudore coronam;
Et scitè cupidi æternis fugientia mutant.

- Nec tamen est, illos adèd ut virtutis avaræ
965 Infimules, tanquam spes esset fordida lucri,
Et quasi damnosæ fuga mercenaria culpæ.
Namque hominis natura bonum sibi semper & ultro
Prosequitur, quoque instinctu desiderat esse,
Hoc etiam esse bene. Id fateor, summamque bonorum
970 Esse Voluptatem; modò scilicet inde petatur,
Unde petenda venit; sitque inconcussa Voluptas,
Sincera & vera, & nullis obnoxia damnis.
Nam quid velle potest homo, ni vult esse beatus?
Aut quid amat, nisi quo sperat se posse beari?
975 Hoc unum variis quæerunt in moribus omnes:
Vos per delicias, & lenimenta dolorum;
In quibus, ut vento, fluviique fugacibus undis,
Ut molli pelagus quam sæpe volutat arenâ,
Ut fumo stipulis qui se flammantibus effert,
980 Nil stabile est; ubi se Veri spes conscia fundet.
Illi, aspernantes ævi quæ falce metuntur,
Quodque Deo minus est, non famam extendere pulchro
Contemptu rerum, atque oculos percellere plebis,
Ut Cynici, cupiunt; non, ut Zenonis alumni,
985 Se torvis onerant virtutibus, unde superbi
Incedant, & se tacitâ venerentur acerrâ:
In Virtute Deum, atque Deum in mercede requirunt.

Ac velut integros fontes ducturus in hortum
Nequaquam fodies puteos in valle palustri,

- 990 Limus ubi, stagnansque lutum, graveolensque bitumen;
Sed potius rupem herbiferam, seu frigida collis
Viscera tentabis ferro, quâ parte latentem
Juncus, & adnascens venam signabit arundo;
Limpida tunc demum quærenti se exerit unda:
995 Sic ad sinceros tantæ mercedis amantes
Pura venit, frustra que aliis quæsitâ Voluptas;
Quam violare dolor nequit, aut corrumpere luctus:
Constantisque boni tot sunt in amore sâpores,
Illecebræque, tuis ut Bacchanalibus (etsi
1000 Vel centum vigeas juvenisque valensque per annos)
Illò pervenias nunquam aut accedere possis,
Nedum æquare piæ momenta brevissima vitæ.
Nam quod amant, & semper habent, & semper habebunt;
Quoque magis redamant, magis & redamantur ab illo:
1005 Nec finis metus est: neque quidquam furgit amari
Floribus ex istis, atque hoc de fonte lepôrum,
Consciùs unde animus se se ipse remordeat unquam:
Verùm ut crescit amor, jus causaque crescit amandi.

- SI tibi præterea non formidanda videtur
1010 Mors, hominum terror, quanto hanc animosius illi
Expectant? Vitæ illa tibi, postremaque rerum
Meta est: his vitæ poterunt quam sæcula nulla
Claudere, principium. Tua spes, nil funditus ut sis;
Atque omnis moriari: Fovet spes lætior illos,
1015 Mercedem meritis amplam post fata parari.
Hæc spes ipsa sibi mercês, certumque salutis
Augurium, æternique boni præcepta Voluptas:
Ut videas, vel dum in terris hoc ducitur ævum,

Naturæ donis potiora occurrere dona ;
1020 Cultoresque Dci jam te magis esse beatos.

QUID si autem invenies quod credimus , ultima cùm te
Sustulerit tenebrisque perennibus obruerit nox ,
Nempe Deum ultorem , quem non cognoveris antè ,
Vel potiùs notum famâ neglexeris ? Elicur !
1025 Horresco reputans : tibi luditur alea , Quinti ,
Magna nimis. Quoquò te vertas , sit tua pejor
Conditio nostrâ. Neque enim , si fallimur , hujus
Erroris dabimus poenas : fors æqua manebit
Nos omnes ; uno simul involvemur inani :
1030 Tu , si deciperis , contrâ ; sine fine futurus
Infelix. Cur tanta igitur discrimina tentas ?

INJUCUNDA hæc sunt tamen atque obscura ; reponis :
Nec patior dictis me duci , ut gaudia certa
Quæ me circumstant , & qualiacumque satis sunt ,
1035 Posthabeam dubiis ; amensque horrore futuri
Obvia dimittam ; jussus quodcunque dierum est
Projicere , incerti spe foenoris , & mihi longam
Accelerare necem , vivusque intrare sepulchrum.
Nec sum is , cui sapiant peregrinæ , quas mihi jactas ,
1040 Deliciæ ; non me pulcherrima somnia tangunt.

ET quid suademus dimittas ? Vincula , Quinti ,
Vincula ; quæ non res tibi , sed te rebus amatis
Subjungunt. Quid projicias ? Quæ tu ipse potitus
Fastidis plerumque , novis in rebus idipsum
1045 Perpetuò captans , quod te jam sæpe fefellit

- Expertum, liquitque avidum, & meliora volentem.
 Ceu lectum peragrat membris languentibus æger,
 In latus alternis lævum dextrumque recumbens:
 Nec juvat: inde oculos tollit resupinus in altum:
 1050 Nusquam inventa quies; semper quæsitæ: quod illi
 Primùm in deliciis fuerat, mox torquet & angit;
 Nec morbum sanat, nec fallit tædia morbi:
 Sic tibi spem elusam irritat, non corrigit error.
 Hydropi ut misero sitis arida postulat undam,
 1055 Et vocat unda sitim. Sic perdita defluit ætas:
 Et vacuus rerum excedis, pertusaque semper
 Dolia nequicquam vexas fugientibus undis.
 Tormenti genus, omnis amor: si fervidus optes,
 Emoreris; vel si tepidus, nil carpi amoeni.
 1060 Quid memorem curas, ipsoque in lacte venenum;
 Quod mixtum illecebris dolet, invitæque fateri
 Cogitur, ac tantâ deflet Lucretius arte?
 Curam horrescenti non est quærenda Voluptas:
 Ambarum genitrix, ambarum causa cupido
 1065 Dulcibus illiciis captos ad tristia ducit.
 Sæpe bitumineis per stagna vaporibus ignes
 Accensi noctu volitant, oculosque videntum
 Alliciunt: captus malefuadâ luce viator
 It quò flamma vocat, villam ratus; inque paludem
 1070 Præcipitans, altâ miser irretitur in ulvâ.

H o s igitur laqueos fugiens, quo denique damno
 Justus eris, prudens, castus, fortisque, piusque?
 Tanti-ne esse hominem constat? vel, si illa probari
 Non possent, quæ certa voco, quæ somnia dicis;

- 1075 Nonne bonum immensum, purum, immutabile, præfens
 Quærere pulchrius est, quàm turbida, parva, caduca
 Sectari? Certum sibi finem in rebus agendis
 Proposuisse Deum, cujus de fonte benigno
 Nil non sperare est, quàm casu semper agentem
 1080 Fortunam, & cæcas atomos hinc inde volantes,
 Atque Voluptatem fragili fundamine nixam,
 Adduxit quam hesternæ dies, quam crastina tollet?

DURUM opus est, ais. At gratis bona nulla parantur:
 Nonne etiam ipsa tibi venit emta labore Voluptas?

- 1085 Ignotus Deus est, inquis. Sed noscere quanti est!
 Cujus res agitur, lite hac pendente? Dei-ne;
 An tua? Si obscurum est vitam post fata futuram;
 Clarius est-ne tibi penitus nihil esse futurum?
 Si liquet, ostendas; etenim vulgata neganti
 1090 Hoc incumbit onus: si non liquet, inde timendum;
 Nil metuis; certique loco tibi stare videtur
 Quod dubium est; sequeris dulces pro luce tenebras;
 Nempe placent: placet exitium: nox te illa necabit;
 Et confanguineus leti sopor iste profectò est.
 1095 Una salus hanc mortiferam turbare quietem,
 Et malè torpentes animi compungere sensus.
 Alterutrum quin sit, non, ut confido, negabis:
 In dubiis porro, quæ pars est tutior, illam
 Recta sequi suadet Ratio. Si fama referret
 1100 Grassari sylvâ in magnâ tectisque viarum
 Flexibus, hostiles turmas agmenve latronum;
 Auderes, vel in ambiguo, tentare minaces
 Insidias, atque infami te credere sylvæ?

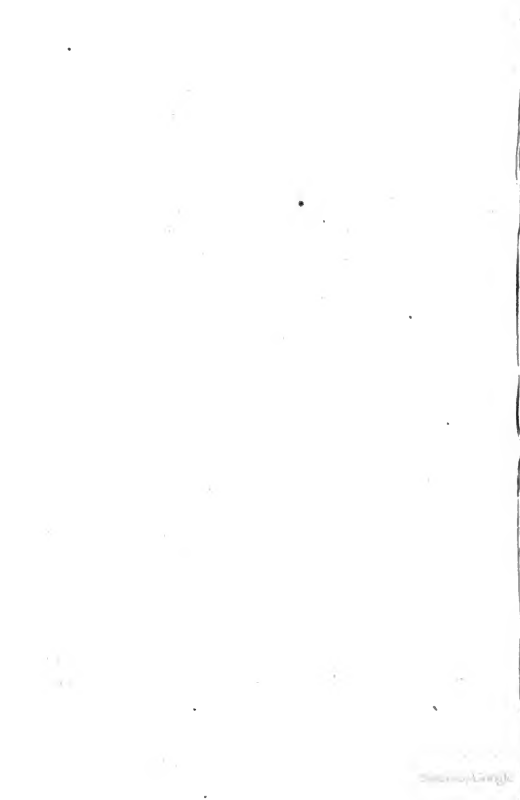
Rem tibi, ni fallor, priùs inclarescere velles.

- 1105 Hic major metui locus est. Saltem hoc ego dictis ,
Dum caligantes discussero plenius umbras ,
Evicisse putem ; quàm sit sententia fallax
Et daminosa , Deum nostris quæ mentibus aufert ;
Quàm variis intexta dolis , quàm plena pericli :
1110 At contrà ; quàm sint solatia firma piorum ,
Quos bona nulla movent , nisi quæ infinita putentur.

C. Borel sculp.

P. P. Tardieu del.

A R G U M E N T U M

L I B R I S E C U N D I.

Quid priore Libro effectum sit, quid deinde efficere sibi proponat, indicat : à v. 1. ad v. 24.

Totum Epicuri Philosophiæ corpus breviter exponens, Vacuum & Atomos ex Epicuro explicat. Hæc refellere aggreditur ; ac primò artem Epicuri in Diis convellendis perstringit : à v. 24. ad v. 200.

Tum in hoc Libro sibi assumit Vacui refutationem. Hoc aut Deum, aut corpus, aut nihil esse ostendit : à v. 200 ad v. 329.

Spatium cum Numero ac Tempore comparat ; probatque tria hæc pariter meros esse rerum aspectus, non res, neque quidquam à rebus ipsis diversum. Spatium nihil esse, nisi mensuram ipsam corporis ; Inane, omnis omninò corporis absentiam : à v. 329. ad v. 600.

Epicuri discipulis, qui tamen Deum esse agnoscunt, aperit Magistri fraudem Vacuum astruentis, ut Deum destruat. Retorquet adversùs eos objectionem ex hypothefi destructorum repentè in aliquo loco Corporum petitam : à v. 600. ad v. 650.

Moveri Corpora posse sine Inani demonstrat : à v. 650. ad v. 719.

Explicat fluidam ac fusilem naturam Ætheris, qui Vacui vicem peragit in movendis Corporibus : à v. 719. ad v. 812.

Omnia plena esse probat : à v. 812. ad v. 865.

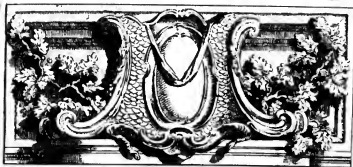
Newtoni Vacuum refellit : à v. 865. ad v. 992.

Redit ad probandum nihil non in Mundo pressum esse ; quod ostendit variis experimentis : à v. 992. ad v. 1072.

Varios Corporum affectus, qui Vacuo tribuuntur, per luciditatem, mollitiem, fluorem ac raritatem à Vacuo non oriri ostendit : à v. 1072. ad v. 1158.

Concludit Vacuum illud Epicureum meram fabulam, esse : à v. 1158. ad finem,

ANTI-LUCRETIVS.

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVE,

AD QUINTIUM.

LIBER SECUNDUS.

De Inani.

NE vitio vertas, quòd eos tibi fortè timores
Reddiderim, quos abstulerat facundia Vatis
Romani, potumque in dulci nectare virus.
Non ego te miserum volo, Quinti, sed sine fuco
5 Felicem; in tuto positum, expertemque pericli,
Non incautum, & per jucunda in tristia euntem.
Propterea primo rerum ne crede colori.
Sæpe venenatus latuit sub floribus anguis:
Sæpe salutiferos habuit gravis herba sapor.
10 Alternant humana vicesque à tempore sumunt:
Hærent perpetuo mœrorque & gaudia nexu.

- Vidi ego, nimbosum stringentibus aëra ventis,
 Nudatos tristi sentes horrere pruina;
 Vere, coronari fertis ac fronde virenti.
- 15 Vidi etiam Zephyris turgentia vela secundis
 Exultare salo, & plaudentes ire per undas;
 Mox ruere in scopulos, & cæco vortice mergi.

- Nec fuit hæc mihi mens, ut pronâ credulus aure
 Acciperes, tibi quæ nondum perpenſa paterent.
- 20 Hoc unum volui primùm & contendere pergo,
 Ne votis blandita tuis doctrina Lucreti
 Fascinet ingenuam, magico ceu carmine, mentem;
 Quin priùs experiare quibus sit fulta columnis.

- PRINCIPIO geminas, exploſo numine Divûm,
- 25 Æternas, per ſe ſtantes Epicurus in Orbe
 Conſtituit rerum cauſas: corpuſcula prima
 Materiæ; ſpatiumque, in quo moveantur, inane.
 Namque locus niſi ſit vacuus, quo pulſa recedant
 Corpora, res, inquit, poſſet non ulla moveri:
- 30 Sed quantum premeret veniens, tantum altera, plenis
 Omnibus, officeret venienti, & cedere nollet.
 Hinc toto gravis Orbe ſopor, ſteriliſque veteruus.
 Inde patet ſolidis quâ re liquentia diſtent:
 Pluribus hæc loculis conſperſa vacantibus; illa
- 35 Perpaucis. Et denſa pari diſcrimine pugnant
 Cum raris. Vacuum magis aut minùs omnia replet.
 Præterea nullo finitum tempore, nullo
 Limite vallatum, nullâ mutabile cauſâ,
 Immotum & conſtans, longè latèque profundum eſt,
- 40 Quanquam incorporeum, penitusque intaëtile; mentem

- Ut si tantum habeat, jam sit Deus. Errat in illo
 Proflus ac volucris minimorum exercitus, æquè
 Fine carens, numeroque; ac frontibus undique pugnat
 Adversis: qui jure pari, nisi mente careret,
 45 Vota hominum accipere, & posset Deus alter haberi.

- SCILICET æternas, immortalesque docebat
 Esse Atomos: quarum conventu cuncta repente
 Surgere; discessuque eadem resoluta perire:
 Cum nihil ex nihilo fiat, possitve relabi
 50 In nihilum. Solidâ quoque eas pollere volebat
 Simplicitate; suis quod nexibus omnia fundent
 Corpora: sed simplex nisi sit quo singula fiunt,
 Principium assignari aliud, semperque necesse est
 Ipsi principio; donec veniatur ad unum,
 55 Cui tandem primæva rei tribuatur origo.

- UNDE Atomos ut principio sic fine carentes,
 Mortisque expertes, individualque, pèrennesque
 Esse jubet: venit omnis enim mors corporis uno
 Particularum ex discidio, queis constitit antè.
 60 Pars itaque est Atomus, non Totum; at tota sine ullis
 Partibus, aut Vacuo. Quare impenetrabilis esse
 Ponitur; atque ad eam ventum est cum fortè secando,
 Tum cessare labor, præcidendique potestas.
 Et minima est porro: nam si paulo amplior, esset
 65 Non sine particulis, ac simplicitate careret.
 Quapropter tactus hominum fugit; ac bene multas
 Unum in concilium congestas esse necessum est,
 Ut seriant nostros facto velut agmine sensus.

- HÆC sũnt, si qua fides Epicuro, exordia rerum;
 70 Semina Materiæ, quibus est natura creata
 Omnis, & assiduâ renovari prole videtur.
 Sic semel orta manet, superæ nihil indiga Mentis:
 Donec, uti certam casu concreta figuram
 Induit, hanc olim casu disjecta relinquat.
 75 Semina nil præter motum formasque requirunt.
 Namque per immensi dum cæca vagantur Inanis
 Imperium, ac celeri tranant spatia omnia cursu,
 Accidit ut, variis cùm sint affecta figuris,
 Perpetuò varias inter se concita plagas
 80 Accipiant, reddantque; ex quo pars juncta cohærent,
 Et pars diffiliunt; prout ipso verberis ictu,
 Formarumque modis potuit contingere. Sicut,
 Sole per angustam radios mittente fenestram,
 Pulveris emoti ramenta minuta videmus
 85 Ire, redire, levesque diu volitare per auras,
 Alternis certare occurribus, & quasi ludum
 Sparsum agere inter se; donec vi denique motûs,
 Cuncta solo depressa cadant, aliisque locum dent.

- NÆC tamen innumeras his omnibus esse figuras
 90 Credideris; finita etenim sunt limite quodam
 Formarum genera: at finitur limite nullo
 Seminium cujusque typi, cujusque figuræ.
 Nam, verbi causâ, sunt infinita rotunda,
 Innumerique cubi, infinita triangula, quadra,
 95 Ceteraque id genus; at solùm bis mille figuræ,
 Ter-ve, quater-ve: nihil nam refert quantus earum
 Sit numerus, numero finitas esse satis sit.
 Qualia sunt variis herbarum semina formis

Prædita;

- Prædita; si fingas esse infinita per Orbem
 100 Lactucæ, fœni, viciæ, lentisque, thymique,
 Et quot alunt horti, montes, ac florida prata:
 Nec tamen herbarum toto videntur in Orbe
 Innumeræ species, quibus exornata nitescit,
 Temporibusque suis vestit se dædala tellus.
- 105 Perpaucis ut verba sonis diversa creantur
 Per coetus populorum, & possunt plura creari
 Ac prodire novis hominum sermonibus, etsi
 Necdum sunt, nec forsan erunt. Sic tibia cantus
 Omnigenos tibi parva dabit: sic fistula Fauni,
- 110 Disparibus tantum septem compacta cicutis.
 Sic, dum pressa gravi signatur pagina prælo,
 Qui foliis inventa suis aliena propagant,
 Bis duodena sibi scripturæ elementa legendæ
 Usurpare solent, totidem distincta per arcas,
- 115 Quadratis donec veniant digesta tabellis,
 Unde leves atrata bibunt vestigia chartæ.
 Ut variis repetita modis, ac sæpe recurrens
 Innumeras eadem componit littera voces;
 Concentus sic per varios, nexusque jugales,
- 120 Paucae perficiunt opera infinita figuræ.

Quod si ita dissultant Atomi averſæque recedunt,
 Ut nihil arripiant, & vincla injecta recusent
 Discordes, nullum inde potest coalescere corpus.
 Hinc odia & lites; hinc rixæ & jurgia. Verum
 125 Si faciles primo contactu fœdera jungunt,
 Nascitur extemplo nova res, & in Orbe renidet;
 Ac specimen certum concordis habetur amoris.
 Jam si dissiliunt partim, partimque cohærent,

D

- Atque intercepti connexæ fortè relinquunt
 130 Plufve minusve loci, mollis vel dura oritur res,
 Aut levis aut gravis, aut liquens aut mole fuâ flans,
 Ramofis è principiis quæ corpora casus
 Texuerit, fi fint arctè compacta, rigescunt;
 Si laxè, minimo videas lentefcere motu.
 135 Sic ex hamatis fieri contingit acerba;
 Dulcia fed fiunt ex levibus atque rotundis.

- Nec prætermittam quo motu hæc omnia fiant.
 Nempe graves Atomos ferri omnes fponde deorfum
 Edocuit, celerefque pari descendere lapfu :
 140 Cùm gravium casus interfita fola morentur;
 Nil autem occurrat medium, per Inane, quod obfit.
 Ergò Atomus præceps venit è regionibus altis;
 Cùmque in diffimilem ruit offenditque cadendo;
 Si renuat jungi, fubitò refilire coacta
 145 Tollitur in fuperas, unde illuc venerat, oras :
 Altera donec ei fe tandem adungere poffit.
 Sic Solem, Lunam, & quæ pascit vividus æther
 Sidera, five fuis radiis immota corufcant,
 Sive repercuffo palantia fole refulgent,
 150 Partus fortunæ varios, ludibria cafus,
 Strenuus inventor, nata & concreta ferebat :
 Sic terras etiam, fic undas, aëra & ignem,
 Fructus omnigenos, hominesque ferasque Deosque :
 (Nam finit ille Deos, pecus immortale, putari,
 155 Dummodo poffe nihil, nihil & curare putentur)
 Hinc animos hominum, ceu corpora cætera nafci
 Atque mori; nec Materiæ, nec motibus ullum
 Effè genus caufæ, poffit quæ jure tineri.

- EST operæ pretium, Quinti, mysteria tanta
160 Scrutari pedetentim; illasque evolvere causas,
Quæ per se stantes, Epicuro iudice, Numen
Funditus excludunt. Etenim si vera profatur,
Non est ut trepides vano terrore Tonantis;
At si falsa, Deum credas timeasque necesse est.
- 165 PRIMUM oro obtestorque velis advertere mentem,
Quanta Neoclidæ sapientis, quo duce pugnas,
In detrectandis fuerit fallacia Divis.
Proh dolor! Hoc cives potuit deludere fucō!
Scilicet ille Deos non ausus pellere Athenis
170 (Socratis injustâ nece, Protagoræque recenti
Territus exilio) tamen ut re tolleret ipsâ,
Ridiculos fecit; rerum quæcunque geruntur
Immunes, etiam ignaros; procul omnibus Orbis
Partibus extorres; tantum intermundia quædam
175 Incolere, atque illic æterna per otia lætos
Vivere permisit, regionis inanis inanes
Indigenas. Verum ne quis cum plebe putaret
Hæc illi persuasa animo, prout ore sonabant,
His super exulibus quæ non pugnantia dixit?
180 Mitto desidiam & languens sine viribus ævum.
Sed nihil esse potest in Toto præter Inane,
Atque Atomos. Atomis & Inani singula constant.
Singula propterea fiunt pereuntque vicissim,
Quod veniant Atomī semper, semperque recedant.
185 Dic, Epicure, mihi; qualis natura Deorum est?
Ex Atomis? Ergo non immortalis. Inanes
Te voluisse Deos igitur fatearis oportet.
Cumque dares illis non corpus, sed quasi corpus;

- Et plenas humore sacro , quasi sanguine , venas ;
190 Et formam humanæ similem , sublestaque membra ;
Has te non puduit populis obtrudere nugas ?
Porro utcunque Deos Epicurus noverit , esto :
Saltem divinæ vel sunt sine corpore mentes ;
Nostraque mens adeò sine corpore stare valebit :
195 Vel sunt corporeæ , tamen immortale per ævum
Duraturæ ; igitur mens immortalis & esse
Nostra potest , quamvis constaret corpore. Cernis
Quàm malè Graius homo doctrinæ arcana nefandæ
Dissimulet , propriique operis fundamina solvat.
- 200 JAM verò hoc Spatium quod , eodem judice , per se est ,
Hoc Vacuum sine quo suasis nil posse moveri ,
In quo Materies , inquit , facienda fuisset ,
Si posset fieri quondam , nec staret ab ævo ;
Istud Inane quid est ? Si per se corporis experts ;
205 Tempore si nullo finitum , limite nullo
Vallatum , nullis variabile motibus , ac si
Esse suum è propriis Naturæ viribus haurit ;
Aut Deus , aut nihil est. Etenim cùm maxima certè
Argumenta Dei jam confitearis in illo ,
210 Et solæ desint ipsi mens atque potestas ,
Cur desint , ego nec video , nec dicere possis.
Quidquid enim per se est , quale est , tale esse necessum est ;
Atque adeò sic est , quia sic non esse repugnat.
Ergò si Spatium per se se dixeris esse ,
215 Per se infinitum , per se immutabile dicis ,
Per se mente carens , ac per se viribus orbum.
Esse igitur debet ratio certissima quædam ,
Cur infinitum , immensum , immortale , quiescens ,

Dotibus haud valeat tantis conjungere mentem,
 220 Atque potestatem; per seque quod obtinet ut sit,
 Per se animâ careat, nec vi quoque polleat ullâ;
 Sic, ut mentem illi, vel vires esse repugnet.

Quæ tantum, ni fallor, abest ut juncta repugnent,
 Ut potius rear inter se non posse revelli.
 225 Nam quidquid per se est, infinitum esse necesse est
 Omni parte sui penitus, nec tempore tantum
 Atque loco, sed & omnimodis; cunctasque profectò
 Quotquot sunt, aut esse queunt, comprehendere dotes.
 Illius est natura ut sit; quodcunque per Orbem
 230 Esse potest, ipsum est, aut derivatur ab ipso.
 Quænam erit hæc igitur peregrina, vel intima causa;
 Quæ rem infinitam restringat finibus ullis?
 Nonne homini mens est aliqua, & vis insita quædam?
 Ast homo non per se est: & quod per se esse fateris
 235 Atque infinitum, sine vi, sine mente putetur?
 Elige. Si Spatium per se est, Deus ipse profectò est.
 Si Deus esse nequit, nihil est, aut corpus idipsum est,
 Esse negas corpus; nihil est. Quodcunque lubebit
 De nihilo dicas, hoc de ipso dicere Inani
 240 In promptu est: Atomos tollas ac restet Inane;
 Restabit nihil. Ex Atomis quodcunque lubebit
 In vacuo facias, fiet quoque semper idipsum.
 In nihilo. Vacuum fateor non esse creatum;
 Quidquid enim nihil est, per se nihil esse necesse est;
 245 Immotum & cunctis æquè est penetrabile rebus;
 Namque repugnaret, quod non est, posse moveri;
 Aut motis obstare. Etiam immortale fatebor;
 Nam qui desineret, quod nunquam coeperit esse?
 D iij

- Immenſum hoc ſenſu ; meſurâ nam caret omni ,
 250 Quod nihil eſt. At tu pugnâs tecum ipſe , Lucreti ,
 Cum ſtatuis magni tenebroſo in gurgite Inanis
 Currere præcipites Atomos atque ima petentes.
 Nam ſpatii immenſi quænam ſint ima ? Repulſam
 Deinde pati , & revocare gradum , atque ad ſumma reverti :
 255 Nam ſpatii immenſi quænam ſint ſumma ? Negâſti
 Quodlibet in Vacuo centrum , dextram atque ſiniſtram ,
 Et rides qui dant finem & quaſi mœnia Mundo ;
 Nonne meo potiùs digna eſt ſententia riſu ,
 Quæ ſuperas partes Immenſo fingit & imas ?
 260 Dicere nec poteris fundi ſeu culminis expers ,
 Cui fundum , culmenque , & totæ tabulata dediſti.
 Ni fallor ſunt hæc urgentia tela ; ſed iſtud ,
 Si potes , inflexo declina corpore telum.
 Ecce Atomus venit è regionibus infinitis ;
 265 Hanc intercipias , quæſo , jubeaſque reverti
 Unde venit : quanto intervallo temporis illuc
 Perveniet ? nunquam , dices , quia tempore nullo
 Exſuperare poteſt ſpatia infinita viarum.
 Non ſuperare poteſt ? ergò nunquam exſuperavit ;
 270 Cumque huc appulerit , ſpatia hæc finita fuerunt.

- At verò locus ille vacans , quem ſemina rerum
 Haud bene juncta ſimul , velut arcto in carcere claudunt
 Captivumque tenent , pars eſt totius Inanis ;
 Aëris ut pars eſt aër concludus in antro.
 275 Pars ea ſecreta eſt aliis , penitusque remota ,
 Quas aliæ claudunt Atomæ : ergò partibus extra
 Se poſitis conſtat Vacuum ; ergò corporis inſtar
 Omnino eſt : imò ſi res eſt , corpus idipſum eſt.

- Quidquid enim è multis constabit partibus, illud
 280 Corpus erit. Quòd si Vacuum sine partibus esse
 Dixeris, haud spatium est; spatii nam segmina plura
 Tota Geometrice distinguit, & id studet unum,
 Mensuram ut spatio, & respectus mille figùris
 Inveniat, scindens partes & partibus æquans;
 285 Quas tu, si Vacuo tollas, nihil esse fateris:
 Et, si concedas, etiam fatearis oportet
 Ordine distingui & cunctas constare seorsum.
 Nam quæ Solis habet corpus, non est ea certè
 Quæ Terras, aut Lunam, aliud vel continet astringum;
 290 Et quæ læva mihi, non est ea quæ mihi nunc est
 Dexterâ. Cuique sua est statio & stationis origo,
 Atque loci causam proprii locus ipse requirit.
 Quapropter vellem adstrueres, quæ causâ tot inter
 Discretas spatii partes, elegerit uni
 295 Cuique locum: ut variis variæ regionibus omnes
 Confidant; & finitimis jungantur, & absint
 Longinquis. In Materiâ par cernitur ordo;
 Cujus ego pariter causam abs te aliquando requiram.

- Quòd si naturâ talem contendis ubique
 300 Partibus esse situm; situs ergò (cerne quid ausis)
 Non jam ex eventis rerum, natura sed ipsa est:
 Nec magis à rebus, quàm natura ipsa revelli
 Usquè potest. Falsum hoc demonstrant omnia passim
 Corpora; demonstrant Atomî, quibus hæcce vel illa
 305 Nil quod naturæ est adimit positura vel addit.
 At si materiæ per se pars nulla reposcit
 Hunc aliumve situm, nativo cur sibi jure
 Hunc & non alium spatii pars obtinet omnis?

D iiii

- Immotas, equidem novi, tuus ille magister
 310 Vult Spatii, non Materiæ, consistere partes.
 Vult Spatium per se quale est; at corpora casu
 Condita per motum, quo semina juncta cohærent.
 At verò gratis hæc, & sine vindice, dixit,
 Ut permulta, vafer; quæ nec ratione probavit,
 315 Nec sine doctrinæ potuisset omittere damno.
 Tantus cum tenuit delendi Numinis ardor!
 At Spatium hoc ipso per se non esse revici,
 Quòd per se non sit quale est: ac proinde rogant
 Danda mihi ratio est, cur sic ab origine primâ
 320 Dispositæ fuerint partes illius, ut esse
 Dispositas nunc vis; cur quæ mihi dextera nunc est,
 Non sit læva. Deum factò qui denegat Orbi,
 Non habet unde rei possit depromere causam.
 Quippe aliter poterant Spatii consistere partes,
 325 Incolumi Spatio. Modus est: ubicunque fateris
 Esse modum, certè moderantem hic esse fatendum est.
 Hinc sequitur Spatium, si quidquam est, esse creatum;
 Et causæ majoris opus, causæ omnipotentis.

- VERUM, ais, ut Numeri sunt fixa elementa, neque ullum
 330 Expungi valet, aut innatâ sede moveri;
 Sed cui nomen erit septem, sex inter & octo
 Ex se naturæque suâ perstare necesse est:
 Temporis ut per se suus est quoque partibus ordo;
 Nec lux hesternam prævertere crastina lucem,
 335 Aut hodiernam potest: Vacuum sic omne quiescit;
 Naturæque suâ tale est, quale esse videmus.

RECTE cum Numero Spatium & cum Tempore confers;

Sunt etenim, veluti visum est mihi semper, eodem
De genere; aspectus rerum, & mera nomina, non res.

- 340 At Spatium, tu rem per se stantem esse volebas,
Et diversam à Materiâ penitusque solutam,
Immotam, æternam, cujus penetralia corpus
Occupet, atque omni valeat pervadere motu.
Quin hæc de Numero, quin hæc de Tempore dicis?

- 345 SED Numerus nihil est in se nisi copia rerum,
Cui partes individuas, atque ordine certo
Compositas damus; ut cernendi regula vera
Sit nobis, quoties unum addere sæpius uni,
Et summas placuit collectas addere summis.
350 At quoniam ille modus res æquè adhibetur ad omnes,
Sive ortæ jam sint, seu quondam sint orituræ;
Creditur esse aliquid, quamvis re sit nihil ipsâ.
Ingenium huc etenim nostrum delabitur ultro,
Communis rerum ut ratio, res esse putetur.
355 Hocce modo Spatium tu rem veram esse putasti,
Quinimo rem magnam, infinitéque patentem;
Corporibus cunctis Spatium quòd inesse videres.

- Sic fugiens ac perpetuò reparabile Tempus,
Quo non visa priùs veniunt ad luminis auras,
360 Quo monumenta ruunt, populi labuntur & urbes;
Dum seipsum renovat, nullâque ætate senescit,
Falcigerum fecere Patres, ac prolis edacem
Saturnum. Hoc autem rebus distinguere ab ipsis
Si cupias, nihil invenies; quanquam omne per horas;
365 Perque dies, annosque & sæclis addita sæcla
Metimur tempus; nam res distinguimus ipsas,

- Dum fervant illæ motum placidamve quietem,
 Ac non deficiunt. Cùm verò semper eandem
 Participent massam redivivi temporis omnes,
 370 Id quod participant, sive unà sive seorsum,
 Æternum immensumque aliquid per se esse videtur:
 Ceu grandis rota volvendo quæ plurima sursum
 Extrahit, ac deorsum volvendo plurima trudit:
 Aut ingens fluvius quo partim littora circum
 375 Fecundata nitent, partim corrosa fatiscunt.
 At si res esset, quando fluxæ illius omnes
 Particulæ pereunt simul ac venêre, nec unà
 Stant unquam, ast abigunt sese excluduntque vicissim,
 Certè, quod refugis, semper res illa veniret
 380 Ex nihilo; in nihilum semper collapsa rediret.
 Quod nimis à rectâ quoniam ratione vagatur,
 Hoc etiam atque etiam teneas, nihil esse reapse
 Temporis atque Loci spatium quodcunque vocamus;
 Sed tantùm in nostrâ consistere mente, merosque
 385 Ingenii, quorum Natura est inscîa, partus.
 Si res nulla foret, nec tempus, nec locus esset.
 Tempus uti mutabilium constantia rerum est;
 Impenetrabilium locus est distantia rerum.
 Sed nihil à rebus differt distantia rerum;
 390 Ut nihil à rebus rerum constantia differt.

At cujusque rei locus à re discrepat ipsâ,
 Continuo dices: nam corpus tollere promptum est
 Interea remanente loco qui corpus habebat.
 Nequaquam. Verùm idcirco remanere videtur
 395 Corporis ablati locus is, quia quæ priùs illud
 Cingebant, illo non sunt abeunte remota.

- Verus at ipse locus, spatium seu corporis ipsum
 Non mansit, fugiente simul cum corpore fugit.
 Si locus interdum re sumitur absque locatâ,
 400 Tunc intelligitur tantum vicinia rerum,
 Quæ perstant in circuitu: ceu fluminis alveus
 Decurrentis agros inter ripasque manentes.
 Sic vagina locus gladii, craterque liquoris
 Dicitur. Atque adeò vox est, quâ nempe solemus
 405 Declarare situs rerum; atque ubi quæque sit, illic
 Non simul esse aliam. Sed frustra quæritur, an sit
 Ambitus ipsarum rerum locus; an cava forsan
 Illa superficies, quæ corporis extima tangit;
 Aut intermedium quiddam sine nomine vanum:
 410 Res est ipsa, suâ quæ circumscripta figurâ est.

- SED quoties Vacuum à naturâ corporis omnî
 Secernis, corpus pariter facis; addere possem
 Et solidum, quamvis vanum ac penetrabile dicas.
 Nam tibi sexcentas Atomos aut collige plures,
 415 Quas ita disponas ut conglomerentur in Orbem,
 Atque locum in medio vacuum teretemque relinquant;
 Quales, conflictu pluviae labentis in undam,
 Cernimus attolli tenues super æquore bullas:
 Cùm sphaeræ in faciem clausum hoc consistat Inane,
 420 Quolibet à puncto deduci linea recta
 E regione potest ad punctum quodlibet; ergò
 Per centrum toties transibit, & angulus inde
 Plurimus existet. Metiri sic licet unâ
 Cum solido vacuum; longè, latè atque profundè
 425 Extensum invenies, propriâque insigni figurâ,
 Qualem Atomî dederint quibus est circum undique cinctum:

Area quadrati velut est quadrata; rotundus
 Ut quoque sit positus liquor in cratere rotundo:
 Ergò corpus erit. Nam quoquoeverfùs habebit

430 Dividui naturam, & corporis appendices.

Nempe tibi radios in eo signare licebit
 Atque superficies, & sphæram æquare cylindro.
 Quidquid Cartesius, Bernulli, Leibnitiusque
 Tradiderint, post Hippocratem Euclidemque magistros;

435 Quæque Syracosîa sunt demonstrata Mathesi;

Hæc eadem ostendes illic, & certa probabis.
 Ac velut innumeras condenso in marmore constat,
 Permixtasque simul rerum omnium inesse figuras,
 Quæ scalpro educi possunt oculisque videri,

440 Saxea sustulerit quoties velamina ferro

Docta secare manus lapidem ac rescindere gibbos:
 Haud aliter Spatii moles, quam dicis inanem,
 Continet in gremio rerum simulachra, tametsi
 Tantùm oculis animi, non corporis innotescant.

445 Imò, particulas ut Materiæ esse probabo

Dividuas, Spatii tales fatearis oportet.
 In Spatio pars nulla potest sic parvula fingi,
 Quæ non vicinas, quibus undique cingitur, omnes
 Contingat: dextram tangit simul atque sinistram;

450 Inter utramque jacet media, & discludit utramque.

Ergò ni cunctas libeat confundere, duplex
 Præbet utrique latus, superis quoque præbet & imis:
 Quotque in circuitu socias habet, ecce tot illi
 Sunt latera. Hoc verò stupeas: quot inesse minutæ

455 Particulæ Spatii partes tibi fortè videntur?

Innumeræ. Centroingas Telluris ab imo

- Filum ære aut ferro directum ad sidera duci
 Per medium Solis corpus, paulumque moveri
 Sic, ut summus apex Atomo non ampliùs unâ
 460 Excurrat : (Spatii minimas hoc nomine dicam
 Particulas) motu hoc pars omnis concita fili
 Quàm longè extensum est, at non æqualibus ibit
 Momentis ; etenim velox minùs inde futura est,
 Quo magis est centro Terræ motûsque propinqua ;
 465 Et multo breviora quidem sub corpore Solis,
 Quàm supra Solem spatia explebuntur, & infrà
 Decrescent semper, fientque minora gradatim :
 Et tandem minima in Telluris partibus imis.
 En tot habet partes Atomus peragrata supernè,
 470 Quot sunt illa viæ toto discrimina filo.
 Quid ? si nullus erit finis, tantumque minutam
 Produces fili seriem, quantam esse putabis
 Vim Spatii ; qui limes erit, quæ pausa secandi ?
 Materiem à Spatio quis jam discernere possit ?
 475 IMPENETRABILITAS, inquis, quam corpora servant,
 In Vacuo non est. Imò est ; eademque profectò.
 Confundi partes Vacui non posse fateris ;
 Nam si confundas, punctum redigentur in unum,
 Extensique nihil, spatii nihil inde futurum est :
 480 Non possunt igitur se se penetrare vicissim.
 Corporibus penetrantur, ais. Penetrantur Inani
 Corpora ; num dices ideo penetrabile corpus ?
 Quidquid habet certo sejunctas ordine partes,
 Quarum aliæ distent aliis, quantumlibet illud
 485 Alterius res naturæ pervadere possit,
 Impenetrabilibus compingitur ex elementis,

Quare pro nihilo Spatium, aut pro corpore sumas.

- ET certè Spatium nihil est, nisi corporis ipsa
 Mensura. In rebus quamvis nullum esset Inane,
 490 Materies constare tamen, te iudice, posset:
 Nam sunt naturæ duplices, quarum utraque per se est:
 At spatium sine Materies constare nequirit:
 Per se se quia Materies extenditur omnis;
 Et spatium res omnis habet, quæ extenditur. Illud
 495 Non habet à Vacuo, quòd constet partibus æquè
 Impenetrabilibus: spatium ergò possidet in se
 Materies aliud Vacuo; quodque ipsa teneret
 Per se, vique suâ, sublato prorsus Inani.
 Si verò præter spatium, quo prædita semper
 500 Materia est, aliud jungas quod Inane vocabis;
 Jam duo sunt spatia. Alterutrum excludatur oportet:
 Nam frustra venit, & res est temere addita rebus;
 Ex qua Materiem si quis tibi diceret ortam,
 Protinus, è nihilo quia tunc foret orta, negares.
- 505 SI vis exemplo dignoscere quid sit Inane,
 Aspice mensuram fugitivi temporis albo
 Pariete signatam; pictis ubi ductibus horæ
 Nigrescunt, & iusta per intervalla notantur.
 Cernis ut adverso conspersam lumine Solis
 510 Planitiem gradiens porrectæ cuspidis umbra
 Percurrat: credas ferro descendere opaco
 Fulci aliquid ferro simile, obscurumque colorem.
 Umbra tamen nihil est, mera tantum absentia lucis,
 Quam rectà venientem illas acus obvia partes
 515 Parietis illustrare vetat, quibus imminet: unde

Parva fit eclipsis, motûs nota certa diurni.

SED nisi sit Spatium & distinctum à corpore, dices,
Regula mensuræ nulla est; neque corporis unquam
Indubitata potest moles alicujus haberi:

- 520 Et, si revera fixum atque immobile non est,
Exemplar veræ jam deficit omne quietis,
Quicum collatus queat innotescere motus.
Nulla capi poterit distantia certa locorum:
Mutabuntur enim semper; nec terminus ille
- 525 A quo discedunt quæ corpora cunque moventur,
Certò apparebit, veluti nec terminus alter
Ad quem perveniunt. Id ineluctabile ducis,
O Quinti, vanum tamen est, paucisque refellam.
Corporibus cunctis tu certam adscribere molem
- 530 Tentares frustra. Quæ nobis parva videntur,
Convexo transpecta vitro majora patefunt;
Visa Microscopio crescunt iterumque iterumque:
Linea fit digitus, vel pes, prout vitra secantur.
Unum etiam in Cœlo sidus persæpe videre est,
- 535 Quod Telescopio duplex reperitur: & ambo
Sidera cæruleus distinctè segregat æther.
Miscuerat Stellas distantia corpus in unum,
Miscuerat pariter spatium. Prospectus ut omnes
Contrahit effigies rerum aut producit, eodem
- 540 Omnino ritu spatii simulachra. Quid ergò
Mensuram Spatio tentas adscribere certam,
Quæ nec Materiæ est? Metiri sensile corpus
Per spatium, res est infulsi plena laboris.
Qui magnum in sese aut parvum quæsierit, errat;
- 545 Inveniat certè nusquam, nisi conferat unà

Cum spatium spatium, corpus cum corpore; majus
Tunc demum atque minus liquidò reperire licebit.
Haud aliter varii per concita corpora motus
Ut dignoscantur, nullâ ratione necesse est

550 Fixas in Mundo & stabiles consistere metas;

At fatis est poni solâ vi mentis, & illa
Non mutare locum inter se, quæ proxima circum
Versantur; licet ipsa locum simul omnia mutant.
Ambulat in navi puppim proramque vicissim

555 Nauta petens; gressus totidem similesque profectò

Sunt, seu navis eat propulsa faventibus austris,
Seu maneat deses, seu convertatur in orbem.
Ad navim referas gressus; sunt unius omnes.

Mensuræ, pariter procedunt ordine recto:

560 Ad pelagus referas; nunc recti, nunc quoque curvi,

Nunc & producti, nunc retrogradi esse videntur.
Quòd si præterea Terram tu rere moveri,
Tunc alias illis mensuras atque figuras
Attribues. Verùm sine tot respectibus, illos,

565 Quales nauta creat, tales cognoscere promptum est.

Nil igitur spatium refert immobile poni.

JAM tibi compertum est, quid Inanis nomine tandem

Signetur: nempe est absentia corporis omnis,

Quam sibi *Phantasia* fingit fallacia nostræ;

570 Mens quoties non rem, sed rerum prorsus inanes

Contemplata modos, unâ in ratione moratur

Extensi; non extensum considerat ipsum:

Haud secus ac numeros, & sensim labile tempus;

Quæ non ulla viget natura, nec ulla subest res.

575 Inde receptaculum cunctis existimat ultro

Corporibus

- Corporibus commune dari, quia perspicit, illic
 Nunc ubi corpus adest, aliud potuisse reponi.
 Nimirum illud *ubi* secretum à corpore quovis
 Immotumque putat, dum corpora cuncta moventur :
 580 Tanquam debuerit Fabricator strenuus Orbis
 Quærere ponendis loca primùm comoda rebus,
 Et statuenda priùs fuerit rerum area, quàm res.
 Hoc molitur opus sibi mens, hoc astringit Orbi :
 Nec rerum locus à rebus mage discrepat, ipsa
 585 Quàm moles. Suus ergò sibi sunt corpora fundus :
 Respectus non res Spatium est. Sic annulus omnis
 Possidet in medio proprium atque immobile centrum,
 Semper idem, semper medium, quòcunque feratur.
 Quid verò est centrum hoc? An res est priva, quiescens ;
 590 Per se stans? Minimè. Locus est, quo ducere ab orâ
 Si lubeat radios, æquales esse videbis.
 Talibus è loculis Spatium immortale, quietum
 Conflatur. Sunt hæc Vacui fictitia membra.
 Commentum est igitur, quod tanti ducis, Inane, .
 595 Magnificumque nihil : quo dum sua corpora doctor
 Atticus infercit, fieri qui posse negabat
 Ex nihilo quidquam, nihilis nugacibus implet
 Omnia : dumque Atomis Vacuum immiscere laborat,
 Immiscet nihil, ac nolens facit omnia plena.
 600 SUNT qui Materiâ Spatium discludere certant,
 Quanquam utriusque Deum ingenuè causam esse fatentur.
 Miror ego illusos Epicuri fraude, dolosus
 Qui Vacuum instituit, Vacuo ne causa daretur ;
 Et, quibus esse probat Spatium, probat esse necessum.
 605 Dicit enim : Spatium omne Deus si quando creasset
 E

- E nihilo , partem in nihilum dimittere posset ,
 Stantibus interea reliquis ; hoc denique factò ,
 Accidet in Vacuo Vacuum , & fodietur Inane.
 At verò Spatii quæ pars destructa putatur ,
- 610 Non perit : siquidem planè una eademque remansit
 Servatas inter Spatii distantia partes
 Quæ priùs , atque ideò Spatium : quod proinde reverti
 Si nequit in nihilum , è nihilo prodire nequivit.
 Sic dum tu Vacuum , pellax Epicure , tueris ,
- 615 Esse negas Vacuo causam ; gaudesque malignus ,
 Omnem operam Divis adimendo , tollere Divos.
 Tun' adeò dignus quem tantum Numinis hostem
 Gassendi ingenium solers , multique recentes ,
 Pectore qui casto Numen coluere , sequantur ?
- 620 ATTAMEN obijciunt : Si jam Deus aëra vellet
 (Velle potest) hujus cellæ evanescere totum
 Protinus , ac nihilo , cellâ sed sospite , reddi ;
 Nonne locus cellæ interior , superesset inanis ?
 Nequaquam. Spatii nam si penetrabilis æquè
- 625 Ac pleni Deus est opifex , disperdere corpus
 Ut potis est , potis est etiam disperdere Inane.
 Destruat : en vobis vestra hæc objecta repono :
 Quid de parietibus fiet ? quodcunque futurum est
 Aëre sublato , id sublato fiet Inani.
- 630 Propterea , qui nunc aër disternat oras ,
 Si totus pereat suffecto corpore nullo ,
 Tunc Spatium quod erat jam non erit ampliùs , etsi
 Fingitis esse super ; sed cum pereunte peribit
 Corpore consumptum ; ut consumptâ re numeratâ ,
- 635 Nemo est qui numerum dicat superesse. Quid ergò

- Oras inter erit ? Nihil, inquam; atque hoc Nihil ipsum
Quod foret, abfumente Deo Spatium illud inane.
Verum oræ non se tangent, hic Lockius instat;
Dividet oppositas eadem distantia moles
- 640 Quæ prius: immotas etenim persistere dictum est.
Ast etiam id dederat, Spatium ipsum posse revelli:
Si Spatium non intererit, nihil amplius ergò
Intererit. Dices; nihil hoc Vacuum esse futurum.
Aut igitur Vacuum penitus nihil esse fateris;
- 645 Aut si vis aliquid, simul & dabis esse necessum.
Ergò vel Spatium tolli non posse Supremi
Numinis arbitrio vult Lockius, atque Epicuro
Consentit, paribusque volens prosternitur armis;
Vel, si consentit nobis, temere ista docebat.
- 650 Nec tibi propterea, vano hoc phantasmate pulso
Funditus, hinc ægre videantur posse moveri
Corpora. Nam liquidi semel, in quo cuncta moventur
Si bene naturam perspexeris, ilicet omnis
Ante oculos motus ratio manifesta patebit.
- 655 Quippe volubilibus liquentia corpora constant
Partibus, ac tersâ circumundique fronte politis.
Nullaque, vel certè minima est, quæ vinciat illas,
Copula; sed leves præterlabuntur eundo:
Lubrica quandoquidem latera, ac detrita volutant.
- 660 Altera Materies liquidis subtilior ipsis
Intervalla tenet, citus ac diffusilis æther.
Sit nunc te monstrare satis: celebrabere quondam
Fusiùs, ô nostrâ toties dicenda Camoenâ,
Vivida Materies; quâ permanante geruntur,
- 665 Latè convexo quæ sunt omnia Mundo.

Hac perfusa, simul magis ac magis undique fluxa
 Corpora redduntur, flectique & cedere prompta;
 Cum levibus primùm fuerint exercita plagis.
 Illinc mobilitas in partibus. Ast ubi mersum

- 670 Quodlibet in fluido corpus transfertur ab unâ
 Sede aliam versùs, simul hanc ut deserit, illam
 Occupat; & puncto fit utrumque in temporis uno.

REM res dum pellit, quæris quò pulsa recedat:
 Huc ubi erant aliæ quas expulit ipsa vicissim:

- 675 Hæ quoque propulsant alias, istæque recedunt
 Huc ubi erat pellens, aut illi proxima. Qualis
 Dum stabilem circum rota fervida volvitur axem,
 Trochlea seu fluxos effundit stridula funes,
 Pars partem sequitur Vacuo sine; nec prior ulla est,
 680 Quam non posterior junctim premat, inque sequatur.
 Non alia est liquidis ratio, seriesque movendis.
 Nam licet haud ea sit constantia partibus, atque
 Intestina quies, duro quæ corpore perstat;
 Nulla tamen sine finitimâ tangente profectò est,
 685 Aut hac, aut illâ, quâ prætereunte teratur.
 Nec cessant in perpetuo contagia motu.
 Principiis quippe in solido situs unus & idem
 Permanet; in fluido mutabilis & vagus errat:
 Hæc genera inter se haud alio discrimine pugnant:

- 690 ASPICE, ut erecto stet lymphæ inclusa canali,
 Quam subrus retinent postes. Si quando reclusis
 Laxetur valvis, subitò fluit acta suopte
 Pondere præcipitans. At non erumpit ab imo,
 Quin delapsa simul tantum decrescat ab alto

- 695 Vertice, descendatque humentis massa cylindri.
 Aëris huic autem propius conjuncta columna,
 Quam sibi cedentem proporro subleuat humor,
 Tollitur ascendens juxta, seque ipsa relictum
 Deprimit in Spatium, quo decedit unda residens;
 700 Non intermisso contactu: seque vicissim
 Et latices infra suppleant, & desuper auræ.

- Sic pulso semper locus est, Spatiumque liquori;
 Quò se se, priscâ ejectionis statione, recepit.
 Nec momentum horæ est, quo non sit tota relictæ
 705 Area plena loci: quia non succedere cessant
 Contiguæ partes, quas corpus mobile trudit.
 Hoc pacto baculum si propulsaveris unâ
 Parte movens, ibit simili pars altera gressu.
 Haud aliter funis longè porrectus, ab uno
 710 Si capite excutitur, paulatim subsilit omnis,
 Et flexu curvos imitatur mobilis angues.
 Contortusque chalybs jugi vertigine thecam
 Exagitat; duplici suspensam cardine cogit
 Circumagi presso latere intus, & omnia junctim
 715 Instrumenta movet; quia strictè cuncta cohærent:
 Unde fit impulsus nunquam discissa propago.
 Jam quæ de toto liquidorum corpore dixi,
 Hæc de principiis liquidorum intellige & ipsis.

- Novi equidem, quicumque volunt (in verba magistræ
 720 Nam jurant) primas per se consistere partes
 Materiæ solidas, immortalisque figuræ,
 Et tamen absimiles, velut ipse Lucretius, illos
 Nec solidi motum in fluido, nec particularum

Inter se fluidi, quamvis tenuissima quæque

- 725 Ponatur, quovis animi comprehendere nisu;
 Ni Vacuum fingant. Namque omnia corpora condunt
 Talibus ex Atomis, quæ, dum in diversa vagantur,
 Destitui Spatio nequeant; semperque necesse est,
 Ut variæ linquant varia intervalla figuræ,
 730 Corpus ubi nullum est, aiunt. Quod linquitur ergò
 Et vacat, hoc nihilum dici, Spatiumve, locumve
 Non refert; satis est linqui, penitusque vacare.

HABUO mirum, è falso si plurima falsa sequantur,
 Sed, quod Materiæ naturam hanc, sive figuras

- 735 Attinet (in quo uno totum fundatur Inane)
 Id non rejicio tantum, ingeniiue dolosi
 Commentum affirmo; faciam, convictus ut ipse
 Rejicias: ubi nempe Atomos, & corporis ortum
 Exsequar. Interea, quid sit purissimus æther,
 740 Quoque modo partes liquidorum interfluat, audi,
 Hujus particulæ non simplicitate rigentes
 Æternâ, non duritie, velut antè putabas,
 Unius aut formæ semper molisque tenaces;
 At levitate suâ, motûsque labore perennis
 745 Dividuæ, frangi faciles, iterumque coire,
 Et quocunque loco quamcunque capeßere formam,
 Non ullo quamvis interpungantur Inani,
 Usquè valent omnes penetrando implere lacunas;
 Quinimo impediunt ne possint esse lacunæ.

- 750 CUM globulos unâ si quis congeßit eburnos,
 Semina triticea, aut chalybis ramenta vel æris,
 Interjecta videt loca passim tenuia, quò non

Est rigidis aditus; verùm facilè influet omnis
Iniectus liquor, atque sinus penetrabit hiantes.

- 755 Ast horum angellis non se insinuaret acutis,
Si formam globuli, fervarent prima liquoris
Semina; sed jaculi sese in pungentis acumen
Producunt, modulos & componuntur ad omnes:
Flexibilis quasi cera cavo compressa figillo.
- 760 Sic ubi Grajugenûm vestigia docta secuti
Sculptores altis excudunt ænea signa
Porticibus, simulacra solent effingere primum
In gypso, cerâque linunt; hinc tota madentis
Argillæ mafsâ tumulant; sparsimque relicto
- 765 Tramite perfundunt liquefacti fonte metalli:
Cera fluit; sequitur fugientem torridus humor;
Et frontem Alcidæ, nervosaque membra capeffit.

ERGÒ vices Vacui peragit subtilis abunde
Materies; quæ dum spatiis se accommodat æquis

- 770 Aspera particularum inter, faciliq; recessu
Pulsanti minùs obstat, idem est ac si nihil obstat:
Quidquid enim minimum est, nihili tandem instar habetur,
Illapsis adeò saxis licet unda resistat,
Attamen illa cadunt; quoniam minùs unda resistit,
- 775 Quàm premitur. Sic cedit aquis labentibus aër,
Quas paulum repulit. Sic nunquam præpedit æther
Aëra, quin deorsum tendat, ventisque feratur.

AT si totum, inquis, plenum est & Inane negatur,
In cubico pede Materiæ subtilis erit vis

- 780 Non minor obfistens fodienti sive secanti,
(Omnis Materies propriâ nam mole resistit)

- In pede quàm cubico lapidis, plumbive, vel auri.
 Falleris, ô Quinti: neque enim, quod fortè putabas;
 Per vim Materiæ propriam memorata resistunt;
 785 Sed per contextum, qui partes jungit in illis.
 Materies, ut iners, haud per se motibus obstat:
 Tantùm ex affricu & vinclis plexuque tenaci,
 Aut contrà posito motu in diversa ferente.
 Nimirum vim vi potis est opponere nullam:
 790 Motibus apta quidem sumendis, apta quieti;
 Sed nec sponte petens motum, nec sponte quietem.

- PERVIA sint igitur quòd quædam corpora, vel non;
 Quòd suffurentur motum, sensimque retardent,
 Aut citò restinguant absorptum, ac denique tollant,
 795 Hoc elementorum non vis, non summa, sed unus
 Efficit ille modus, quo sunt elementa soluta,
 Vel connexa simul; quòd sunt abrafa, vel hirta,
 Est in aquâ plus materiæ quàm in corpore ligni;
 At digito penetrabis aquam, non ligna: Metallis
 800 Est aditus facilis, quando sunt igne liquata.
 Demonstrat pondus propriæ quantùm insit in illis
 Materiæ: sic Mercurio subtilior aër,
 Aëriis æther longè subtilior auris;
 Nec moles constans elementorum æthere in ipso,
 805 Cujus particulæ magis ac magis attenuantur.
 Hoc unum teneas animo, passim esse liquores
 Immerfos aliis aliis, unâque fluentes;
 Atque alios alijs textos subtiliùs; & qui
 Præ cunctis longè tenuissimus esse videtur,
 810 Posse iterum minimo causæ advenientis ab ictu
 Comminui magis atque magis, semperque resolvì.

- PLENUM igitur motus rapidos aliquando morari
Et variare potest, & detorquere refractos,
Dividere, inque aliam ex aliâ transfundere partem,
815 Non penitus prohibere: imò per corpora servat,
Et regit, ut socio coalescant plurima nexu;
Quod puro in Vacuo nunquam sperare liceret.
Corporum enim partes medium per Inane solutæ
Nescirent servare fidem, jamque agmine rupto
820 Diversæ hæc illæc fugient, & in ordia prima
Dilabentur, uti pulvis projectus in auras.
Nam nisi corporibus stipentur corpora, eorum
Partibus haud teneant nexas sua vincula partes,
Singula laxa fluant. Quòd sint plena omnia, rebus
825 Hinc sua durities: duræ quæ mole cohærent,
Undique, ceu pleno Mundi cratere, premuntur.
Hoc adeò certis promptum est deprendere signis.
Dimidios pulchrè levati marmoris orbes
Si lapsu opposito, ne furtim interfluat ær,
830 Aptè inter se se jungas, jam nulla virum vis
Diverſo poterit junctos divellere nisu:
Hos etenim pressu valido densata coercent
Materies, firmisque tenet complexa catenis.
Hinc quoque difficili discinditur unda natatu,
835 Atque obluctantes vix vi propulsa lacertos
Certatim reprimat, pectusque fatigat anhelum,
Et, quasi discidium metuens, findentibus obstat.
Vimineam pariter virgam si fortè coruscas,
Illam incurvari modò lentarique videbis,
840 Tum strident auræ tenues, tum sibilat ær;
Unde repulsari pleno liquet aëre virgam.
Sic etiam, tonitru nubes quatiente fragosas,

74 ANTI-LUCRETIUS;

Prævertit fulgur strepitum; quia pervolat ignis
Ocior, æriæ sed nostris auribus undæ

845 Tardos important loca per conferta sonores.

DENIQUE cur se se parvo clinamine flectit,
Quæ venit ætherias à sidere missa per auras
Lux oculis, etsi, quantum in se est, recta feratur?
Nempe abruptit iter, radiosque intrata refringit

850 Quæ medio cœlum terrasque interluit æstu
Materies diversa, magisque minúsque resistens;
Ac lucem exiguis amfractibus ire parumper
Detortam cogit: sed non detorta meatus
Per vacuos, nihil est ubi quod detorqueat, iret.

855 Quippe moras nectunt, quamvis liquentia, passim
Corpora, circuitum propter quo mutua se se
Excipiunt, sedes & commutare jubentur:
Quod non accideret, si quovis impete fractus,
Et quâ percutitur liquor, illâ parte dehiscens,

860 Objicibusque vacans, venas aperiret inanes.
Ergò stant pleno, sunt quanquam libera, Mundo
Corpora; quæ laxè in vacuo si sparsa natarent,
Diffluerent passim; nec certo foedere possent
Accipere, acceptosque aliis transmittere motus.

865 PROPTEREA miror tam docto, tamque sagaci
Neutono Vacuum placuisse, ut motibus aptum
Sidereis. Etenim, dum certos atque perennes
Astrorum cursus, cum vi obfistente fluenti
Conciliare nequit, discordantesque Planetis

870 Ducere transversim per conica segmina curat
Communi ingenitæ gravitatis lege Cometæ,

Nil reperit melius, quàm si tollatur ab omni
 Æthere materies agitanda ; globique ferantur
 Attraçtu vario rapti per Inania. Dicam

- 875 Tantipace viri, quo non solertior alter
 Naturam rerum ad leges componere motûs,
 Ac Mundi partes justâ perpendere librâ,
 Et radium solis transverso prismate fractum
 Septem in primigenos permanfurosque colores
 880 Solvere ; quî potuit Spatium sibi fingere vanum,
 Quod nihil est, multisque priùs nihil esse probatum est ?
 Quâ ratione valent in eo densissima volvi,
 Et servare suam volvendo corpora molem ?
 Attraçtus mitto varios, & pondera nullis
 885 Exponenda modis, nisi motûs vera propago
 Contactu fiat, pulsumque à corpore corpus
 Tendat eò semper, quò vis direxerit illud :
 Quippe suus deinceps erit his locus. Attamen urget
 Me studium Veri : metuo, ne furculus ille
 890 Letiferi erroris, Gassendo nuper amatus,
 Defensore novo speret se posse tueri ;
 Atque hominis magni famâ titulisque resurgat.
 Huic ergo liceat phycas opponere causas.

CONSTAT enim corpus quodcunque movetur in orbem,

- 895 Aufugere à motûs centro, sibi cùm nihil obstat ;
 Molirique fugam assiduè, si fortè quid obstat.
 Cœlestes igitur sphæræ, cùm semper in orbem
 Et proprio super axe, & circum immobile centrum
 Volvantur, Vacuo si currant undique cinctæ,
 900 Scilicet à statione procul, rectâque recedent,
 Et centri immemores & cursûs antè peracti.

Ceu validâ emissus fundâ lapis exit in auras ,
 Et metam assequitur subitò , & prævertitur Euros :
 Fortior à gyro est illi , & directior ictus :

- 905 At lapis erumpat , distento fune per orbem
 Ut primùm actus erit , si non retinacula fundæ
 Præpediant. Ergò fugient vaga sidera , vasti
 Perque vias Nihili faciles , per aperta locorum ;
 Impete servato , penetrabunt futile regnum ;
 910 Donec in objectam , quæ motus fortè retundat ,
 Materiem inciderint , aut tangant moenia Mundi.

PRÆTÈREA cujusque brevi resoluta peribit
 Massa globi : quoniam partes hinc inde rotatu
 Disjiciet latè sparsas per Inane quietum ;

- 915 Ut rota curriculo collectas vibrat arenas.
 In tenues Atomos primùm Atmosphærion ibit ;
 Inde superficies ; dehinc interiora sequentur.
 In subiecta sibi radios malè prodigus astra
 Disperget nunquam redituros Delius ignis.
 920 Corporibus densis gravitas quoque nulla futura est.
 Quin levitatis erunt majoris , & ociùs ibunt
 A centro : si quidem plus , quàm rarissima , motûs
 Accipient. Qui posse trahi per centripetam vim
 Respondebit , eum quæ sit vis illa rogabo.
 925 Namque manus fundam exagitans , hoc missile saxum
 Centripetâ non vi , sed fundâ continet ipsâ.
 Pulsantes equidem vires intelligo , nusquam
 Occultas magicisque pares , tantumque valentes ;
 Ut non centrifugæ possint obsistere contrâ ,
 930 Sed gravitas etiam crescat , dum corpora centro
 Accedunt propiùs. Videor mihi cernere terrâ

Emergens, quidquid caliginis ac tenebrarum
 Pellæi Juvenis doctor conjecerat olim
 In Physicæ studium; solitus dare nomina rebus
 935 Pro causis, unoque secans problemata verbo.

Vis ea, quæ centro promanans corpora cogit
 Ad centrum, ac toto circum diffunditur Orbe,
 Aut nihil est, aut Materiem toto Orbe requirit
 Diffusam, quâ vis à centro ad corpora tendat.
 940 Sphærarum centris igitur nunc præfice mentes,
 Quæ cum centrifugis decertent viribus, imò
 Victrices propriis circumundique corpora frenis
 Contineant, retrahant fugitiva, elapsa reducant;
 Ellipsesque creent, non veros motibus orbes;
 945 Atque ideo, quoties tentat describere corpus
 Tangentem (quoniam perimetri linea curva
 Ex infinitè parvis tangentibus extat
 Innumeris) toties restringant atque recurvent,
 Interdum laxare velint, ac lora remittant.
 950 Ceu puer intextam chartis & vimine lento
 Alitis effigiem credit levioribus auris
 Fune regens: aut in triviis multiplice filo
 Ludicrorum hominum jocularia membra moventur.

SIMPLICE nec filo Neutoni fabula pendet,
 955 Textentis varias vario pro tempore leges:
 Hoc vel tota potest uno convicta refelli.
 Nam si Materiæ venis Attractus inhæret,
 Ac sine pernicie nequit interituque revelli;
 Vis ea per cunctas fluit undique prædita partes
 960 Ingenio simili: simili regit omnia ritu:

Inſita nam toti, membris lex omnibus una eſt.
Ergò cuncta pari ratione trahentque trahenturque,
Et leges omnis Natura ſequetur eaſdem.

At neque corruptis turbatæ moribus urbes

- 965 Diſſona tot decreta, & tot diſcrimina legum
Effundere unquam; tua quot doctrina profudit.
Nam, Neutone, tibi quoties vaſto æquore rerum
Reſ nova ſe ſe aperit; toties convertere vela
Cogeris, atque alias. Attractûs fingere formas.

- 970 Ecce alio ſe more regunt per Inane Planetæ,
More alio Magnes, alioque Eleſtrica virtus.
Sic tua circumagitur quâvis verſatilis aurâ,
Et vaga per varios errat ſententia flexus:
Atque adeò rudibus non diſcrepat instrumentis;
975 Uno quæ poſitu dant unum ſtridula carmen:
Sed quoties juvat inde novos extundere cantus
Et variare melos, toties mutare neceſſe eſt
Effœtam compagem & pauperis organa Muſæ.

Quòd ſi ridiculum eſt tales conſingere cauſas;

- 980 Et vires intermedio quocunque carentes,
In vi centripetâ nil non è viribus ortum
Centrifugis agnoſce lubens. Quapropter Inanis
Abjice commentum, quo Mundi tota periret
Machina, nec poſſent ulli conſiſtere motus.
985 Verùm corporibus quæ ſit gravitatis origo,
Hæc, ubi labentes Atomos per Inane reſellam.
Materiæ demum quæ poſſit ſumma fluentis
Et volvi pulſu aſſiduo, & parere moventi,
Sic, ut nulla tamen fiant diſpendia motûs;
990 Quæque peregrinos adducat norma Cometæ;

Hæc, ubi cœlestes fluxus & sidera dicam.

NIL igitur vasto in Mundo non undique pressum est.

Inversis hærent ideo suspensa lagenis

Vina, cadoque negant se effundere subtus aperto,

995 Si non immixtus laticem depressoerit aër.

Sed mirere magis: rápido cùm turbine venti

Infixere salo nubes, ac fervidus hausit

Inter aquas nimbosque interceptum aëra vortex,

Tortilis acturum pelagi de fluctibus unda

1000 Tollitur, & cœlo caput inter nubila condit:

Curstat erectum commota per æquora flumen,

Deprensus misere nautis, ac navibus ingens

Exitium; ni quâ perumpant arte columnam;

Et seriem undarum, jugi quas antlia ductu

1005 Extrahit, aura levis propere intromissa recidat.

Tum cadit horrendo præceps cum murmure gurgis:

HINC etiam totis licet instes viribus, unda

Comprimatur nihil aut paulum: ac si plumbeus undæ

Plenus uter multo validè quassabitur ictu,

1010 Aut nihil offendit contusum malleus utrem,

Verberibus cassis innoxius usquè resultans;

Aut, si percutias iterum vehementior, exit

Guttatim, & solidi per cæca foramina plumbi

Exsudat potiùs quàm condensetur aquæ vis,

1015 Ac seipsam adstringat spatio contenta minori:

Cur tamen in vacuas non se corpuscula sedes

Conjiciunt, si perfugiis, quot credis, abundant?

Protinus absimilem dices obstare figuram.

Irrita sunt igitur spatia hæc, & inepta juvandis

1020 Motibus, ingressum illa negant si partibus undæ.

NON sic aëriæ partes, cùm fortè premuntur.
 Constringi patiuntur enim, & subsidere norunt,
 Et coacervari, donec vi denique magnâ
 Dissiliant, rumpantque moras, & vincula solvant;
 1025 Cuncta repentinis lacerantes obvia rimis;
 Ac sonitu horribili fugiant per aperta viarum,
 Si modò coeperunt aliquâ ferviscere flammâ.
 Sulphureas veluti nubes, cinerumque procellas
 Undique visceribus calidis Ætnæa vorago,
 1030 Saxaque tosta vomit, nigrâ fuligine cœlum
 Suffundens, aperitque novis latera ampla ruinis;
 Et ferrugineos eructat faucibus ignes.

DISCRIMEN tantum vacuis ne per aëra crebris;
 Et per aquas paucis tribuas? Facit ætheris ardor,
 1035 Quo scatet aërius, sed parcius humor aquosus
 Conferitur; fluit unde minùs, minùs unde liquefcit.
 Sic, ubi vallatas exercitus obsidet arces,
 Ignivomum spirant fabrefacta tonitrua Martem,
 Fulmineosque globos immani pondere torquent,
 1040 Pulveris accensi tanta est violentia! Turres
 Præcipitant, murosque & propugnacula frangunt:
 Pulsa tremit reboatque procul conterrita tellus.
 At si tam multis terebratur inanibus aër,
 Non est, offensus cur tam gravis intonet; ibunt
 1045 Pervia particulæ per spiramenta silentes:
 Impetus elusi vanescet flaccidus ignis,
 Et fumum imbellem jacet per inania cœli.
 Unde ciet tantos igitur vis flammæa motus?

Nempe

Nēpe quòd implexum priùs, adstrictumque catenâ
 1050 Solvat, & abruptis jam liberet aëra vinculis;
 Cui via turgēdi nulla est, ni corpora vibret
 Cuncta procul nifu, quo dilatatur, eodem.

T U N C fit in aërii lento subtemine textûs,
 Quod fieri planè sinuato cernis in arcu,
 1055 Miles ubi torquet nervo pulsante sagittam.
 Nervus enim intensus cūrvati cornua ligni
 Contrahit; hinc adeò patulos convexa meatus
 Pars aperit, strictis obturat concava fibris:
 Verùm æther de more vias ingressus hiantes
 1060 Non habet, intercluso abitu, quò tendere possit:
 Ergò premens valido contortas impete fibras,
 Corrigere & pressu assiduo producere certat.
 Nervus obest: nervum sedenim simul atque remisit
 Arcitenens, laxante manu, retinacula cessant.
 1065 Propterea tum liberior se se explicat arcus,
 Et resilit nervus partes distractus in ambas:
 Quâ vi pulsâ repentè fugit, rapiturque sagitta:
 Sic ventosa ferit tenui catapulta fragore;
 Sic tacitas vibrat pyriò sine pulvere glandes.
 1070 Compressi ferreâ quot sunt in arundine flocci
 Aëris, en tot habes arcus resilire paratos.

N E C propius vero est quod ais, perlucida quando
 Corpora sunt quædam, tenero seu mollia textu,
 Aut fluida, id totum vacuis compluribus inter
 1075 Conjunctas Atomos tribui, acceptumque referri.
 Nam si res, Quinti, sic se se, ut dicis, haberet,
 Quæ perlucida sunt, quæ mollia, quæque liquecunt,

F

- Hæc leviora forent, quàm quæ transmittere lucem
 Densa negant, solidâque & durâ mole cohærent.
 1080 Quod tamen in molli secus evenit atque fluenti
 Mercurio. Certè is non mobilitatis honore
 Cedit aquæ; quin se se etiam calefactus in auras
 Evchit, insinuatque poris; nam cuncta minutim
 Scrutator penetrat volucris corpuscula fumo:
 1085 Tantùm humectando non est, neque tactus adhæret.
 Multa tamen vincit, solido quæ corpore constant,
 Mercurii gravitas. Auri rigor omne metallum
 Vincere duritie, lapidesque, ut pondere, cunctos
 Debuerat; quàm molle tamen, quàm ductile nosti.
 1090 Dura natat glacies; levior pars dura metalli
 Partibus ejusdem liquefactis, ut probat usus.
 Cera natat lymphis; ceram omnis forbeat humor,
 Si perluciditas à multo oriatur Inani;
 Non oleum nitidâ veheretur opacius undâ,
 1095 Non rigidus pumex, non lento cortice suber.
 Fossilium quoque rex adamas, quem parturit una
 Dives opum & Phœbi radiis melioribus ardens
 India, non durus simul ac perlucidus esset.
 Perlucere etenim multis ab Inanibus ortum,
 1100 Duritiem excludit paucis ab Inanibus ortam.

- AT verò quæ sunt directæ pervia luci
 Corpora, clathrorum ritu compacta videntur,
 Ac strue multiplici foliorum reticulata.
 Mollia si fuerint, laqueos imitantur Arachnes;
 1105 Ut rivi labentis aquæ, seu limpidus aër.
 Si prædura, silex velut est crystallina, crates
 Ferratas referunt, queis pervia sæpe domorum

Claudimus, ut facilis detur transpectus in hortos.

Permeat exiles aditus pars altera lucis,

1110 Altera cancellis offensa retunditur; unde

Resplendent crates partim, partimque videri

Ultiora sinunt, ac si nihil inter adesset:

Interea caulas purissimus occupat æther.

Hinc si pronus aquam spectes in margine ponti,

1115 Protinus illa soli tenuem declivis arenam

Exhibet, ac nitidis conchylia mixta lapillis:

At mare si magnum prospectas littore ab alto,

Luminis ingentem transversa per æquora tractum

Aspicias; Phœbi nam se radiantis imago

1120 Projicit in planum, tremulisque reflectitur undis.

PRÆTEREA vitrum candens, atque ipsa, rigore

Deposito, cernis mollescere cocta metalla;

Non interjectu Vacui diffusilis, imò

Corporis advectu, quo vincula cæca repente

1125 Dissiliunt, sitque ex geminis mixtura liquefscens:

Quando volatilibus jaculis per sulphura serpit,

Et salium frangit nexus, partesque solutas

Dissipat irriguus, variæque interfecat ignis.

Sæpe nec ipsa operi vis ignea sufficit: addi

1130 Nempe solent nitrum solvendo & alumina ferro,

Quæ referent, obelisque viam rimentur acutis.

Quin etiam ipse adamas ferrum qui spernit & ignes,

Ære reperiussa excipiat si spicula Solis,

Traditur humescens fluere accedente smaragdo.

1135 Huc accedit, uti, quoties rarefcere corpus

Contigit, admixtæ veniant in viscera partes,

F ij

- Quarum abitu densum, ejecto velut hospite, fiet.
 Sic aqua conceptis ebullit fervida flammis,
 Pellitque in teretes dilatatum aëra bullas:
 1140 In glaciem concreta riget, simul avolat ignis
 Exiguus, qui particulas agitare solebat.
 Ast hujus miranda quidem natura videtur,
 Quòd salis haud æquo plus unquam forbeat; omne
 Quod superest, fundo intactum satiata remittat:
 1145 Nec minùs interea fucum, variosque colores
 Ebibit: & quoties vim certam ardoris adepta est;
 Sic stat, & adjunctis nihilo magis ignibus ardet.
 Quare dissimiles in eâ, multosque meatus
 Absit ut esse negem; solùm nego prorsus inanes:
 1150 Aëre nam foetos, & partibus ætheris aio,
 Quæ non effugiunt semper; nam crescere lympham
 Cernimus adjectis salibus, quos lymphæ resolvit.
 Ligna quoque in spatium, si quando irrepsit humor,
 Amplius evadunt; contracta humore fugato
 1155 Arescunt, rimisque brevi finduntur hiulcis.
 Tantum prorsus abest, ut corpora vana tumescant,
 Atque incremento cava dilatentur inani.

- Quos igitur Vacui tractus toto Orbe putabas
 Hactenus immensos, & non auctoris egentes,
 1160 Ut foret absque Deo quiddam, saltemque creata
 Non essent spatia, & velut incunabula Mundi;
 Ociùs abjicias animo; loculosque vacantes
 Corporis in medio cujusque; hæc omnia temnas,
 Delirantis uti lusus & somnia sectæ.
 1165 Ecce vides, ut sit fragili malè credita fundo
 Machina, quam falsâ deceptus imagine rerum,
 Exstruis in Vacuo, penetrabilibusque lacunis.

ARGUMENTUM

LIBRI TERTII.

QUINTIUM ad capeffendam Virtutem hortatur. Tum hoc Libro de Atomis quærendum proponit : à v. 1. ad v. 63.

Exponit Epicuri confilium in fingendis Atomis. Deinde quæftionis hujus hanc diftributionem inftruit : 1°. Per fe non effe Atomos. 2°. Non effe numero infinitas. 3°. Non individuas, ac proinde non immortales. 4°. Non propriâ gravitate præditas. 5°. Non eo, quo donantur motu, poffe inter fe coalefcere. Hoc Libro tres primas partes exfequitur, poftremæ duæ, quæ motum Atomorum fpectant, ad fequentem Librum pertinent : à v. 63. ad v. 111.

1°. Atomos per fe non effe oftendit, quia non omni dote ac facultate pollent; quia fingulæ poffunt non effe; quia Inane fine Atomis effe poteft : à v. 111. ad v. 182.

2°. Innumeras effe non poffe probat, quòd majore Inani circumfcriptæ fint; quòd earum numerus & augeri & incolumi Mundo imminui poffit; quòd quidquid à Numero incipit, in Numerum definat; quòd ut Spatio, fic Numero finitas effe oporteat. Oftendit quàm absurdum fit illud Epicuri commentum, in Atomorum claffibus numero finitis Atomos numero infinitas collocaffe : à v. 182. ad v. 510.

F ü j

3°. *Negat immortales esse Atomos, & individuas; easque dividi posse confirmat ex eo quòd sint figuratæ. Hic affert argumenta præcipua quibus probatur Materiam in infinitum dividi posse; solvitque Epicureorum eâ de re objectiones: à v. 510. ad v. 803.*

Absurdam esse ostendit Spinosæ unitatem: à v. 803. ad v. 873.

Ex eo quòd dividuæ sint Atomæ, concludit eas ex naturâ suâ solidas non esse, ac proinde fabro indignis ut coalescerent; quod consequi quoque demonstrat, ex eo quòd necessariæ non sint Atomorum figuræ: à v. 873. ad v. 1018.

Anaxagoræ homæomeriam confert cum Atomis, nec magis absurdam probat: à v. 1018. ad v. 1047.

Concludit Materiam è nihilo factam; Deum non constare è Materiâ; quod Epicurus quærit in Atomis, id in sola Deo inesse: à v. 1047. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS.

S I V E

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVENI,

AD QUINTIUM.

LIBER TERTIUS.

De Atomis.

FELIX qui veras avidus cognoscere causas,
Sensus assurgit supra, nullumque secutus
Ductorem, præter lumen Rationis amicum
Vimque animi, reliquis mortalibus invia tentat
5 Ipse loca, explorat rerum caput, atque per omnes
Naturæ latebras ire imperterritus audet.
Illum non anceps Regum favor, aut levis aura
Fortunæ, miserisque bonis contenta Voluptas
Dimoveant, Veri sanctum ut deponat amorem.
10 Scilicet haud satis est rivos spectare fluentes,
Aut herbâ in molli patulæque sub arboris umbrâ

F iiij

- Prostratum, nitido radiantes rore lapillos
 Mirari, ac tremulo labentes murmure lymphas,
 Et flores quos nutrit aquarum lacteus humor,
 15 Ac bibulo semper viridantem cespitem ripam :
 Fontem ipsum indagare juvat, penitusque latentes
 Rimari venas laticumque exordia prima,
 Quorsum igitur nos corporibus circumundique septi,
 Materiæ decus ac formam externumque nitorem
 20 Miramur tantum, summoque in cortice rerum
 Ludimus? Internam cur non penetramus in ædem
 Naturæ, atque adytis immitti poscimus ipsis?
 Quàm pulchrum est in principiis, in origine rerum
 Defixisse oculos & nobile mentis acumen!
 25 Pervolat huc Sapiens; nugæ sunt cætera Vulgi,
 Hinc nullus digno Vates extollere versu
 Pythagoræ magni poterit, magnique Platonis
 Illustres animas: ingens quibus insitit ardor,
 Se primum, auctoremque sui & primordia cuncta
 30 Quærere contemplando. Hos non tenuere paterni
 Deliciæ moresque soli, quin protinus omnem
 Ægyptum & Syrii lustrarent littora ponti;
 Incoluit primum quas alma Scientia sedes;
 Atque viros ibi consulerent sapientipotentes
 35 Longævofque, & doctrinæ monumenta vetustæ;
 Civibus ut tandem non vellera murice tincta,
 Non aurum aut gemmas, ast aurea dicta ferentes,
 Ditarent patriam nova per commercia Veri.

- Hoc animo, Quinti, Naturam invisere tecum
 40 Dulce mihi: dulce est altos intrare recessus,
 Et præferre facem, & gressus firmare labantes,

- Ne te, quæso, viæ capiant mala tædia longæ.
 Sunt rigidi, fateor, trito sine tramite montes,
 Sunt duræ cautes, ac spinis horrida passim
- 45 Virgulta, & fossæ juga per salebrosa profundæ:
 Maeste animo tamen interea dum alludere conor,
 Defessamque tibi rerum asperitate molestâ,
 Non injucundo solari carmine mentem.
 Haud secus in sylvis, ac frondes inter opacas
- 50 Ingenitum carmen modulatur musicus ales,
 Dum fovet implumes foetus placidissima conjux:
 Nam ramo nunc ille sedens, nunc præpete pennâ
 Huc illuc circumvolitans, noctesque diesque
 Invigilat custos; liquidâ tum voce canorus
- 55 Personat omne nemus: molli hæc abscondita nido
 Suaves aure bibit numeros, oblita laboris;
 Et vix assiduæ sentit fastidia curæ,

- Nunc superest Atomos ut perspiciamus in ipsas:
 Altera nam sectæ basis est. An firmior hæc sit,
- 60 Cognosces: vix crediderim, quia non sibi constat
 Ipse parens Atomorum; & tanquam erroris amore
 Ebrius, interdum proprio se confodit ense.

- PRIMUM infinitas, infinitoque natantes
 In Nihilo posuit. Nimirum utrumque volebat
- 65 Æterno è folio pellendi Numinis audax
 Conatus. Nam si per se se, ac semper ab ævo
 Stant omnes, numero quis eas includere certo,
 Utque tot, haud plures essent decernere quivit?
 Tum si, ut progenerent aliquid, temerariis illis
- 70 Accidere occursum debet, quo plurima, casu

- Conciliante, cohors glomeretur corpus in unum;
 Infinita foret sparsæ nisi materiæ vis,
 Fortunæ credenda joco, & concrefcere prompta,
 Rarò vel nunquam potuiffent corpora gigni.
- 75 Quinimo fi magnum adeò supereffet Inane,
 Undique diffugerent, ac per deferta locorum
 Ufqùè vagarentur Naturæ elementa; nec effet,
 Cogere qui tandem ac difperfa reducere poffet.
 Sic Spatium immenſum Minima infinita popoſcit.
- 80 Nec tamen hîc aliquâ ſine libertate locari
 Fas erat, ut quodam poſſent coaleſcere motu.
 Nam ſi denſa nimis, nimis & ſtipata fuiſſent,
 Non aliunde impulſa quidem & motoris egena,
 Torpebant, ſomnoque gravi infecunda jacebant.
- 85 Unde ſoluta eadem ſimul atque frequentia fingi
 Par fuit, & proprio gravitatis percita niſu,
 Quando hic præ cunctis ultroneus eſſe videtur.

- INGENIOSA quidem hæc; verùm ratione ſagaci
 Si fuerint excuſſa, ruunt fundamine nullo.
- 90 Ac veluti ſcenis agitur dum fabula noſtris,
 Ludificant oculos ſpectacula vana tuentes,
 Et mentitarum capiunt dulcedine rerum:
 Ut modò porticibus longis ſimulacra Deorum
 Aurea marmoreas inter mirere columnas;
- 95 Et modò præcelſas turres, arcusque ſuperbos;
 Aut claſſem in portu ventis dare vela parantem,
 Exſtantesque mari ſcopulos, incurvaque longè
 Littora fluctifrago pelagi ſpumantia rore;
 Nunc impendentes ſylvarum cautibus umbras;
- 100 Inde vorax Erebi barathrum, & Plutonia regna,

Hinc placidum nemus Elyfii fedesque beatas :
 At pulchrum aspicias posticâ parte theatrum ,
 Nil præter telasque leves leviterque perunctas
 Cernis , & avulso ruit omnis machina clavo.

- 105 Sic introspectum fallacis dogma Epicuri
 Concidet , inque suum evanescens ibit Inane ;
 Quando nec innumeras , nec progenitore carentes ,
 Non individuas , immortalesve , nec ultro
 Labentes Atomos , nec eo concrefcere motu
 110 Quo dicuntur agi , mox ipse fatebere victus.

PROTINUS in mentem revoces quod dicere nuper
 Me memini , cùm de Vacuo lis orta vigeret ;
 Rem prorsus nullam per se constare potesse ,
 Quæ simul haud esset genere omni prædita dotum ;
 115 Deficiente aliquâ , rem cernimus esse creatam ;
 Et majorem illi causam præcellere. Quidquid
 Ex alio non est , nequit ullo limite claudi.
 Et cur , quod per se est , non dotibus affluet illis
 Cætera quas habeant queis per se stare negatum est ?

- 120 Dii vestri , quos in latebras Epicurus adegit ,
 Ut mollem ducant secura per otia vitam ,
 Dii vestri , quos fortuito corpuscula nexu
 Compegere , velut tibi res compingitur omnis ,
 Per se se non sunt ; felices attamen illic
 125 Æternùm vivunt , ac lætâ pace fruuntur :
 Et felix , Atomus quæ per se est , esse nequibit ?
 Multa valent homines membrorum robore partim ,
 Et partim ingenio ; per se non esse fateris :
 Si per se est Atomus , cur ipsi nulla potestas ?
 130 Te malè naturam rerum docuere magistri.

Quæ tenet æternum propriis à viribus ævum,
Atque est idcirco, quia per se debuit esse,
Et non esse nequit; res illa, utcunque vocetur,
In se habeat totum esse, ac totum posse, necesse est.

- 135 Numen habes, Numen tibi nescius adstruis ipse.
Cur Epicurus enim numero docet innumerali
Esse Atomos? Quia ponit eas auctore carentes:
At si auctore carent, cur illas non quoque dixit
Ut numero, sic mente, ac viribus infinitas?
- 140 Cur non esse Deos voluit? Nam nomine tanto
Dignior est Atomus, quæ per se stare putatur,
Quàm Divi ex Atomis temere incurrentibus orti.
Hanc tamen invalidam facit & Rationis egentem;
Hos ratione animi donat, vitæque beatâ.
- 145 Naturæ nihil æternæ concedit avarus,
Omnia fortuitæ. Quàm sint hæc dissona, sentis?

- TANDEM igitur falsi vestigia blanda secutum
Ductoris te pœniteat, dulcissime Quinti.
Divinos pudeat tam parvis rebus honores
- 150 Decrevisse. Leves micæ, tenuissima segnis
Materiæ ramenta, meri ludibria casûs,
Per se naturamque suam constare putabas!
At certè quidquid per se est, sic esse necessum est;
Ut cùm percipitur, simul ipsum eluceat esse;
- 155 Et, si ponatur penitus non esse, repugnet.
Hæc Atomis tribui nequeunt. Vis, ordine dicam?
Scilicet hæc Atomus, quæ nunc mihi jungitur, esse
Ut sine me poterat, poteram sic esse sine illâ.
Æternum in Vacuo potuit disjuncta vagari,
160 Æternum poterit. Cùm ergò sit inutilis Orbi,

Ponamus non esse: ruent num cætera rerum?
 Nequaquam. Non hanc igitur perstare necessum est;
 Illiusque loco, satis est si perstet Inane.
 Unius hinc Atomī ratio non postulat, ut sit.

- 165 Quod si unam è rerum naturâ expungere possim;
 Expungam geminas, expungam quatuor, omnes
 Denique. Namque omnes nihil excellentius in se,
 Naturam quod spectat, habent, quàm parvula quidquid
 Ac simplex Atomus reverâ possidet omnis.
 170 Nulla igitur per se, si per se non fuit una.

IMMENSUM qui præterea sibi fingit Inane;
 Rem quasi perpetuam, certè ut rem cogitet, ipsi
 Nil atomis opus est: intelligit esse reapse
 Magnum aliquid, quod Materiâ secernit ab omni.

- 175 Ergò Materiæ molem totam esse suâ vi
 Non modò non vincit, fieri sed posse fatetur
 Ut nil Materiæ sit funditus omne per ævum.
 Olli Materies est adventitia Mundo.
 Quare igitur per se, quare infinita putatur?
 180 Sed faciam, ut verum noscas; utcunque Lucreti
 Obstrepat, & contrâ decantet garrula Siren.

INNUMERAS vis esse Atomos, sed majus Inane
 Innumeris Atomis. Quânam compingitur arte
 Infinitum illud malè parcum, & parte recisum,

- 185 Quod jam stare nequit, quoniam pede claudicat uno?
 Nempe infinitum infinito posse putasti
 Esse minus? Nonne hoc ipso, quòd crescere possit,
 Mancum ac finitum est? Quod majus, nonne minori
 Semper limes erit? Porro non æquat Inane

- 190 Materies, quia non explet; sed libera fertur
 Per medium, vacuos & passim linquit hiatus;
 Major, si nullum superesset Inane, futura.
 Quapropter quemcunque locum deprendis inanem,
 Illic Materiæ finem simul esse fateris.
- 195 Nam si pertendam infinitas æquoris undas,
 Littora tu digito monstrans ubi definit æquor,
 Me subitò falsi convinces: haud secus & te
 Convincam, ostendens vacuum sine corpore purum.
 Aspice ut ambo sibi noceant obstantque vicissim,
- 200 Quæ tu fraterno nexu conjuncta putabas;
 Et mediam regni partem infinita gemella
 Subripiant, lacerentque immani vulnere totum.
 Elige; nam regno alterutrum decedat, oportet.
 Sed caveas; quia Materiem si tollere mavis,
- 205 In nihilum jam cuncta ruent; si tollis Inane,
 Non est, Materia ut possit stipata moveri.

- QUID vetat, objicies, ne sursum linea duplex
 Ducatur sine fine quidem, tamen una profundo
 Exeat à centro Telluris, & altera tantum
- 210 A facie? Tunc sunt expertes limitis ambæ,
 Nec tamen æquales. Vanos imitare Sophistas,
 O Quinti! Geminas habet utraque linea partes:
 Hac sunt æquales, quæ sunt sine limite; sed quæ
 Ponis inæqualès, finitas esse fateris:
- 215 Limes enim est illis, ubi primum exordia sumunt.
 At tua Materies nusquam est sine limite, quando
 Mergitur in Vacuo quod ab omni parte redundat.

ERGÒ dormitat præclari dogmatis auctor,

- Innumeras cùm vult Atomos, quibus addere possem
 220 Vel plures; nondum ut penitus repleatur Inane.
 Nam locus est cunctis. Fingamus millia centum
 Adjungi: num propterea complebitur? Effet
 Finitum, posset si centum millibus olim
 Compleri. Porro non tantùm hæc millia fas est
 225 Adjungi, verùm bis, ter, quater, ampliùs, imò
 Millia mille modis iterum repetita. Profectò
 Crassior esse potest globus hic Telluris & Undæ,
 Quàm nunc est; paulo fieri quoque densior Aër;
 Partibus & cunctis Vacui succedere corpus;
 230 Nil etenim prohibet, quod nunc sit inane repleri.
 Ergò Materiæ tumefactam crescere molem,
 Perque novas Atomos augeri posse fatendum.
 Crescere si possit, nunc finitam esse necesse est.

AUGERI ut poterit, poterit quoque, sospite Mundo

- 235 Imminui: demtis siquidem succedere Inane
 Corporibus promptum est; Vacuumque ut corpora supplet,
 Sic Vacuum, nullâ jacturâ, corpora supplet.
 Nunc porro demas Atomorum, nam licet, unam;
 En, quam jactabas immensam, summa repente
 240 Fit minor: at centum si demseris; ecce minorem
 Semper habes. Immensum ergò majusve minusve
 Esse potest, quàm nunc reverâ est. Perge, Poëta,
 Quid stas? Æternum pariter dic posse putari
 Longius aut brevius. Risum teneatis, amici!
 245 Confutare pudet, liquidò quæ falsa videntur.
 Partibus adjectis veluti res crescere nunquam
 Infinita potest, nequit & decrescere demtis.

- PRÆTEREA cùm quæque Atomus finita sit in se,
 Quotquot erunt, vel si plures quàm intelligis, essent,
 250 Haud unquam in numerum poterunt coalescere tantum,
 Qui non descriptos habeat circùm undique fines.
 Nempe fat est numeri primordia ducere ab uno.
 Namque hæc dividuis natura est insita rebus,
 Ut quæ principium, finem quoque norit: utrâque
 255 Parte nihil: rerum hæc extrema; fugâque perenni
 Exit in hoc tandem, quidquid promanat ab illo.
 Quare infiniti finitas dicere partes
 Quæ stent unâ omnes, numerumque suapte putari
 Naturâ plenum, qui non augescere possit,
 260 Absurdum est. Vel enim quiddam potes addere summæ;
 Atque ita limes erat: vel non potes addere quidquam;
 Exhausta est igitur numeri & præclusa potestas:
 Unde infinitus simul ac finitus habetur:
 Quod pugnans rectâ procul à Ratione recedit.
 265 Quidquid habet numerum, per se innumerabile non est.
 Quidquid & extensum est, mensuram admittat oportet.

- Q U O D si autem numeros vulgò sine fine patent
 Dicimus, idcirco quia possunt crescere semper,
 Nilque vetat summæ superaddi cuilibet unum;
 270 Observa numeros, ut fusiùs antè probavi,
 Re nihil esse quidem, mera sed phantasmata rerum,
 Solius ingenii foetus prolemque caducam.
 Scilicet hoc ipso quod possumus addere summæ,
 Summam infinitam re ipsâ nullam esse fatendum est.
 275 Ergò cùm liqueat, quidquid numeratur, id esse
 Finitum, & partes numerari posse minutas,
 Quarum conflatur denso è glomeramine totum;

Hinc

- Hinc sequitur, quidquid multis coalescere ponas
 Partibus aggestis & consistentibus unà,
 280 Haud infinitum posse, immensumve putari:
 Atque ita Materię summam, quę in semina parva
 Dividitur, certos intra consistere fines:
 Quodque infinitum est, unum simul esse reapse;
 Cui nullę partes adimi aut accedere possint.
- 285 CERTE Materies, quocunque extensā pateſcat,
 Infinita nequit, si non immensa, putari.
 Porro Materies nequaquam immensa videtur
 Hoc ipso quod sit variis affecta figuris,
 Atque in multigenas classes, te auctore, tributa:
 290 Hoc etiam, Quinti, tua per documenta probabo.
 Qui Spatium putat immensum, velut antè docebas,
 Hęc immensa vocet, spatium quibus omne tenetur;
 Ut vocat æternum, quod nullo tempore non est.
 Pars etenim Spatii quęcunque relicta superſit,
 295 Res ibi deficiens non est immensa profectò.
 Multimodis igitur cū sit distincta figuris,
 Atque ideo in multas Atomorum summa cohortes
 Sit divisa, tuo præceptorisque Poëtę
 Iudicio, quęcumque cohors immensa putetur,
 300 Hac opus est unā Spatium simul omne repleri.
 Terminus est illi, quod non penetratur ab ipsā.
 Porro, dic sodes, gens infinita cuborum
 An toto, quantum est, Spatio protenditur una?
 Haud certè: siquidem globulis jam non locus esset,
 305 Nec spiris, triquetris, rhombis, mucronibus, hamis.
 Conica gens totum sola exæquarit Inane:
 Quò nunc Pyramides, quò disci, quòve cylindri

- Migrabunt; juvat his Spatium ultra quærere sedes.
 Nulla igitur Spatium immensum sola occupat. Ergò
 310 Nulla immensa potest, nulla infinita vocari.
 Dant aliis aliæ finem accipiuntque vicissim.
 Sed quæ sunt finita loco, finita necesse est
 Sint etiam numero; quare sub quâque figurâ
 Innumeras Atomos consistere posse negandum.
 315 Porro finitas Atomorum dicere formas,
 Atque ideo classes, quæ dant sua nomina formæ,
 Cogeris. Hinc sequitur conclusam limite certo
 Materiæ summam: cùm non coalescere possit
 Undique finitis è partibus infinitum.
 320 Sed quoniam Spatii quodcunque relinquis inane,
 Æquè infinitum est atque id quod corpore complex,
 Inde liquet Spatii summam non posse repleri,
 Ni nova Materiæ summa infinita creetur.
 Quæ nunc sparsa natat Vacuo, quàm curta brevisque est!
 325 Ampla videre mihi videor quæ dolia vulgò
 Asservant inter cava fundamenta domorum
 Teutones, aut cryptis gelidoque in monte recisis
 Porticibus, veteri sacrata palatia Baccho:
 In quæ si jaceres quantùm capit amphora vini,
 330 Hospitibus, pro! quanta mihi vindemia! dicens;
 Imò quàm tenuis, dicam, si dolia cernas.

- ET cur, si numero sunt infinita, volebas
 Semina Materiæ Spatium quæcunque pererrant,
 Finitis tamen inter se distare figuris?
 335 Haud equidem ignoro quid ad hæc contraria forsan
 Invitum te compulerit. Cùm nempe videres
 Non infinitas passim consurgere rerum

- In mundo species, at finibus esse coactam
 Quamque suis, nullamque novâ splendere formâ,
 340 Intellexisti, quamvis agnoscere nolles
 Quid foret, esse aliquid certâ quod lege domâret
 Effusam vim Materiæ, frenoque protervam
 Luxuriem & rapidos posset compescere motus.
 Mens erat; at tibi Mens fabricâ procul exulat omni:
 345 Ergò Materiæ potiùs refecanda potestas,
 Ipsaque per certas formarum, sub duce nullo,
 Distribuenda fuit legiones atque catervas:
 Ut responderi posset quærentibus, inter
 Quadrupedes quare nil grandius est Elephanto?
 350 Cur non centimanos Briarei de stirpe Gigantes,
 Centauros, Scyllas, aut qualis fingitur Argus,
 Semibovesque viros edit Natura creatrix,
 Et Satyros; at se generatim secla propagant;
 Nec surgunt nova monstra, sed omni gente parentum
 355 Nascuntur similes atque omni tempore foetus?
 Scilicet innumeras Atomos in quâque repostas
 Classe quidem, at non innumeras occurrere classes.

- O miserum effugium! Tua si corpuscula per se
 Consistunt, dominoque carent, ac sponte regunt se,
 360 Dic mihi, quæ virtus, quæ causa potentior ipsâ
 Materiâ, paucas ad classes illa redegit
 Semina, quæ nobis æterna, immensaue jactas?
 Dic age, nam debes: factique ediffere causam,
 Si potes; aut gratis hæc omnia ficta fatere.
 365 Nempe tuis aptas Naturæ gesta repertis,
 Qui tua Naturæ gestis aptare reperta
 Debueras: nec te tamen extricas labyrintho.

- Nam si Atomī sunt innumeræ sub quâque figurâ,
 Saltem infinitæ generis cujusque creati
- 370 Res fierent; passimque Lupi, passimque Leones,
 Et pecudes passim, lapides, plantæ exorerentur,
 Atque homines; omnis semper daret omnia tellus:
 Nec volucres aër, nec pisces unda teneret.
 Quæ via nascendi cunctis animantibus una est,
- 375 Infinita foret. Nullo de sanguine patrum
 Improvīsus adesset equus, bos, ales & anguis;
 Non sensim vires, non augmen adeptus ab annis,
 At vegetus grandisque, & jam perfectus adulto
 Corpore; feminibus confestim ac sponte coactis.
- 380 Nam quæ facta semel, fieri cur posse negares?
 Poma sine arboribus, sine terrâ & semine fruges
 Affluerent; interdum alieno tempore messis
 Cresceret; inque mari medio confurgeret arbor.
 Omni luce novi soles, nova sidera cunctis
- 385 Noctibus; innumeri diverso crine Cometæ
 Nunc pervulgarent peregrino lumine cœlum,
 Nunc levitate pari fugerent, oculisque videntūm
 Eriperentur, & immenso haurirentur Inani.
 Namque infinitis debent concurrere semper
- 390 Infinita modis, ullo nec limite sisti;
 Quando infinitum numero non clauditur ullo.

- ASPICE tesserulas, queis ludicra bella geruntur
 In tabulâ, vario quam segmina picta colore
 Distinguunt. Primâ pedites in fronte locati, *
- 395 Regem & Reginam, famulos equitesque tuentur,
 Nec positæ gemino desunt in margine turres:
 Quisque suâ solet ire viâ, miscentur & intrant

Alternis inimicam aciem ; fit plurima cædes
Hinc atque hinc , donec cedat Rex undique captus.

- 400 Interea quoties pugnae variatur imago !
Quàm diversâ etiam , quàm multiplici positurâ ,
Objicibusque novis pignantûm invertitur ordo ,
Invertique potest ! Non sunt tot in æquore fluctus ,
Nec tot habent sylvæ frondes , aut gramina campi.
- 405 Quid , si infinitis ageretur ludus utrinque
Tesserulis ; an summa foret finita modorum ?

Næc juvat innumeros alibi consingere Mundos
In quibus omnigenûm scateat sine limite rerum
Copia , quæ nostro parcè conceditur Orbi.

- 410 Nam si reverâ starent , quos exstruis , Orbes ,
Quâ ratione probas nostratibus esse replendos
Corporibus ; nec posse novis coalescere formis
Tot concurrentes Atomos , nova semper ut illic
Ac penitus nobis incognita corpora gignant ?
- 415 Namque modi quibus hæ partes concrescere possunt ,
Non tantûm multo sunt plures partibus ipsis ,
Verûm infinitè plures. Quæ nexibus ergò
Diversis poterunt diversè corpora gigni ,
Sunt infinitè magis infinita. Quis autem
- 420 Tantum infinitum tantâ virtute coërcet ,
Ne , sibi permissum atque omni variabile casu ,
Det species aliquando novas , veteresque vicissim
Diffingat ? Fixa est adeò si norma creandis
Corporibus , qualem servat Natura perennem ;
- 425 Si rerum genera & certa & finita videntur ;
Esse modum finemque Atomis frenumque necesse est.

NATURAS porro similes non sola figura
Principiorum, ut fortè putas, at certus eorum
Nexus & ad leges quidam status efficit ordo.

430 Quin aliam speciem referencia prorsus ab iisdem
Principiis aliter digestis corpora fient.

Ut nive candidior limus, quem Serica regna
Finxerunt dudum, quique his jam fingitur oris,
Pistis utrâque manu figuli, cedensque moventis

435 Arbitrio, currente rotâ, dat monstra Deorum.

Omnigenasque feras & Eoi munera ponti:
Ex illo nunc forma viri, nunc urceus exit.

Qui cibus in nostros facilis convertitur artus,
In cane fit canis; atque leo, si fortè leonis

440 Venerit in stomachum. Ros idem gramina campi,

Hortorum flores, frumenta que nutrit in arvis.

Phocarum veluti rector, quem fabula narrat

Multimodis oculos hominum elusisse figuris,

Nam villosus aper, durum atque immobile saxum,

445 Flamma vorax, fluviusque liquens erat, ac ferus anguis;

Mille novas iterum species iterumque daturus,

Arcto ni premerent fugitivum vincula nexu:

Humanos donec repararet denique vultus.

Unde licet paucae variant elementa figuræ,

450 Res tamen innumeras & qualiacunque creabunt

Corpora, non specie tantum, ceu reris, in unâ;

At multas itidem species, quot cedere possunt

Innumerabilium nexus, quos esse probavi

Prorsum infinitos. Unde infinita videres

455 Et rerum genera, & generis cujusque creata

Corpora, si verè sub qualicunque figurâ

Innumeras Atomos totus comprehenderet Orbis:

- Ergò quadrupedes immani maximitate,
 Aut formâ horribiles; Polyphemos, atque Chimæras,
 460 Gorgonas, Harpyasque, ac septem faucibus Hydros.
 E quadris, duplici tantùm quæ picta colore,
 Sic incredibilis formarum copia prodit,
 Mutatis sæpe ordinibus, textuque quadrorum;
 Unde pavimentis veniat decor atque venustas.
- 465 ÆMULA Naturæ (quanto minor inferiorque)
 Mens humana, tamen vi freta laboris & arte,
 Quam Ratio solers parit, experientia firmat,
 Mixturis elementorum, quæ paucula novit,
 Spe lucri proprios nova corpora finxit in usus,
 470 Et species, quibus abstinuit Natura, creatis
 Addidit; igne coquens, unguenta & pharmaca fecit,
 Granaque sulphurea, & vitrum, urentesque lapillos;
 Infusione dedit priscis nova germina truncis;
 Jussit & ignotos animalia prodere foetus,
 475 Robustumque genus mulos invexit in Orbem.
 Et tuus ille opifex Mundi, rerum unicus auctor,
 Omniparens casus fundo tam divite pollens,
 Non facit hæc! Brevis huic virtus, aut curta supellex.
 Esse Atomis fines igitur frenumque necesse est.
 480 Verùm, quod per se est, frenum finesque recusat:
 Ergò stare suis non possunt viribus unquam,
 Et causam agnoscunt Atomî, Numenque supremum.
 Hic Deus, hic certè est, frustra que, Epicure, reclamas.

- Nunc igitur spatio immenso finita vagari
 485 Si dederis, nullo coalescent semina nexu.
 Nempe mari magno si longè diffusa ventî

- Navigia impellent aliquot rectoris egena,
 Nunquid fortunâ tandem fore credis, ut usquam
 In classem coëant, & consociata ferantur
 490 Fluctibus Oceani, quantos tegit orbita solis,
 Quantum & transversus Mundi protenditur axis?
 Disgregat in Vacuo certè distantia major
 Finitas Atomos: per inania magna solutæ
 Convenient nunquam; spatia infinita vagando
 495 Non tranare nisi infinito tempore possunt.
 Pro! Quàm operis disjecta tui malè membra cohærent!

- AT si Materiam claudunt circumundique fines,
 Illam ultra, quæris, quò sit ventura sagitta
 Quam bonus arcitenens valido contorserit arcu.
 500 Ex errore tuo dubium tibi nascitur illud.
 Ultra Materiem nihil est; mittes ne sagittam
 In nihilum? Nihilo non est locus: ergò resistet,
 Nec poterit telum vetitos erumpere fines,
 Et vires frustra effusas mirabitur arcus.
 505 Nec sine corporibus locus est, nec mobile quidquam
 Absque loco: Spatium si funditus omne revellas,
 Mors erit hæc motûs; alisque repentè recisis
 Missile, jam nullo in directum tramite abibit
 Injussum per iter raptantibus ætheris undis.

- 510 ÆTERNAS finxisse Atomos totius ut Orbis
 Principium foret absque Deo, nusquamve creatum,
 Atque infinitas, quod utrumque probata refellunt,
 Haud satis est visum implacato Numinis hosti;
 Verùm immortales etiam affirmare necessum
 515 Huic sp̄it; ut cunctis etsi non dotibus, ævo

Mentiri Numen saltem, ac supplere valerent.
 Et quia corporibus mors est, elementa resolvī
 Cūm coepere, suos ac tandem rumpere nexus,
 Idcirco nullis compactas ex elementis,

- 520 Verūm perfectā pollentes simplicitate,
 Ac solidas Atomos, minimasque & vulnere nullo
 Dividuas fecit; ne morti occumbere possent.

Nūc, individuas igitur non esse, probandum.

- Res acta est: etenim variis exstare figuris
 525 Dixisti: possunt sine partibus esse figuræ?
 Fac tibi quadratas, teretes, triquetrasve, licebit;
 Plurimus extremas exasperet angulus oras;
 Sint aliæ cuneis similes, aliæque cylindris;
 Spirales aliis flexus, vel acuminaingas;
 530 Permultis hamus, mucro, vel adunca proboscis;
 Cornua, vel dentes, rami, perplexaque fila
 Promineant; quasdam speculo magis effice planas:
 Denique ad arbitrium forma, prout est opus, omni
 Ut possint hæere modo, faciliq̃ coire
 535 Congressu: da quosque sinus, da quaslibet anfas,
 Tu pater, ac figulus: tandem nocte, assue, texe;
 Sed mihi ne minimas, sic ut minus esse queat nil,
 Neve haud compositas, immortalesque profectò
 Dixeris, ut pote quæ non constent partibus ullis;
 540 Et cūm principiis careant ipsissima rerum
 Principia, haud unquam in res ullas posse resolvī.
 Nam circumcidi possunt, fierique minora,
 Atque in perpetuum frangi, quæcunque figuris
 Prædita sunt. Ita quadratis mutare rotunda
 545 Cædendo promptum est; iterum quadrata rotundis.

Quámque diu superest hamus, vel mucro, vel uncus;
Vel quæcunque potest Atomum signare figura,
Semper ibi superest aliquid quod radere possis.

AUT illis igitur formam concedere nullam
550 Cogeris, atque ansas abradere funditus omnes;
Jamque adeò nullius erunt primordia molis:
Aut si vis illas aliquâ irretire catenâ,
Quo meliùs possint nexus sociare maritos;
Jam tibi principiis Atomi, ceu cætera consent
555 Corpora. Nec dicas quid primum in rebus inesse
Perpetuum, simplex, solidum, immortale, necessum,
Corporeumque simul: quoniam non ampliùs ista
Conciliare potes; tibi nec jam impune licebit
Dividuas Atomis auferre ac reddere partes.

560 QUIN etiam, ut velles omni spoliare figurâ
Quæ tibi Naturæ corpuscula prima videntur;
Discrepat id quanquam Vero placitisque repugnat;
Ne spoliata quidem, penitus sine partibus essent.
Namque ubi nectuntur (ponamus talia necti)
565 Totane cum fociis conjungi dixeris? An non?
Si tota; est igitur penetrabile corpus, & unum
Ex duplici fiet semper, nec mille decemve
Millia vel minimam poterunt extollere molem,
Totaque Materies Atomum redigetur in unam;
570 Quo quid ineptius est? At si non tota cohærent;
Ergò per partem. Sic nunquam est partibus orba
Materies. Ab eâ partes si demseris, aufers
Naturam, & nihilo reddis: nil possidet unum
Et simplex; menti laudem hanc permittit habendam:

575 Ipsa sed extensa est ; atque hujus particula omnis,
Ut pars totius, in partes ita sectile Totum est.

TRES itaque annectas, ut fundamenta futuri
Corporis, in medio positam simul utraque tanget ;
Altera sed lævum tanget latus, altera dextrum.

580 Adjicias aliam subtrúsque superque, videbis
Quatuor in mediâ partes. Nunc antè retroque
Des alias, iterum mediam quæ tangere possint,
Sex numeras. Restant spatia interjecta, novisque
Seminibus possunt impleri, quæ simul istam,

585 Diversâ at facie, tangent : tot partibus ergò
Hæc Atomus constat, quot habet circumundique parvas
Ac sibi contiguas Atomos ; & partibus illis
Omnibus est etiam centrum commune, quod ipsum
Particulas alias complectitur, atque ita semper ;

590 Ut nequeas unquam finem reperire secandi.
Quem si invenisses, extrema secutus, haberes
Rem non extensam, sine centro & partibus ; hoc est,
Materiem, quæ Materies non amplius esset.
Quòd si tam parvâ terrentur imagine sensus,

595 Nec fugitiva sequi conspectu segmina possunt,
Aspice quàm latè se parvula ductilis auri
Lamina protendat, repetito sæpius ictu :
Flammante è stipulâ quàm immensa volumina fumi
Exfurgent, densâ & subtexant cærula nocte ;

600 Quàm levis inficiat quantos tinctura liquores ;
Quàm tenui demum inflammati sulphuris aurâ
Ingratus vinis odor & sapor inditus adsit.
Multa quidem, sed crassa tibi corpuscula sensum
Quæ feriunt ; quot non feriant vix credere possis :

605 Subtili nimirum quia sunt hæc prædita filo.

- Ad perpendiculum si linea recta jacenti
 Inciderit, puncto refupinam figet in uno.
 Si cadet obliquè, paulo teget amplius illam;
 Nec punctis tanget, licet inclinata, duobus,
 610 Plùsve minùsve tamen, clivo prout illa minore
 Vel majore cubat. Sic plùsve minùsve gradatim
 Tactile fit punctum, prout angulus inde remansit
 Obrufus vel acutus. Item si jungimus ambas,
 Sic tamen ut puncto fiet altera longior uno,
 615 Nec magis exsuperet dextrâ quàm parte sinistrâ,
 En tibi dimidias Atomos queis linea major
 Prominet. Hoc etiam te Pyramis ipsa docebit.
 Quatuor huic facies Atomum ducuntur in unam;
 Quatuor huic Atomo partes ergò esse necesse est.
 620 Nam sit apex Atomus; quæ linea proxima, binis
 Est Atomis, tribus est quæ tertia, sic quoque deinceps.
 Una duas igitur liquidò premit, atque duæ tres,
 Verùm non totas; cùm semper linea crescat
 Inferior, donec superet basis infima cunctas.
- 625 CUR diagonalem lateri commensus, inanes
 Deprendis curas, teque hinc spes irrita fallit?
 Si tamen ex Atomis est omnis linea quadri,
 Protinus obliquæ non est componere rectam
 Cur nequeas; Atomis paribus nam si utraque constet,
 630 Jam facilè inventu est quanto hæc numerosior, illam
 Exsuperet: sed cùm hoc frustra in molimine sudas,
 Majores Atomis Atomos agnoscere debes.
 Fortè ideo nullâ quadrari circulus arte,

Nullâ vi potuit nostræ per secula mentis :

- 635 Tentatum multis opus infelicibus exit
 Auspiciis ; vanum risit Natura laborem.
 Nulla Geometricæ tibi non arcana repugnant.
 Quilibet innumeros in se implicat orbibus orbes
 Circulus : at totidem centrum qui proximus ambit ,
 640 Orbis habet partes , quot qui tenet ultimus oram.
 Namque intermediis tot in Orbibus , ordine certo ,
 Quo propius centrum est , majoribus usquè minora
 Respondent spatia , & decrescit particularum
 Mensura , haud numerus. Quin & si simplice puncto
 645 Centrum stare putas , centro quoque cæcus in ipso es.
 Nam quâ parte sui latus unum respicit oræ ,
 Hac latus adversum non respicit : unde tot illi
 Sunt minimæ partes , quot eâ numerantur in orâ ,
 Et si quæque minor. Centrum ipsum est circulus alter ,
 650 Qui rursus innumeros in se complectitur orbes.

ERGÒ Materies , ut pondera , tempora , motus ,
 Dividitur semper ; nunquam horum extrema secando
 Assequeris. Veluti motûs pars nulla quies est ;
 Temporis ut partes minimæ sunt tempora quædam ;

- 655 Ponderis ut partes sunt pondera ; sic quoque nulla
 Corporis extensi pars non extensa profectò est.
 Quod si individuum nonnunquam in corpore punctum
 Fingimus , hoc fit uti centri ratio ipsa notetur :
 Linea sic spatio sine lato fingitur , imò
 660 Lata superficies solido sine ; corporis et si
 Naturam longè , latè , solidèque profundam
 Noverimus , nec posse aliter consistere corpus.

- At demonstratur, dices, cum sphæra jacenti
 Ponitur in plano, punctum quo jungitur illi
 665 Esse individuum. Sedenim qui talia monstrant,
 Effingunt animo sphæram planumque minutis
 E punctis; uni quæ sunt bene nota Matheſi,
 Dum spatii rationem à corpore segregat ipſo;
 Non phyſicæ, corpus quæ ſemper conſpicit ipſum.
 670 Ergò, ſi punctum verè perpendimus illud
 Contactûs, veram ſolidi partem eſſe videmus,
 Atque parem reliquis quas ſcindi poſſe probatum eſt.
 Haud etenim plani faciem contingere ſolùm
 Cernitur, aſt etiam ſphæræ cui firmiter hæret,
 675 Partes vicinis contingit partibus: ergò
 Dividuum eſt, & particulis è pluribus in ſe
 Conflatum; quamvis hac tantùm parte videri
 Poſſit nonnunquam, quâ plano contiguum fit.

- DIVIDUAS Atomos igitur fatearis oportet:
 680 Unde mori poſſunt. Nam reſi quæ fuit antè,
 Continuo mors eſt cum ſolvi cœpit, & illas
 Diffluere in partes quarum agmine conſtitit olim.
 Nec dicas, plenæ cum ſint, quod lædere poſſit
 Non admiſſuras, & ab omni vulnere prorfus
 685 Immunes, nullum quia celant intus inane.
 Præterquam quòd enim vacuum non eſſe revici
 Corporibus cunctis, quæ conſtat morte reſolvi;
 Si nequeunt Atomī, quia plenæ, occumbere leto,
 Non ergò has ſua ſimplicitas à morte tuetur,
 690 Inſita durities hoc tantùm munere donat:
 Sed neque durities; etenim coëuntibus illis
 Inter ſe, vacuum non eſt quâ parte cohærent,

Et tamen avelli vel te ipso iudice possunt.
Sic immortales Atomī non esse probantur.

- 695 Et quia quidquid habet finem moriturque peritque,
Hoc sine principio non est, at cœpit oriri;
Æternas Atomos igitur non esse memento.
Omnia nativo mortalia corpore constant:
Quæque aliquâ possunt labi & tabescere causâ,
700 Nulla forent penitus, nisi quis foret auctor ut essent:
Est Atomis ideo, verè mortalibus, auctor.

- A T quanquam in partes scindi queat infinitas
Materies, tamen haud dicas æqualia magnis
Corpora parva fore, ac nullo discrimine moles;
705 Ex infinitis quasi singula partibus æquè
Constarent. Quamvis etenim sint corpora nulla,
Quæ non dimidiâ semper decrescere possint
Parte suâ, moles tamen haud scinduntur in æquas;
Parva sed in parvas, in magnas magna: resectis
710 Partibus ut maneant eadem discrimina semper,
Quæ totis fuerant: nam semipede amplior ulna
Semiputata manet, veluti pede grandior ulna est.

- S E D quâ fronte mihi hæc Epicurus? Nonne sub unâ
Semina Materię locat infinita figurâ?
715 Dicam igitur. Tot sunt Atomī cuiusque figuræ,
Summa figurarum quot circumplectitur omnis.
Insuper, hic numerus speciem qui continet unam,
Æquatur numero species qui continet omnes.
Totum adeò per te non majus parte videtur.
720 Si capis hæc absurda, profarisque ore sereno,
Cur ea non capies quæ demonstrata reliqui?

- Non enim in æquales, ut sunt tua semina^s, verùm
 In decrescientes abeunt mihi corpora partes;
 Et sint dividuæ quamvis, re non tamen ipsa
- 725 Divisæ, semperque aliquo clauduntur acervo
 Conjunctæ. Sic Materiam, qualem esse docemus;
 Haud infinitam quovis in corpore dices.
 Nam semel adscriptâ communi mole per omnes
 Particulas, quamcunque tuo adscripsisse libebit
- 730 Arbitrio, certè paucas in corpore parvo,
 Multas in magno numerabis corpore moles:
 Quamvis sic minimam nequeas assumere partem;
 Ut non sint partes, constat quibus ipsa, minores.
 Infinitum ergò est, non quòd sine fine secando
- 735 Fit minus, at nulli quod fines undique claudunt.
 Infinitum etenim, atque immensum nomine distant;
 Re sunt unum & idem, atque eadem de utroque feruntur:
 Materies porro, qualem describimus, etsi
 Decrescit semper, non est immensa. Quid ergò est?
- 740 Congeries rerum, quæ possunt usquè secari.
 Res illæ scorsum, ac proprio sub limite perstant:
 Atqui ex finitis coeuntibus & cumulatis
 Summam infinitam conflare haud posse probatum est.

- VERUM quodcunque est, simplex sit oportet & unum,
- 745 Objicis; at simplex nunquam dicetur & unum,
 Quidquid dividitur: sunt ergò corpora quædam
 Quæ prorsus non ulla queunt in frustra secari.
 Quod si non esset, jam certè nulla darentur
 Principia, & corpus nullum quod partibus esset
- 750 Compactum veris; in eis quia nil foret unum:
 Atqui hoc à verâ procul est ratione repulsum.

Namque

Namque ut principium Numeri, quicumque sit, unum est;

Atque omnis constat numerus compluribus unis;

Sic & principium compacti corporis unum est,

755 Atque adeò corpus multis compingitur unis.

Quòd si per se se forsan nequit una vocari

Materies, at saltem unis consletur oportet:

Ergò individuis illam constare fatendum.

NIL melius, Quinti, nil ipse Epicurus, & ille

760 Qui Latio captas delusit carmine mentes

Dixerit. Illa tamen mirà quæ congeris arte,

Disjicere haud magnum est, tenuique evertere flatu.

Quodcumque est, unum est, fateor: sed dicitur unum

Haud ratione pari. Quod simplex intus & omni

765 Parte caret, verè hoc unum est. Ante omnia Numen,

Quod modò tu, licet invitus frustra que reluctans

Agnosces, unum est. Etiam mens nostra, supremi

Numinis effigies, una est ac nescia scindi.

At quæ solius natura est propria Mentis,

770 Hanc cæve Materiæ tribuas. Discrimine quanto

Mentem & Materiæ par sit secernere textum,

Accipies posthac. Sed corpus non magis unum

Esse potest, quàm Mens in partes una secari.

Nempe quod est, duplici distinguitur ordine rerum:

775 Quod non extensum neque constat partibus ullis,

Simplici donatur naturâ, & dicitur unum:

At secus extensum, quia constat partibus: ergò

Non individuum, non simplex esse, nec unum

Ipse vides. A se sic longè diffita pugnant

780 Unum & Materies, nec eâdem in sede morantur:

Nulla potest adeò verè pars unâ vocari

H

Materiæ; quamvis hoc nomine cuncta vocentur
Corpora, quòd multas habeant cùm singula partes,
Molem aliquam reliquis sejunctam molibus in se

- 785 Contineant: nam sic lapis unus dicitur, unum
Flumen, & una domus; sic omnis Materiæ pars,
Circuitu proprio, propriâ finita figurâ.

PRINCIPIMUM verò Numeri sic dicimus unum,
Ut tamen interdum Mens illud frangere possit,

- 790 Atque infinitè subducere: quod nisi fiat,
In partes æquas numerus non scinditur impar;
Nec septem vel centum æqualiter in tria solves
Segmina. Dividuum sic nostrâ mente fit unum.
Ast ubi Materiam metimur, singula puncta
795 Dividimus re non animo. Nam linea nulla est
Materiæ, partes quæ non scindatur in æquas.
At secus accideret, si verè, ut tu tibi suades,
Ex individuïs constaret linea punctis.
Nam si punctorum numerus queis linea constat,
800 Est impar, nunquam paria in duo segmina scindes.
Sunt igitur puncta hæc fictitia, ludicra, vana;
Materies nec feminibus compingitur unis.

NOVERAT id certè (reliquos nam Numinis hostes
Confutare juvat) qui nunc Sinensia partim

- 805 Dogmata complexus, partim vesana Stratonis
Restituit commenta, suisque erroribus auxit
Omnigeni SPINOSA Dei fabricator, & Orbem
Appellare Deum, ne quis Deus imperet orbi,
Tanquam esset domus ipsa domum qui condidit, ausus.
810 Sic rediviva novo se se munimine cinxit

- Impietas, tumidumque altâ caput extulit arce.
 Scilicet ex toto rerum glomeramine Numen
 Construxit, cui sint pro corpore corpora cuncta,
 Et cunctæ mentes pro mente, simulque perenni
 815 Pro vitâ atque ævo, fuga temporis ipsa caduci,
 Et qui seclorum jugis devolvitur ordo.
 Pana putes; non Arcadicis in montibus illum
 Capripedem, cui sylvicolæ pecus omne sacrabant,
 Septiforo solitum calamo Syringa vocare,*
 820 Sectarique leves inter nemora avia Nymphas,
 Cornutumque caput lentâ præcingere pinu,
 Mittere & insanos per agrestum corda timores;
 Sed qui magnifico referebat nomine Mundum.
 Quidquid enim est, ipsi Deus est, idem unus & omnia.
 825 At quia quod per se est, infinitum esse necesse est,
 Nec tamen id rerum in numero, velut antè docebam,
 Fas reperire fuit; monstro nil territus, omnem
 Abjecit numerum; nec multis partibus auctam
 Materiæ summam voluit SPINOSA, sed unam
 830 Atque individuum verè sine partibus ullis,
 Immensamque Atomum. Demens qui se ipse, Deumque
 Confudit ranis ac muribus; & proprium nil
 Sensit inesse sibi, vel cùm se scire videret
 Ignorante alio, atque alio lætante doleret.
 835 Egregium Numen cultro quod scindere possis!
 Non scindetur, ait, quamvis quæ membra videntur
 Corporis immensi fortè in diversa locorum
 Transtulerim; quod scindit enim, & quod scinditur, unum est.
 Insulsè: si carnificem, gladiumque necato
 840 Distingui nolit, nec progenitore creatum,
 Nec pastore lupos, nec vivis luce carentes.

- NAM varios res una modos assumere quamvis
 Temporibus possit variis, pugnancia nunquam,
 Ut mortem vitamque, assumet tempore in uno;
 845 Nec simul esse potest quadrata; simulque rotunda,
 Et capere adversas cum simplicitate figuras.
 Vel si quadratur partim, partimque rotunda est,
 Non jam individua, aut simplex, aut una putetur.
 Unius multas generis res esse fatebor;
 850 At rem unam dici, quæ res complectitur omnes
 Non modò distinctas, sed tot rationibus in se
 Diverfas, quarum semper negat hæcce quod illa
 Adstruit, ac Totum sine partibus esse, repugnat.

- VERUM instat; Res esse duas, quarum altera fines
 855 Angustos habeat, cùm nesciat altera finem,
 Haud minùs à Vero forsan distare videtur.
 Si fuerint etenim diversæ, stentque seorsum;
 Hæc, immensa licet, licet infinita vocetur,
 Non totum esse tenet, quod participatur ab illâ:
 860 Unde immensa nequit, nequit infinita vocari.
 Egregiè dicit, si per se stare putemus
 Res ambas: siquidem cum Numine Mundus haberet
 Divisum imperium; Deus & minor, at Deus esset.
 Verùm infinitæ si Totum hoc debeat ut sit
 865 Finita; haud certè natura precaria, pendens,
 E nihilo ducta, in nihilum per se apta revolvi,
 Subdita, egena, recens atque adventitia finit
 Naturam per se stantem, & quam stare necesse est.
 Huic adjuncta nihil tribuit, nil demit ademta.
 870 Scilicet est in eâ, non ut pars cernitur esse
 In Toto; sed ut in causis effecta videntur.

Unde novum astutæ ruit Impietatis asylum.

HÆC in Spinofam. Te nunc, Epicure, lacesso.
Sunt igitur partes Atomis, frustra que negares.

- 875 At partes Atomorum illas quæ copula junxit?
Quæ causa arcet ab his vacuum? Quo glutine constant?
Nam quâ tu ratione Atomos sociare laboras,
Corpus ut illarum nexu vinculisque creetur;
Hac ipsâ ratione, Atomos ut fingere possis,
880 Cogeris assutas Atomorumnectere partes.
Cumque suas habeat pars intima quæque figuras,
Multimodis inerunt spatia interjecta figuris:
Et sic nil solidi facies; Atomosque caducas,
Hoc ipso quia dividuas, cogere fateri,
885 Atque ita mutari faciles, ac proinde resolvi.
Quod mutatur enim dissolvitur, interit ergo.
Nec status esse potest disjunctis unus & idem:
Præcipue si motus erit per se insitus omni
Materiæ. In motu mutabilitatis origo est.
890 Quod si compactæ tantâ simul arte locantur
Particulæ, minimâ ne possint hiscere rimâ,
Et solidam efficiant Atomum, simulentve; profecto
Solertem agnoscis fabrum qui talia fecit;
Et fundamentum cunctis ut poneret unum
895 Corporibus, tam concianè tot sparsa coëgit
Semina, consociansque Atomorum elementa ligavit,
Quæ poterant aliâ, atque aliâ ratione ligari.

NAM cum Atomus constet multis è partibus una,
Pars ea quæ parti nunc jungitur ordine certo,
900 Ut totam conflent Atomum, faciantque quadratam,

H iij

Per se, naturamque suam non postulat, ut sit
 Huic uni conjuncta: pari ratione, modoque,
 Alterius poterat fieri comes, atque locari
 Desuper aut infra, dextro latere atque sinistro,

- 905 Et quævis pars esse Atomi cujuslibet. Ergò
 Cur isti addicta est? In eâ cur hæc loca servat?
 Si rogem, an poterit ratio dissolvere causam?
 Unde necesse fuit dextram prius esse fabrilem,
 Quæ partes Atomo tali, prout ordo deceret,
 910 Distribuens tales, totum formaret ubique
 Seminium, & rebus cunctis daret esse velut sunt.
 Qualis musivâ qui strenuus arte laborat,
 Cùm libet aut vestes hominum aut effingere vultus,
 Ac permansuros intermiscere colores,
 915 Eligit è multis, quos destinat ipse lapillos,
 Ut species varias operosâ in imagine reddant;
 Defigens cunctos intrito, ac sedibus aptans,
 Compositosque manu addenset junctimque coarctat,

- PROPTEREA tales Atomi sunt, qualia quæque
 920 Corpora; connexis conflantur partibus. Ergò
 Sic omnes Atomi sunt factæ, ut corpora fiunt;
 Scilicet ex Atomis, quæ compinguntur & ipsæ,
 Nec primam invenies non ex brevioribus ortam,
 Aut sine principio, aut aliquâ non arte locatam,
 925 Ecce vides ut, cùm cecidit nix plurima cœlo,
 Ludentes pueri soleant compingere massam
 Cuncta pilæ similem, & telis certare jocosis:
 In manibus teneris concrevit mollis acervus
 Qui fuit antè liquor: concretum sæpe volutant,
 930 Et nivis aggestu repetitis motibus augent

In montem : hinc vastos immāni mole Dracones ,
 Hinc templa , hinc arces , & propugnacula fingunt.
 Corpora sic motu , sic tempore cuncta creantur
 Ex Atomis : sic ipsæ Atomī , partesque Atomorum.

- 935 Illæ congeriem sensim cumulantur in unam ;
 Donec eas tandem circumcæfura coërcens
 Terminet , ac certo involvat sub limite molēm.

- Quis demum proprias Atomis & partibus ipsis ,
 Quarum Atomī cœtu constant , dedit esse figuras ;
 940 Ut similes partim inter se , partimque tot essent
 Dissimiles ? Quis eas studuit sic ducere torno ,
 Nunc fodiens , nunc exacuens ? Quæ lima terendo
 Sæpius , effecit leves ? Quæ dextera finxit
 Tam variè comtas ? Quâ sunt incude politæ ?
 945 Nam variæ aut similes aliquâ sunt non sine causâ.

- Quidni ? Naturâ tales sunt , inquis , ab ævo ;
 Corpora quandoquidem sunt prima , neque indiga fabri :
 Quæ , numero cū sint prorsum infinita , repugnat
 Cuncta pari filo atque pari cuncta esse figurâ.
 950 Falleris , ô Quinti : neque enim tibi corpora prima ,
 Corporibus quæ sunt conflata prioribus. Illud
 Jam demonstratum est ; quia constant partibus. Atqui
 Si conflata semel fatearis , nata fateris.
 Ergò quidquid habent in se vel habere putantur ,
 955 Id causæ debent. Fecit casusve Deusve
 Singula. Sed casus primordia nulla creavit ,
 Nulla creare potest : ergò Deus. Undique Numen
 Conspicuum ; vires ac mentem agnosce creantis.

- Esse potest Atomis nil per se ac semper ab ævo,
 960 Materię nisi quod per se natura requirit.
 Quapropter si corporibus nativa figura est,
 Ac per se talis, talem fuit esse necessum.
 Est igitur quadrata Atomus, quoniam esse rotunda
 Non potuit. Sed nil Atomum vetat esse rotundam;
 965 Cùm sint innumeræ passim, te iudice, tales.
 Ergò Materię nullam natura figuram
 Privatim exposcit, cunctas amplectitur æquè.
 Quòd si quadratam ambiret, nihil esse rotundum,
 Nil & quadratum posset, si fortè rotundam.
 970 Attamen ex Atomis quot quadratæ atque rotundæ?
 Quadratas adèò per se, per seque rotundas,
 Aut aliâ insignes formâ qui dicit ab ævo
 Naturâque suâ, haud secus hic pugnantiâ dicit,
 Ac si homines per se nigros, aut diceret albos,
 975 Aut grandes, aut exiguos; cùm ostenderet ipse
 Gallos, Æthiopas, Pygmæos, atque Gigantes.

- NIMIMUM comperta tibi est natura modorum.
 Rebus inesse quidem possunt & abesse, tametsi
 Res maneant. Ceram invertas utcunque libebit;
 980 Cera manet. Glaciem concretam respicis; unda est.
 Nix cadit è cœlo, quâ terram albescere cernis;
 Unda est. Olla fremit, fumusque assurgit in auras;
 Unda est; mille modis variatam detegis undam.
 Si natus erit modus hic, sive ille, nequibit
 985 Auferri: si per se se est, alium esse repugnat.
 Quòd si translatis, sive auctis, sive resectis
 Partibus hic poterit modus exul abire, vel ille;
 Non est natus. Sed corpore cernis in omni

Quaslibet attritu mutari posse figuras,

- 990 Formarique novas. Ergò adventitia res est
Materiæ quicunque modus, quæcunque figura.

Hoc tuus ipse quidem satis intellexerat auctor,

Nec dubitat Vero cedens persæpe fateri :

Cur nunc, eversâ subitò ratione modorum,

- 995 Æternas Atomis dat moles atque figuras,
Immemor ipse suî ? Quidnam inconstantia tanta
Portendit ? Jamne ipse capis quàm foeda magistro
Inde tuo nota, quæve fides sit habenda bilingui ?
Hæc conjuncta solet, cùm de primis elementis,

- 1000 At cùm de mixtis sermo est, eventa vocare :

Sed nova non rerum naturam nomina mutant.

Nonne Atomos mixtas, ut corpora cuncta, probavi ?

Nil igitur conjunctum Atomis adscribere par est,

Quod mixtis pariter conjunctum non sit, & ipsi

- 1005 Materiæ, sic, ut nequeat perstare sine illo
Materies. Quocunque potest orbata videri
Integra & incolumis, conjunctum hoc scilicet ipsi
Appellare nefas : interque eventa locandum est.
Haud ullum corpus sine qualicunque figurâ

- 1010 Unquam stare potest ; igitur conjuncta reapse,
Corporibus cunctis, est qualiscunque figura,
Ut pote finitis ac certo limite clausis.

Corpus at omne potest sine tali stare figurâ :

Ergò non talis conjungitur, evenit ipsi.

- 1015 Ut sine qualicunque situ consistere corpus
Non poterit ; poterit sine tali, vel sine tali :
Nec refert ubi sit, modò quâdam sede locetur.

Haud certè ingenio totas Epicurus habenas
Immisit, paucis ornans sua semina formis.

1020 Fingere cùm sciret, quidni ausus fingere plures?

Cur & Anaxagoræ contempsit Homœomeriam?

Non Epicureis audacior illa repertis;

Satque videbatur vestris accommoda rebus:

Omni structa modo confertim semina præbens,

1025 Quæ sibi congenere adeant, passimque sequantur

Particulas, coëant illis, aliasque recusent;

Seque oculi jungant oculis, atque auribus aures,

Argentum argento, flori flos, ignis & igni.

Sed fallax tuus ille Dei contemtor & hostis,

1030 Prævidit nunquam posse hæc infecta putari

Corpora, quæ signum tanti specimenque laboris,

Et manifesta suæ ferrent vestigia causæ.

Ergò Atomis artem nimiam detraxit; & illas

Simpliciore dedit cultu, primisque figuris

1035 Tantùm exornatas: fortunæ cætera credens,

Quæ concurrentes parerent eventa figuræ.

VERUM & commentis quid parcere profuit? Æquè

Abfurdum est, Atomos si per se dixeris esse,

Plúsve minúsve rudes, plús aut minús esse politas.

1040 Tam nempe artificis manus est adhibenda, ligonem

Aut rastrum ut facias, quibus agrum exercet arator,

Quàm clypeum quo flava Thetis donavit Achillem,

Pacis ubi Ignipotens bellicque insculpserat artes;

Et Stygiis intinctum undis Thoraca Minervæ,

1045 In quo stant geminæ Sphinges, torvumque renidet

Gorgonis horrendæ facies redimita colubris,

- FIXUM igitur teneas animo certumque fugaces
Esse modos, & in his penitus nihil esse necessum,
Materies porro, seu massam intelligis omnem,
1050 Seu varias ejus partes, consistere nunquam
Absque modis potuit: non hunc aliumve requirens
Per se naturamque suam (quia quos semel olim
Per se naturamque suam tenuisset ab ævo,
Nunquam hos ex ullâ posset deponere causâ)
1055 At aliquem semper, nempe hunc aliumve, perinde est.
Ergò quos habuit primos, servatque tenaces,
Vel quos deponit semper, semperque resumit;
Hos cum non habeat per se se, habuisse necesse est
Ex alio. Et quoniam reverâ tempore nullo
1060 Stare potest informis & omni cassâ figurâ
Materies, sequitur per se consistere nullam
Materiem: atque ab eo totum hoc sumsisse quod esset,
A quo etiam hoc sumsit talis vel talis ut esset.
Propterea quidquid per se est variabile, non est
1065 Æternum: at pendere aliquo ex moderante necesse est.
Talis Materies; nequit ergò æterna vocari.
At si Materies non est æterna, creari
Debuit è nihilo: per se se non fuit unquam,
Est tamen; è nihilo semel ergò existere cœpit,

1070 At qui Materiam fecit, non ille profectò
Materiâ constat. Nam si constaret & ipse
Partibus advectis per motum ac tempora quædam,
Præviis huic esset motus. Simul altera causa
Inquirenda foret, quæ motum partibus illis,
1075 Atque situm nutu proprio, formamque dedisset.
Per se, aut æternus minimè foret ille, sed alter.

Atqui Principium, quo corpora cuncta creantur,
 Æternum planè ac per se est, velut esse fateris:
 Unde incorporeum, Quinti, simul esse necesse est.
 1080 Ergò Materiæ Deus & moderator & auctor,
 Materiâ ipse caret, perituri est corporis experts.

AT nihil è nihilo, exclamas: Epicurus id olim
 Exclamabat: idem respondet Musa Lucreti;
 Non secus ac resonans curvis in vallibus Echo
 1085 Pastorum liquidas voces & carmina reddit.
 Sed nihil è nihilo fieri dum posse tuentur,
 Ecquid contendunt? Terrasne ac Sidera Cœli,
 Oceanumque è particulis constare coactis?
 Singula quæque suo vegetantia semine nasci;
 1090 Ac foetus animantùm è progenitoribus antè
 Formatis? Haud inficior. Sed copia rerum,
 Ipsaque Materies, ex quâ sunt omnia facta,
 Unde sit, hoc opus est. Per se non esse probavi;
 Est igitur causâ ex aliquâ: quæ causa profectò
 1095 Non est Materies, sed quiddam antiquius illâ.
 Ergò Materies omni ævo non fuit. Inde
 Dicimus è nihilo factam, quia facta reapse est.

QUID rerum indagas exordia rebus in ipsis;
 Simpliciter in compositis; formasque perennes
 1100 In mixtis resolvablebus; primumque vel unum,
 Hic ubi nec primum quidquam simplexve, nec unum est?
 Scilicet est aliquid per se immortale, necessum,
 Æternum, immensum, primum, immutabile, simplex,
 Atque infinitum infinitè. Nempe quid hoc est,
 1105 Ni Deus est? In eo Mundi primordia quæras.

ABSTRUSUM per iter gradimur, Quinti. Arida latè
 Lustramus loca, præruptis quæ cautibus horrent.
 Præmonui, durumque fore ingratumque laborem.
 Hic animos reparare velis: hic siste parumper.
 IIIIO Quippe voluptati est labor intermissus, & ultro
 Ad nova collapsas reficit molimina vires.

C. Eisen inv.

P. Tardieu Sculp.

A R G U M E N T U M

L I B R I Q U A R T I .

IRRISA Lucretianæ doctrinæ arrogantia & absurditate, de Motu hoc Libro quærendum proponit, exponitque insitam Atomis ab Epicuro gravitatem & declinationem : à v. 1. ad v. 103.

1°. Declinationem refutat variis argumentis : à v. 103. ad v. 237.

Ex declinatione Atomorum non posse, ut censet Epicurus, explicari mentis humanæ libertatem : à v. 237. ad v. 323.

Gassendi commentum de diversâ Atomorum velocitate confutat : à v. 323. ad v. 402.

2°. Gravitationem Atomorum impugnat : à v. 402. ad v. 541.

Gravitatis causam enuntiare aggreditur, quam repetit ab æthere terram ambiente. Admonet hypothesim suam à se non pro certissimâ adduci, sed tanquam Epicureâ sanio-rem : à v. 541. ad v. 581.

Divisâ subtili, quæ terram circumfluit, materiâ in plures Pyramides, ex earum vi centrifugâ oriri putat corporum gravitatem, ac præterea ex æquali terreni vorticis pressurâ : à v. 581. ad v. 695.

Corpus nullum per se aut grave aut leve esse probat variis exemplis : à v. 695. ad v. 933.

Gravitatem Neutonianam in attractu positam refellit, ac Cartesii sententiam cum Neutoni sententiâ comparat : à v. 933. ad v. 1125.

Redit ad Motum Epicureum, ostenditque, neque connecti, neque resilire Atomos potuisse : à v. 1125. ad v. 1295.

Spinosæ sententiam de Motu æterno & in ipsâ Materiæ naturâ inhærente evertit, concluditque Motum ab auctore aliquo à Materiâ diverso afflari Materiæ debere : à v. 1295. ad finem.

ANTI-LUCRETIVS,

ANTI-LUCRETIVS.

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVENI,

AD QUINTIUM.

LIBER QUARTUS.

De Motu.

AC veluti medio jam fessus monte viator,
Saxosum per iter postquam ereptavit, in altâ
Tandem rupe sedens vultum sudore madentem
5 Tergit, & ascensu labefactus recreat artus:
Tum rigidas cautes & quæ juga vicit anhelans
Cernere amat, relegitque oculis vestigia lætis:
Surgit mox, avidus summum exsuperare cacumen,
Quique viæ superest labor, hunc animosior implet.
10 Abdita Materiæ sic nos penetralia tandem
Emenfos, juvat ire, novosque accingier ausus.

- DUM gradimur, sensim tenebras lux orta resolvit:
 Et malè fucati decrescit gloria vatis.
 Numine calcato sedenim spoliisque superbus,
 Quàm plenis cantabat ovans sua semina buccis!
 15 Quàm tumidè magni celebrabat Inanis honorem!
 Jamque immortales Epicuri ad templa ferebat
 Exuvias, viridi redimitus tempora lauro
 Victor; ob ereptum Superis & Manibus Orbem,
 Atque incantatas præclaro carmine gentes.
 20 Mœsta sequebatur manibus post terga revinctis
 Relligio, stipata choro lugente piorum;
 Victimæ sacrilegûm cultro mactanda profano.
 Tum saltu atque jocis pubes insana micare,
 Spargere purpureos flores myrtumque virentem.
 25 Nec deerant, Veneris lectissima turba, puellæ,
 Quæ calathis ferrent uvas & Adonidis hortos.
 Jam duce tu gradiens Ratione, quid ille creparet
 Vidisti; fragiles nugas & vana tropæa,
 Non sine despectu quodam tacitoque pudore
 30 Miratus tenues dilabi prorsus in auras:
 Nec personatæ steterunt mendacia Musæ.

- UNDE putas, Quinti, Vero tam dissita rerum
 Principia, æternûmque sibi pignantia, tantam
 Invenisse fidem? Quæ vis arcana sequaces
 35 Traxit, & assuetis homines absterruit aris?
 Namque ciere feras nunquam felicior Orpheus
 E sylvis, quâ Threicius fuit amnis in æquor;
 Aut exultantes pelago Delphinas Arion:
 Auritos lapides citharâ nec blandior olim
 40 Ducere, Cadmæas plectro qui condidit arces.

Quæ nubes animos adeò caligine tetrâ
 Obduxit, lucem ingenitam ut restinguere posset;
 Ipsiusque nitens Veri jubar abderet umbrâ?
 Sensuum adulatrix, & falsi lena Cupido.

- 45 DES, inquit, spatium cunctis penetrabile rebus,
 Ac sine fine patens; quod partes attamen imas,
 Et superas habeat; quod stet vigeatque suâ vi;
 Cætera par nihilo: des largam Materiæ vim,
 Æquè infinitam; sed quæ non impleat illud:
 50 Congeneres Atomos, varias tamen; atque figuris
 Omnibus insignes, cum simplicitatis honore;
 Extensas, non dividuas; sine partibus, & cum
 Partibus. Adjicias Totum non amplius esse
 Unâ parte suâ; atque modos non esse modorum
 55 De genere: extemplo Mundum sine Numine condam.
 Credo equidem. Verùm qui tot tibi monstra dedisset,
 Huic tres Anticyræ sanando non satis essent.

AT quia corporibus non sufficit una creandis
 Materies, aliquis ni jungat semina motus,

- 60 Re super hac si non meliora Lucretius edet,
 Bilem grandiloquus doctor, risumve movebit.
 Ergò, ne partem hanc leviter censoria virga
 Prætereat, quæ præcipua est, minùs ardua quamvis,
 Nunc inquirendum de Motibus. Hic Epicurum
 65 Cernimus erroris scopulo allisisse volentem.
 Namque animi dubius, cùm naturale movendi
 Principium causamque Atomis quæsisset in ipsis,
 Optaretque, ut multimodas dedit esse figuras,
 Sic quoque multimodis Atomos impulsibus omnes

- 70 Urgeri; quo commodiùs transversa vagatæ
Obventare sibi ac coetus celebrare frequentes
Inter se possent; solam, quæ munus obiret,
Invenit gravitatem. Et eam sic nexibus artûs
Omni Materiæ conjunctam edixit, ab illâ
75 Nunquam ut divelli quovis molimine posset;
Propria ceu reji natura atque intima virtus.

- VERUM Democrito quondam hæc elementa docenti,
Quæ vetus ante omnes Leucippus tradidit auctor,
Si non & primùm Phœnici debita Moscho,
80 Responsum fuerat, tali haud primordia motu
Misceri, nedum regredi, aut incurrere possent.
Namque parallelis æternùm ductibus ibunt;
Nec prior unquam Atomus potis expectare sequentem est.
Unde simul nullis poterunt coalescere vinculis.
85 Riserat objectum fortè, ut ridere solebat
Omnia Democritus; sedenim non solverat unquam:
Et quî solvisset, manifesto lumine victus?
Pondere cuncta suo quoniam directâ feruntur
Ad perpendiculum, ni causâ suborta vetabit.
90 At puro in Vacuo quæ causâ suborta vetaret?
Nam placidus ventis cùm cœlo decidit imber,
Gutta nequit superas præcurrrens sistere guttas,
Aut quater à tergo, pulsasve reflectere sursum.
Sed neque transversas unâ secum ima petentes,
95 Ordine quo primùm liquidis sunt nubibus actæ,
Ulla ferire potest, aliisve per aëra necti.
Hæc reputans & mente cavens Epicurus acutâ,
Declinare Atomos ait, & descendere motu
Obliquo. Sic fortuitis occurribus ansum

- 100 Præbuit; optatisque ratus nil defore tandem,
Et patre Democrito longè solertior, ire
Detortas Atomos jussit, quò pondera ferrent.

EXPROBRARE viro nolim, quod & ipse libenter
Confessus vitium proprio emendare reperto

- 105 Nititur: haud illi probro est quò desipit alter.
Culpam igitur veterem sileo; sed in hocce repertum
Invehor, & quàm sit fallax & inutile, dicam.
Nam vel cuncta simul corpuscula sponte cadendo
Declinant simili descensu, & passibus æquis,
110 Atque parallelo motu sunt percita; tumque
Nil agit, ast eadem redeunt incommoda semper;
Semina quandoquidem disjunctim, ut diximus, ibunt,
Nec se unquam attingent: vel quædam obliqua moventur,
Quædam non; & sic, ut distant plurima formis,
115 Distabunt pariter motu: provincia cuique
Jam dabitur: bifidumque Atomi scindentur in agmen,
Tramite currentum obliquo, rectoque cadentum.
Unde ergò accipiunt proprii divortia lapsus;
Etsi naturæ paris, etsi nescia causæ?
120 Nam quæcunque pari sunt mobilitate, parique
Prædita naturâ, nulloque auctore moventur,
Non est ut motus in se discrimina gignant.

O Epicure pater! Vellet si talia credi
Religio, quantis eadem commenta cachinnis

- 125 Exciperes! Matrem dixisti sæpe malorum,
Ast errorum etiam & potiori jure vocares.
Materiæ sic ipsa tuæ primordia vertis
Ad libitum! Quidni, quoniam te sculperet multas

Non puduit primis individuisque figuras

- 130 Principiis, totidem simul ausis indere motus?

Namque rotare alia, atque alia intorquere per omnes
Curvarum amfractus, per qualescunque figuras,
A moto quotquot describi corpore possunt,
Per spiras, rhombos, & flexus atque reflexus

- 135 Fulguris in morem, aut colubri repentis in herbâ,
Nunc & reticuli, telæ nunc textilis instar,
Ducere sic poteras, velut inclinare parumper.
Quandoquidem Natura, Deo quam subtrahis omnem,
Nutibus ipsa tuis famulatur, pronaque servit.

- 140 Ponere vis Mundo leges, at ponere nescis.
Qui regnum affectas, quin firmitus utere regno?
Sobrius imperii, saltem hac in parte, videris
Atque verecundus; neque opes impendis abunde,
Omnipotens Epicure. Atomi, tua maxima cura,
145 Parcè congenitas per te accepere figuras;
Parcius & motum. Tamen hunc variare decebat
Pluribus innumerisque modis: ut nempe tot inter
Dissimiles, imò adversos, cum deforet unus,
Alter opem subito ferret; casuque venirent.

- 150 Quidam opportuni, per quos occurrere tandem
Agmina pugnantium, simul & con crescere possent.
Nam licet innumeras miro trahat ordine turmas
Impiger, & variis fulgens exercitus armis
Spiret bella ferox, seu fortes ille maniplos
155 Explicat in campo, seu cogitur ire viritim;
Ac per pontis iter deducitur agmine longo;
Prælia non miscet, si non erit obviis hostis:
Nec stagnat, nullo qui defluit objice, rivus.

CONTINUò obrudes, id per me non stetit unquam:

- 160 At similes Atomì naturâ, & sponte cadentes,
Per se non poterant sic in diversa vagari.
Certè non poterant. Sed cur potuere cadendo,
Partim flectere iter, partim procedere rectâ?
Non minor est ratio (si pro ratione voluntas)
- 165 Cur variè exagites, quàm cur deflectere cogas.
Utilior tibi, cùm strueres vice Numinis Orbem,
Fabula, sed Vero magis haud aliena fuisset.
Cur tua tam discors pugnat sententia secum?
Usque adèò in laqueos ultro se se induit error!
- 170 Nempe negas alio impulsu per Inane quietum
Veloces Atomos, proprio quàm pondere, ferri;
Et perpendiculi ad normam simul omne fateris
Delabi, substrata vetant nisi corpora, corpus:
Ast idem (quis crediderit) legum ipse tuarum
- 175 Immemor, has Atomos labentes, objice nullo,
Declinare jubes. Et sunt qui nomen adorent,
O fallax Epicure, tuum! Quibus esse videris
Naturæ solus Mystes, Verique sacerdos!
Quorsum igitur delira tua hæc corpuscula tendunt?
- 180 An sic ire volunt? Invitane torquet Inane;
Aut ventus quidam Æolio fugitivus ab antro?
Nonne vides, ut jam in formis ostendimus antehac,
Posse nihil reji, per se se quæ stat, adesse
Conjunctum, nisi quod cum illâ non esse repugnet.
- 185 Ergò si quasdam per se procedere rectâ
Vis Atomos, omnes per se sic ire necesse est:
Si quasdam inflectas, inflectere cogaris omnes.
Atque ideo, cùm quæque Atomus, te iudice, ferri
Possit utroque modo, per se neutrum esse fateris.

- 190 Alterutrum, quasi congenitum affirmare, profectò
Desipere est; utrumque simul, quo nomine dicam?

ADD E quò obliquè soleat res mota vocari,
Cùm locus unde venit nobis haud esse videtur
E regione; licet verè directà sit in se.

- 195 Quadrati latus aspicio; quodcunque per illud
Venerit, hoc ad me rectà procedere dicam:
Per diagonalem verò si venerit, etsi
Tramite directo, quia non converto ad illam
Unde venit partem, subito procedere dicam
200 Corpus id obliquè. Secus autem deinde futurum est,
Si diagonalem, quā nascitur aut cadit, illuc
Translato percurram oculo; tunc namque vicissim
Ibit in obliquum quadri latus omne videnti;
Quæque erat obliquo tractu via, recta futura est,
205 Sic Æquatori inclinata est orbita Solis,
Olli dum Æquator simul inclinatur & ipse,
Obliquas igitur, quarum te nomine jactas
Inventor, rectasque vias quod discrepat inter,
Hoc totum inde oritur quòd sint data puncta secundum
210 Aspectus varios, At Inanis gurgite vasto,
Immensisque locis, age, dic, ubi terminus à quo
Discedant Atomi celeres; ubi terminus ad quem
Perveniant? Quo respectu, quā parte locorum
Obliquè potius, quàm directè; aut vice versâ
215 Pergere dicamus? Quæ te dementia cepit,
Ut, quæ prima jadis veluti fundamina sectæ,
In te versâ ruant, proprio & te pondere frangant?

Ex infinito veniunt mea semina, dices;

Ac Terræ centrum versùs gravitate feruntur.

- 220 Infinitum ergò tibi circulus esse videtur,
In quo Terra locum centri tenet. Ast ego nuper
Jam satis ostendi, quàm sit contraria Vero,
Quamque pudenda tuæ super hoc sententia mentis.
Verùm esto : neque enim hoc , si dem, tua dicta juvabit.
- 225 Scilicet ad centrum quæ linea tendit ab oris,
Recta venit brevior viâ : si torta veniret,
Prorsus aberraret centro. Si proinde cadentes
Tempore ab æterno, perque infinita locorum
Deflectes Atomos, arcûs describere chordam
- 230 Cogentur, minimè radium : gravitate remotâ
Ad centrum non pervenient : clinamine tanto
Extrâ delatæ, procul à regione viarum
Excedent. Res mira, locum, quò semina mittis,
Declinâre jubes! Obstas, ne iussa facessant!
- 235 Siccine Democriti mendum sarcire putabas?
Ipse tegis vitium vitio, frustra que bis erras.

FUTILIORA quidem petis argumenta, repertum
Hunc motum ut statuas, è nostrâ in rebus agendis
Libertate. Novum Logicæ genus! Est homo liber,
240 Inquis: agit quæ vult; quæ non vult, sponte relinquit:
Ergò declinant Atomî; sit serva Voluntas,
Si non declinant. At ridiculum esse probavi
Clinamen. Quod si facilis concedere vellem,
Hinc libertatis nunquam peteretur origo.

- 245 Singula ponamus deflecti semina. Quid tum?
Hinc homo liber erit, dicis. Quæ copula nescit
Hæc effata? Nihil video, quod suadeat unum
Ex alio nasci: quin & contraria cerno.

- Nam si declinent Atomi per Inane vagantes,
 250 Naturâ, propriis & viribus, ac sine causâ,
 Declinant ideo, quia declinare necesse est.
 Aut si, dum currunt ita, libertate fruuntur,
 Quam dare corporibus possint exinde creatis,
 Tunc non solus homo tali potietur honore,
 255 Qui proprius mentis tamen est, velut ipse fateris;
 Libera erunt pariter quæ corpora cunque videmus.
 Unda per acclives proprio non pondere ripas
 Curret, at interdum stagnans resupina sedebit.
 Non nunquam errabit stipulis innoxia flamma,
 260 Invasque domos tantum, vel ligna cremabit,
 Si volet. Iste lapis quem immotum mille per annos
 Sæcla vident hominum, summo de culmine turris
 Sponte cadet, cum stare loco fastidiet alto.
 Si libeat Soli, Sol non orietur; & umbras
 265 Pellere nocturnas Luna indignata negabit.
 Quidquid in Orbe vides, ne jam contingere casu
 Ne vi Naturæ, ne motu denique dicas,
 Verum ex arbitrio, propriâque libidine rerum;
 Si dotem eximiam, quâ gens humana potitur,
 270 Omnibus ex æquo rebus Natura creatrix
 Indulsit, proprio neque nos hoc munere donat.

- SED libertatem cunctis dum prodigus æquè
 Corporibus tribuis, cur nobis invidus auferis?
 Nam, bene si memini sectæ documenta profanæ,
 275 Quidquid agas, licet ipse putes te posse reapse
 Non agere id quod agis, folius Materiæ vi,
 Atque ignoratis impulsibus illud agetur;
 Nec poterit non esse quod est: quia sive movetur

- Obliquè, seu recta meat, non libera currit
280 Materies, æquè nobis causa unica motûs,
Ac Soli & Lunæ, lapidi, fluvioque, vel igni.
Propterea nobis indeclinabile Fatum
Incumbet: Fatum omniparens, cui tanta potestas
In Superos ipsumque Jovem celebrata Poëtis,
285 Quanta Jovi Superisque in nos olim esse putata est.
Hoc detestatus simul adstruis, omnia motu
Materiæ dum vis fieri & clinamine cæco;
Ac solas Atomos interno pondere pressas
Instituis rerum causas, quæcunque genuntur.
- 290 QVIN etiam nil fortuitò contingere posset.
Unde ruit Casus Divûm pater atque hominum rex
Ille tuus. Neque enim casu est quod jam esse necesse est.
Nempe improvise concursu & viribus æquis,
Dum tibi nunc temerè & nullo cogente videntur
295 Innecti, quæ sponte moves primordia Mundi
Per vacuum; tamen est, quare innectantur, in illis
Causa latens & certa; nequit quâ stante volando
Quæque Atomus non huic jungi, cui jungitur: idque
Lex quasi lata foret: quia tali concita nisu
300 Non vitare potest aliam, quæ pondere tali
Labitur: & tali decurrens tempore, eodem
Tempore decurrentem offendat oportet, eodem
Inque loco. Tali si sit demum utraque formâ,
Ut coëant; certè nequeunt utrinque revelli:
305 Si secus; haud ullo poterunt concrefcere nexu.
Et quoniam inde oritur quidquid, sic fiat oportet
Ut mixtura dedit, manifestum linquitur ex te,
Naturæ legem cunctis incumbere rebus;

- Et legem invictam, cui nil obistere possit ;
 310 Fortunæque locum non jam superesse : neque ullam
 Libertatem homini mansuram ; si nihil ipsi
 Præter adhærentes Atomos concesseris. Ergò
 Cùm Regina sui & proprii sibi conscia juris,
 Frenum indignetur fatis avulsa Voluntas,
 315 Arguit in se se quiddam præstantius omni
 Materiâ, & punctis alienum prorsus ab istis.
 Illa sed uberius, cùm Mens tractanda redibit.
 Nunc satis est monstrasse tuis nil posse creari
 Motibus : idcirco quia, seu directa movebis
 320 Ad perpendiculum, seu flecti semina finges,
 Haud ullis poterunt unquam coalescere vinclis.
 Ergò nil, etiam posito clinamine, vinces.

- VERUM alias aliis Atomos velociùs ire
 Si donetur, ais, quidni concrefcere possint
 325 Nexibus innumeris ? Gassendus quippe volebat
 Naturâ similes, non mobilitate : quod unum
 Addere qui velit inventis utriusque magistri,
 Congressus faciles Atomis utcunque parabit.
 Nam fieri poterit solâ ratione cadendi,
 330 Ut quæ posterior fuit, accelerata priorem
 Occupet, ac secum vinclis abducat ; & ambæ
 Arripiant alias, aut arripiantur ab illis.
 Lux ea Democrito cur non affulserat ? Eheu !
 Non opus illapsas Vacui de culmine summo
 335 Atque parallelas Epicuro deinde fuisset
 Inclinare Atomos, tantamque incurrere labem.
 Nam veluti cursu dum fervet odora canum vis
 Per nemus & salebras, clangore accensa tubarum

- Et clamore virum, ac fugientis olentia cervi
 340 Nare sagax longo sequitur vestigia tractu,
 Et si omnes ardore pari, tamen unus & alter
 Antevolant, sternuntque feram, lacerantque jacentem
 Dentibus: appropinquat non æquis passibus agmen.
 Aut ubi prædator descendit ab æthere Milvus
 345 Perditem in timidam, contractis quæ fugit alis,
 Præcipitans in humum simul ingruit ocior ille,
 Unguibus illaqueans prædam, raptatque cadentem:
 Sic possunt Atomæ quædam, et si ponere sequentes,
 Maturare gradum; ac sensim, quia pondere præstant,
 350 In præcedentes ruere & concrefcere lapsu.

- CALLIDUS effugium tentat Gassendus inane,
 Nec quidquam auxilii convicto fert Epicuro,
 Qui per se constare Atomos, per seque moveri
 Dixerat, & variis tantum distare figuris.
 355 Ocior has inter nam si, vel tardior una est,
 Naturæ similes Atomæ non amplius ergo
 Dicentur. Quæ causa novi discriminis illa
 Esse potest? Quænam velocibus addidit alas,
 Ut caderent multo citius, pigrisque negavit?
 360 Plurive minusve graves, inquis, confingere possum.
 Sic variis dederas consistere posse figuris,
 Quod falsum ostendi, nullo si auctore creantur:
 Nec minus à rectâ, quod ais ratione recedit.
 Corporibus cunctis gravitas pro mole profecto est.
 365 Mole ergo distant Atomæ, si pondere distent.
 Et quia particulis constant, levis altera paucas
 Particulas sortita fuit, gravis altera plures.
 Inter eas Natura parens divisit iniquè

Materiem, exiguis parcissima, prodiga crassis.

- 370 Si causam agnoscunt, varias sic esse fatebor;
Talia sunt etenim quæ corpora cunque videntur:
Si non agnoscunt, varias sic esse repugnat.

- Adde quòd in Vacuo caderent si corpora prima,
Quanquam impar illis gravitas fortasse daretur,
375 Undique deciderent simul omnia tempore in uno.
Includas vitreo plumam lapidemque canali,
Aëre subtracto; plumam, lapidemque videbis
Protinus æquato pariter descendere lapsu.
Causa priùs fuerat discriminis obviùs aër,
380 Qui findendus utrique venit, plumæque cadenti,
Quàm lapidi certè magis atque diutiùs obstat.
Sed nihil in Vacuo fungetur munere tali:
Perpetuò penetratur enim, dum nempe solutus
Ac rorem simulans Atomorum decedit imber.
385 Quin etiam æterno si præcipitantur ab ævo,
Ac simul immensos percurrunt semina tractus,
Nullum posterius, nullum prius ire licebit.
Nam quæ causâ moram faceret per Inane quietum
Postremò lapsis? Regio fortasse remota est
390 E quâ proveniunt, longéque remotior illâ
Unde priora cadunt? Vel sunt dimissa profundo
Tardius è vacuo? Mensuras quis ferat autem
Immenso in Spatio, atque æterno in tempore tales
Quæ rem finitam signant? Quis proxima centro,
395 Sive remota loca, aut centrum quis totius ipsum?
Dædale, cur proprio vagus erras in labyrintho?
Hic tibimet via cæca, & inextricabilis error.
Dicis in immenso nullum consistere centrum,

- Et meritò : nunc ut prægrandia corpora formes ,
400 In centrum attractas Atomos concurrere dicis :
Centrum est , & non est. Pugnas tecum ipse , Lucreti.

- PRÆTEREA, vel si diverso tempore labi
Aut similes aut dissimiles gravitate , figurâ ,
Mole , graduque Atomos punctum in commune daretur ,
405 In quo , ceu motûs possent requiescere centro ,
Non talem efficerent Mundum , qualem esse videmus.
Dic ubi enimvero centrum id commune reponas ?
In medio Terræ ; si quidem , te iudice , Mundi
Nucleus est , in quo subsidit funditus , ut foex ,
410 Materies crassa ? Illuc ergò confluit omne
Seminium , & Vacui regiones deserit altas :
Illud præcipuè quod aculeis constat & hamis ,
Unde metalla doces & arenam & saxa creari ;
Quodque fluit globulis queis manat liquor aquarum :
415 Nec cessare potest ; quia nunquam cessat origo
Præcipitis motûs , immensaue copia rerum.
Sic aliis alias cumulari semper oportet ,
Ac superaddi Atomos æterno pondere pressas.
Crescere in immensum Tellus glomeramine tanto
420 Debuit , & vastam ferre ultra sidera molem.
Cur fines intra certos se tota coërcet ?
Cur alibi passa est simili ratione modoque
Solis & astrorum prægrandia corpora coelo
Formari ? Nam illic amplissima principiorum
425 Congeries aptanda fuit. Cur Luna , perinde
Ac Tellus , Atomis etiam concrevit aduncis ?
Cur & Saturnus cum lucifero comitatu ;
Magnus & ipse suâ stipatus Jupiter aulâ ;

- Mars & Mercurius; nec non, gens rara, Cometæ?
 430 Sunt igitur Mundi tot centra, quot astra videntur?
 Quàm diftracta fuit gravitas; quàm scissa tot inter
 Immenſi partes Vacui? Quot Somnia fingis!
 Centrum ubi non fuerit, gravitas ibi nulla profeſſò.
 At non eſſe poteſt aliquo ſine vortice centrum:
 435 Et pariter nullus fluido ſine corpore vortex.
 Unde neceſſe foret, caderent ſi pondere quodam
 Semina, vorticibus multis in plurima centra
 Detrudi, variæ facerent ut molis acervos:
 Quod placido in vacuo nunquam ſperare licebit.
- 440 CORPORA jam formata etenim poſuiſſe neceſſe eſt,
 Et fluida, & motu circùm exagitata perenni,
 Antè graves Atomi quàm ſint ac centra petentes.
 At quoniam ex Atomis corpus per inania lapſis
 Conflat, motus Atomorum anteire nequivit:
 445 Nam tunc non eſſent, ut ais, primordia rerum.
 Ergò per medium ſi delabuntur Inane,
 Nec reperire queunt, imò nec quærere centrum.
 Huc etiam accedit, quod fuſiùs antè docebam
 Cùm de infinito canerem; & revocaſſe juvabit,
 450 Ne cadat ex animo quidquid jam rite probatum eſt:
 Vidimus in Spatio, nullus quod terminus ambit,
 Ponderibus non eſſe locum: quia ſcilicet, unde
 Et quò descendant, non eſt; ſupera, infima deſunt;
 Nec fuſum idcirco, nec deorſum tendere quovis
 455 Poſſe modo fiſtas Atomos, quæcunque darentur.
 Spes Atomis igitur gravitatis nulla futura eſt.
 Si nulla eſt gravitas, ergò vis nulla movendi:
 Cauſam etenim motûs unâ in gravitate locabas.

Unde

Unde vides Atomos nequaquam posse moveri;
 460 Vel si motus inest, nullo coalescere nexu.
 Egregium nunc dogma boni mirare Lucreti!
 Quæ manifesta putat, manifestè falsa probantur:
 Et si vera forent, quod colligit esse nequiret.

Sæpe fit, oblatâ rerum ut dulcedine capti
 465 Miremur faciles, plausuque sequamur amico
 Qui nos decipiunt. Quales jocularia mimi
 Prodigia exercent: digitis hi namque micantes
 Attentos fallunt oculos, dum vascula tractant
 Apta dolis: fraudem velatam præpete gestu,
 470 Virgâ & voce juvant; & ubi posuere lapillum,
 Ostendunt volucrem. Stupet ore ignarus hianti
 Spectator: temnat, si quando noverit artem.
 Haud aliter solers oculos auferre Poëta,
 Excusso tibi debebit ludibria fuco.
 475 Quid sit enim gravitas quovis in corpore, nondum
 Perspexti: nam corporibus malè credis inesse
 Materiæ certam ut comitem; exemplumque creatis
 A rebus stolidè rerum ad primordia ducis.
 Corpora quòd videas in terram plurima labi,
 480 Dumque immota jacent, ad centrum vergere, eoque
 Donec perveniant molimine tendere certo,
 Corporis idcirco genus omne gravescere censes
 Per se ipsum, atque illuc innato pondere ferri.
 Tanta fides oculis, ac diffidentia menti est!
 485 Ast etiam, si sola tibi sit regula sensus,
 Cur non Materiæ levitas innata videtur,
 Corpora cùm cernas nonnunquam ascendere sursum?
 Nonne leves flammæ, levia hæc simulacra putasti,

- Quas veluti rerum exuvias, & limpida vela
 490 Audieras fluctu passim volitare perenni,
 Ut veniant oculis formæ rerum atque colores,
 Ac visæ somno in medio sine more figuræ?
 Namque hoc te, quanquam falsum est, docuere magistri.
 Quin age, nonne leves Atomorum dicis acervos,
 495 Naribus unde tuis volucres nascuntur odores,
 Uvida quos florum jaciunt pigmenta, vel herbæ
 Fragrantes; qui-ve arboribus Nabathæa per arva
 Destillant succi, nardusque & pocula myrrhæ?
 Aurea lux pariter, quam sol circumundique vibrat,
 500 Nec terris tantum, ast omni latè ingerit Orbi,
 Et quam debilius nostri dant attamen ignes,
 Mentitæque faces nocturno tempore solem;
 Cùm superas æquè in partes mittatur & imas,
 Nonne tibi levis atque gravis simul esse videtur?
 505 Judicio lux nempe tuo, vibrata perenni
 Sideris effluvio manat, ceu flammea quædam
 Progenies. Nativa quidem & validissima longè
 Vis illa est, quâ se tot lucida tela diei
 Diffundunt circum, nec se diffundere cessant;
 510 Et vastum rapido pervadunt æthera motu.
 Infita materiæ gravitas si causa perennis
 Est motûs, ergò radii gravitate feruntur.
 Aspice, ut hi motus ambo in contraria vergant.
 Extremis gravitas ad centrum tendit ab oris;
 515 Lux autem extremas à centro tendit ad oras.
 At nullum per se corpus grave, seu leve credas.
 Neutrum etenim Ratio, neutrum Experientia firmat.

MATERIES omnis, quaquà spectare lubebit,

Mobilis est per se, non per se mota : neque ullam

- 520 Affectat Mundi partem, superamve vel imam,
 Aut lævum dextrumve latus; quocunque cietur,
 Huc properat; nec motum ambit placidamve quietem;
 Neutrum præponit, sed idonea semper utrique est.
 Quidquid enim vel stare potest, vel quolibet æquè
- 525 Suscipere impressos motus, lentosve citosve,
 Atque huç atque illuc ferri discrimine nullo;
 Dum manet incolume & naturam servat eandem;
 Non habet unde modum magis hunc quàm seligat illum;
 Sed qualem accepit retinet : nil se movet unquam,
- 530 Ni quoddam in se se lumen Rationis & artem
 Discernendi habeat, quâ destituuntur inertis
 Semina Materiæ, sensu pollentia nullo.
 Cùm videas igitur certâ ratione moveri
 Corpora, continuò motricem intellige causam.
- 535 Nam mutare situm, sine causâ, qui sibi primùm
 Contigerit, res nulla potest. Quæ causa cadendi
 Est Atomis igitur, vexant quas nulla profectò
 Corpora, nec circùm tangunt, nec desuper urgent?
 In quocunque situ fuerint, ubicunque locorum,
- 540 Et quocunque modo; sic & perstare necesse est.

Nunc autem cùm Materiæ sint omnia plena,
 Idcirco Terram versum properare videmus
 Corpora. Nam præter, quæ nos circumfluit, auram,
 Aura fuit longè subtilior, incita miris

- 545 Et tenuata modis, velut aëris ipsius aër.

SALVE Elementorum pars subtilissima, summæ
 Dexteritatis opus, summi simul instrumentum

K ij

- Artificis ; gaudens humanos fallere sensus ,
Ut fabri manus ipsa , & solâ mente videri :
- 550 Materix flos & sanguis , diffusus in omnes
Corporis immensi venas : Tu filia primùm ,
Nunc genitrix motûs : Tu cunctis didita membris
Vasto vivere das , animalis spiritus , Orbi.
Te sine nullus honos rebus : procul iret in auras
- 555 Dissiliens Tellus : firmâ tu mole revinctam
Comprimis ; ac si quo terrestria corpora nifu
Desertâ sursum effugiant statione , retundis ,
Et pulsata suo festinas reddere centro :
A te pondus habent ; à te gravitatis origo est.
- 560 A M B I T enim Terram & pigrâ se mole moventem
Abripit increpitans valido tenuissima pulsu
Materies ; circaque suum torquerier axem
Dum jubet , ac celeri correptam turbine volvit ,
Volvitur ipsa comes , gyroque rotatur eodem.
- 565 N O N tamen ex illo gravitatem accedere motu
Crediderim ; nam cùm Terram liquor ille volutans
Usquè parallelis nostros premat orbibus orbes ,
Communemque habeat cum Terrâ turbinis axem ,
Cuncta parallelo caderent tibi corpora lapsu.
- 570 In Tropicis igitur , Tropicorum pondera centrum
Non Terræ appeterent ; nullo discrimine , reclus ,
Quàcumque inciderent , semper foret angulus axi.
Nec tamen id fieri certâ ratione patescit.
Causa ergò gravium casûs aliunde petenda est.
- 575 A B D I T A Naturæ penetralia , viscera rerum

Ingredimur, Quinti; dictu res ardua, cunctis
 Unde hæc corporibus veniat propensio. Quòd si
 Hæc tibi non firmo stabit Sententia gressu,
 Ast opifex motûs solertior, aspice, quanto est
 580 Nostra hæc materies, Atomis & certior istis.

PRINCIPIO Terram liquido qui vortice cingit;
 Ætheris oceanum in multas fac mente secari
 Pyramidum formas; quarum pars latior altè
 Surgit, ad extremas pertendens vorticis oras;
 585 At centro collecti apices junguntur in imo.
 Illæ omnes se se invicto certamine librant,
 Centrifugâ virtute pares; quia materiæ vis
 Omnibus est eadem: quòd si qua est viribus impar,
 Protinus exsuperant aliæ, & subsidere cõgunt,
 590 Dum suspensa suas æquarint singula vires.
 Ast ubi Pyramidem penetravit corpus in unam,
 Mole suâ quantum est, tantum de centrifugâ vi
 Detrahit; ingenitâ nam formâ particularum
 Æquare ætherios tardo nequit agmine cursus.
 595 Ergò deprimitur, quæ molem includit inertem,
 Pyramis; incumbunt vicinæ adiguntque deorsum;
 Undique enim à centro nisu majore recedunt.
 Hæc depressa pigrum tuditando corpus adurget,
 Castigatque moras, repetito verbere retro
 600 Præcipitans; versûsque apicem propellere certat,
 Qui Terræ tenui contingit acumine centrum.

PRÆTEREA rapido Tellurem turbine vortex
 Circumagens, pariter latere undique pressus ab omni;
 In sphæram, aut sphæræ similem glomeratur in orbem.

- 605 Nam quà fortè minùs premeretur, scilicet illac
 Efflueret, Terramque ignotis traderet undis.
 At quoties latere ex omni pariterque, rotunda
 Comprimitur moles, vis undique facta per omnes
 Ad centrum radios concordi tramite tendit.
- 610 Sic grave Pyramidi immiscens se corpus, abire
 Cogitur ad centrum Terræ, quò pertinet omnis
 Pressuræ radius; quaque ipsa urgetur & urget
 Pyramis, hanc debet jussu decurrere lapsu.
 Sic lapis ut valido jactu vibratur in auras,
- 615 Et fecat aërios violento vulnere fluctus,
 Nititur hunc contra incumbens sublimis ab alto
 Materies, talique incussa reverberat ictu,
 Ut centrum versùs labi cogatur, humoque
 Restitui: non ingenito, quod fingere gaudes,
- 620 Pondere; non vano centri communis amore,
 Ut fingunt aliqui; proprio non denique motu;
 Sed bis vim passus, primùm à vibrante lacerto,
 Mox à coelestis pressurâ & robore molis.

N E C minùs in lymphis hujus gravitatis imago

- 625 Et fida & constans reperitur: scilicet unda
 Nititur in fundum; inque pares divisa columnas,
 Has inter se omnes libramine sustinet æquo:
 Inde superficies patet uno æquata tenore.
 Injice suber aquis immergens, injice ligna;
- 630 Ligna petent summum valido connisa natatu,
 Profiliet superas celeri impete suber ad undas.
 Causa rei quænam est? Nimirum liquor aquai
 Fertur in ima magis, quàm lignum aut futile suber:
 Libramen simul omne perit; depulsaque quantùm

- 635 Unda suâ superat gravitate hæc corpora, tantum
 Debilitant liquidam, cui sunt commissa, columnam.
 Ergo vicinæ vincunt, & cedere jussam
 Protollunt certatim, & in altam assurgere cogunt.
 Illa fugit sursum, propellens frivola, donec
 640 Respuat in cœlum, & reddat natalibus auris.

- H I N C quæcumque latent lymphis circumdata, tantum
 Ponderis amittunt, quanto se pondere librat
 Par fluidi moles: tantâ nam parte levantur.
 Id sentire solent, pelago qui sæpe profundo
 645 Funibus extractas merces ad summa tulerunt
 Æquoris, & validi, cùm solvitur anchora, nautæ:
 Nam facilis primùm ascensus; juvat unda laborem:
 Cùm verò ærias grave onus pervenit ad auras,
 Tum labor ingeminat, contorquendoque rudenti
 650 Sudans turba virûm duplicatis viribus instat.

- N U N C in aquis fieri quæ diximus, omnia, Quinti,
 Ætheris in pelago ratione geruntur eâdem.
 Hic tantum fines rerum convertito; metas
 Vorticis ætherii supremas fundus habeto;
 655 Esto Pyramis hic, illic quæcunque columna est.
 Ut surgunt per aquas, sic lapsa per æthera cernes
 Corpora detrudi, & simili propellier æstu
 Illic versum auras, hic versum concita terras.

- H O C unum discrimen erit, quòd corpora quædam
 660 Ima petunt liquidi, & fundo graviora residunt.
 At quæ terrenâ latè ditione tenentur,
 Omnia centrifugis cùm vincat viribus æther,

Nulla queunt ullo capere ultima vorticis ausu.
 Terram cuncta suam repetunt; & adacta deorsum
 665 Quo mage descendunt, casu citiore feruntur.
 Instat enim aura sequax, nec desinit ictibus ictus
 Congeminare, fugamque fugâ premit usque fatigans.

AT cùm librantur magis aut minùs inde gravescunt
 Corpora, particulis quòd sint minùs aut mage mixtis
 670 Æthere: non quòd eas vacuum per frustra recisum
 Segreget, ac nihilo saturas rarefcere cogat:
 Sed quia quidquid habent propriæ terrestria molis,
 Hoc toto ad centrum pelluntur; at ætheris illa
 Si quid habent, toto hoc supera ad laquearia tendunt.

675 JAM folia & stipulas, pappos, plumasque videmus
 Antè quidem volitare diu, quàm lapsa quiescant:
 Nam vix trudentur satis, ut diffindere possint
 Aëra suppositum, levibus ludibria ventis.
 Sed condensa poros tenues, paucasque lacunas
 680 Intus habent; facilemque aditum luctantibus auris
 Dura negant; quare nequeunt eludere plagas
 Ætheris obnixi contrà, sed tota resistunt;
 Ut pariter totis contendens viribus æther
 Ingruit, assiduo detrudens corpora pulsu.
 685 Hinc ferri massæ præponderat aurea massa,
 Et ferrum saxo, saxum ossibus, ossa liquori;
 Tum varii inter se distant gravitate liquores.

ERGÒ corporibus stat pondus ab æthere summo
 Cuique suum: hic centrum glomeratis partibus implet,
 690 Continuisque premit jaculis: huc omnia trudit,

Centrifugâ virtute valens: totum Aëra Terris
 Incutit, immerfæ quo ſtant; ſimul Aëre reſtos
 Continet Oceani latices, vaſtoque fluento
 Incurvam faciem, convexumque efficit æquor.

- 695 INDE coarctatæ punctum vertuntur in unum
 Omnes uſquè globi partes: & ſi qua reſultat,
 Pellitur in medium ſubitò; magis aut minùs acri
 Impete, pro vario textu, quo prædita quæque eſt.
 Hinc adeò quæ preſſa magis, cùm fortè movendo
 700 Fit vicina minùs preſſæ, librantur; & illa
 Deſluit, hæc ſurgit. Non quòd levis hæc propriâ vi,
 Aut gravis illa ſuo ſit pondere: ſed quia centrum
 Verſùs, inæquali pulſu ac ratione feruntur.
 Haud ſecus ac geminas triplicato ſtamine lances
 705 Cernis in ambiguo ſuſpendi, ac vincere neutram,
 Aut vinci; donec poſito, ſi fortè lubebit,
 Alterutram digito depreſſeris, aut onus ipſi
 Injicies aliquod; nam tunc onerata repentè
 Præcipitat, ſilumque trahens aſſurgere cogit
 710 Adverſam. Parit oppoſitos cauſa unica motus.
 Quantumvis grave ſit corpus, graviore propinquo
 Fit leve: vaneſcit majori pondere pondus.
 Quàm grave ſit lignum, quanto cadat impete, noſti;
 Cùm ruit in ſylvis ventorum turbine magno
 715 Fraxinus, aut crebrâ truncum percuſſa ſecuri:
 Hanc tamen in fluvium mittas, ecce ima relinquet
 Ociùs, ac totis ſurſum revometur ab undis:
 Aëre quòd lignum grave ſit magis, at minùs undâ.

NAM levis eſt aër, ſi pleraque corpora cernas;

- 720 Ipse gravis : viden' è puteis ut ab aëre jussas
 Antlia tollat aquas ? Et hydrargyrus ipse , metallis
 Post aurum cunctis gravior , si clausuris illum
 In vitro , paulum subsidat lentus & ægrè ,
 Descensu dubio , ac demitti sponte recuset *
- 725 Magnâ parte suî ; tubulo cùm subtus aperto
 Funditur in lancem : suspensus denique restet ,
 Et maneat propriæ oblitus gravitatis in alto ;
 Ventorumque vices illic , & amabile sudum
 Mobilitate suâ , & certos prænuntiet imbres ?
- 730 Exteriùs viget aëriæ pressura columnæ ;
 Interiùs nulla omnino quæ deprimat aura est.
 Tum pleno si fortè cado siphona videbis
 Immersum , assiduo vix haustu educitur aër ,
 Cùm simul ascendunt latices ; fundoque relicto
- 735 Alta petunt , recidunt ; surguntque , caduntque vicissim ;
 Mæandrique cavi sinuosa volumina tandem
 Percurrunt faciles , atque uno & simplice motu.
 Haud secus , extremâ pannum si tinxeris orâ ,
 Paulatim è vasis fundo levis unda feretur ,
- 740 Et pannum latè diffusilis imbuet omnem ;
 Donec summa petens labro destillet ab alto.

ERGO aër levis aut gravis est ratione propinqui
 Corporis ; & quanquam currentis ab ætheris orbe
 Centrifugo semper leviolem, suscipit ictum

- 745 Quàm liquor omnis aquæ , tamen illum deprimit ignis ;
 Ipsaque in exiguos rarefcens unda vapores.
 Haud aliter sensim tollunt se nubila coelo ;
 Quæ matutinis vespertinisque videntur
 Temporibus , fumi in morem , consurgere terrâ ,

- 750 Sæpius è pelago, fluviis lacubusque, vel udis
Vallibus & pratis, ubi largiùs incubat humor.
Partibus aëriis quia tunc fit rarior unda,
Et minùs ætherii perferentit verberis ictum;
Erigitur super, atquè loco sibi cedere cogens
755 Paulatim it fursum, cœloque potitur aperto.
Tum solito gravior nobis ostenditur aër
In tubulis, quos hunc ars mira paravit ad usum.
Mercurii molem quia tum, quâ parte patescunt,
Opprimit incumbens; & quâ clauduntur inanes
760 Aëris, urget in hanc, fursumque ascendere cogit.
Particulæ verò surgant cùm semper aquosæ,
Quas magis atque magis Phœbi rarefacit æstus
Fervidior; tantum in numerum regionibus altis
Conveniunt, ut jam nequeant consistere scorsum:
765 Frigus ibi sedenim, ne pergant altiùs, obstat.
Ergò se tandem per mutua vincula nectunt:
Et sic in guttas parili magis aëre densas
Cùm rediere, cadunt. Simul aër ipse refurgit;
Inferiora tenet quoniam liquor. Ociùs imbres
770 Labentur cœlo. Sed Mercurium antè videbis
Ejusdem in longo tubuli descendere ramo:
Exterior siquidem minùs illum jam premit aër
Parte ex oppositâ. Quin ipse metallicus humor
Mercurii coctus graviolem decutit auram,
775 Ac sensus hominum fugiens ascendere discit;
Cùm fuerint ejus sic attenuata calore
Semina, ut aëriis gracili subtemine præstent.

Sic ubi Vere novo squalens ager omnis in hortum
Vertitur, & frondes meditatur sylvâ tenellas, *

- 780 Haud mora prægñanti confurgit in arbore succus
E terrâ veniens, atque ab radicibus imis.
Namque ut collectus longæ per frigora brumæ,
Ac cæcis Terræ latebris absconditus humor
Incipit afflatu radiorum agitante moveri,
785 Exhalat nebulas tenues, udumque vaporem
Sulphure diluto foetum, salibusque solutis:
Unde mador terris & fertilitatis honores.
Sic adeò per particulas attollitur omnis;
Et passim offendens in humo nutritia plantæ
790 Stamina, reptantes fibras simileſque capillis,
Ingreditur tubulos facilè intromiſſus hiantes,
Anguſtaſque vias alimentis pinguibus implet.
Dant facilem ſcendenti aditum, clauſoque recurſum
Calle negant tenues ſuſpenſo cardine valvæ.
795 At calor interea referat turgentia ramis
Germina, præteritus quæ ſenſim foverat annus.
Jamque laborati duro ſub cortice ſucci
Erumpunt; frondemque & flores ordine miro
Implicitos, unctæ monſtrant in acumine gemmæ.
800 Hæc autem ut primis valeant ſe efferre diebus,
Ille poteſt ſatis eſſe latex, quem continet arboſ
Autumni memorem, & cui bruma geluque pepercit:
Verùm ut ſerventur poſthac creſcantque, neceſſe eſt
Auxilium adventare novum, ſuccoſque recentes.
805 Quâ ratione igitur ſuprà liquor intimus exit,
Hac etiam novus adveniẽs aſcendit ab imo.
Arbore ſic totâ nuſquam intermiſſa liquorum
Fit ſeries, & qui ſequitur propulſat euntem:
Utque dies creſcunt, creſcit quoque motus; & ingens
810 Undique productis radicibus inſluit unda.

Nam verni accedunt hybernis imbribus imbres :
Et jam sublimis dominatur in æthere Phœbus ;
Quo calefit Terræ facies , auræque tepescunt.
Ergò tunc fibris humor venit ubere pleno.

- 815 Tot fontes rivis formant coëuntibus amnem ,
Qui truncum invadens , tenero sub cortice lignum
Irrigat , ac læto perfundit rore canales
Transversos ; & alit genitalia claustra medullæ.
Nam vectas deponit opes , pariterque repertis
820 Imbuitur : formas hinc se convertit in omnes ,
Dum varios penetrat longè latèque meatus ;
Passim & fermento veteri commixtus oberrat ,
Partibus adjiciens partes , nova tegmina priscis
Tegminibus. Sed cùm jam exuberet , omne foramen
825 Intrat , ubi resident ramorum exordia prima :
Hæc aperit , pulsatque foras , ramosque valentes ,
Ac bifidos trifidosque simul producit in auras.
Ast ubi poma latent incoepta , suisque referta
Seminibus , liquidam tubulis huc invehit escam.
830 Poma tument , flores cùm deposuere caducos ;
Et formam accipiunt sensim , propriumque saporem :
Ac se se expandunt , pomis umbracula , frondes.
Sic uno ascensu conditi sæpe liquoris ,
Qui pulsus venit è gremio telluris opimæ ,
835 Et primùm nata est , & moxadolescere cœpit ;
Et parte ex omni crevit renovata quotannis ,
Quæ nunc præcellis è montibus eminet arbos ;
Ventosoque ferens nemorosa cacumina coelo ,
Radicum sylvâ terras exhaurit alentes.

840 CONTEMPLATOR item , qui fons devectus in hortum

- Vertice ab excelso montis, referata sepulcri
 Ostia cùm fuerint, plumbique solutus opaco
 Carcere, deductos jaculetur ad æthera fluctus:
 Atque ibi se se ipsum conspergens rore reflexo
 845 Dissipet in gemmas; factusque argenteus imber,
 Cum sonitu tremulo stagnans diverberet æquor.
 Scilicet impulsu saliens effertur eodem,
 Quo summâ præceps ab origine venerat illuc
 Declivis: fecitque levem, modò cùm gravis esset,
 850 Continui series tantùm inclinata canalis.
 Ceu duo cùm surgunt adversâ fronte supini
 Contiguis montes radicibus: ecce revulsus
 Vortice ventorum, aut tacitis suffossus ab annis
 Fortè silex, summo alterius de culmine præceps
 855 Si ruat, immani lapsu petit ima resultans
 Improbus; angustâ sed non in valle quiescit;
 Verùm ipsâ gravitate levis, jam surgere montem
 Audet in adversum, atque animoso proxima saltu
 Appetit; exhausto donec latera ardua motu
 860 Deferit æger, inersque relapsâ mole recumbit.

- POSTREMÒ cœlum observes. Ibi nare Planetas
 Telluri non absimiles, & corpore crasso,
 Æthera per liquidum, ac volvi constanter in orbem
 Cernimus; enormes quasi sint sine pondere massæ:
 865 Quandoquidem fluidis, æquè ac nos, undique cincti,
 In nullam possunt Mundi subsidere partem:
 Sed, quo sunt positi semel, illo deinde moveri
 Curriculo debent: ut non mutabilis unquam
 Orbita sit, nullisque forinsecus obvia plagis.
 870 Sol illis verè centrum est: nec desinit illos

- Incutere in Solem, quoad in se est, concitus æther.
Sed quia substrato pariter sunt æthere fulti,
Et vim centrifugam jugi obtinuerunt rotatu,
Propterea servare locum coguntur eundem;
875 Viribus hinc atque hinc libratis; ordine miro
Quem tua gens vel nescivit, vel scire refugit,
Scilicet invisum metuens ibi cernere Numen.
Sed quamvis omni cassus gravitate Planeta,
Suspensusque suo videatur currere cœlo;
880 Non ita, quæ vasto complexu corpora portans
Circumagitur secum, & privato turbine versat.
Namque his officium fluida, & suus ingruit æther,
Ne proprium linquant, cui sunt addita, Planetam.
Unde, brevi ad massam redeant projecta, necesse est:
885 Quo fit, ut is molem servet constanter eandem.

Hoc igitur teneas animo servesque fidelis,
Quod Ratio docuit, quod & Experientia monstrat:
Nil grave per se se est; gravitatis plurima quamvis
Nomine donentur, tanquam foret indita virtus.

- 890 Et verò videas naturæ multa referri,
Quæ tamen in dubio est an primitus insita verè,
An magis ex alio veniant superaddita rebus.
Credis aquam ex se se, naturâ & sponte liquentem?
Aspice concretam. Vi frigoris algida, dices,
895 Vertitur in glaciem: quin vi liquefacta calor
Diffluit, urgebo. Scythia judicet; ille rigenti
Sub cœlo natus, totum qui penè per annum
Venatur niveos solidis in fluctibus urfos;
Aut Magellanæ vix cognitus incola terræ;

- 900 Perpicuum lapidem & crystalli fusilis instar
 Credet aquas, æstu faciles quocunque resolvi,
 Naturâ duras, alieno ardore fluentes:
 Ceu gummi nobis, & pix & cera videntur:
 Et qualem fore credis aquam, si Phœbus abesset
- 905 Annos tres, & continuâ sub nocte jacerent
 Stagna, lacus, fontes, & mobilis æquora ponti.
 Ut rem quisque videre solet, sic æstimat ejus
 Naturam, & proprium statuit, quod moris apud se est.
 Porro neuter aquis status est, quem dicere possis
- 910 Innatum: namque unda fluit, motantibus intus
 Partibus ignitis; glacie constricta rigescit,
 Partibus ignitis illinc abeuntibus. Unde
 Corpus idem atque unum lapis est, humorque vicissim.
 Ecquid durius est, rigidi quàm robora ferri?
- 915 Dura tamen ferri solvuntur robora flammâ.
 Igne volatilius toto quid in Orbe videtur?
 At filice in durâ vinctus desesque maneret
 Semper & ignotus, tandem ni claustra paterent
 Conflitu chalybis, quo percutiente solutus
- 920 Emicat; attriti mordet fragmenta metalli,
 Et jacit in teretes penitus liquefacta favillas.
 Usque adeò nec tam fluitantia corpora cernes,
 Quæ non sistantur; nec sic adamantina, quæ non
 Evadant fluida, atque aliquo solvente liquecant.
- 925 Sic etiam constare gravi quæ mole feruntur,
 Hæc levia esse queunt: gravitas in corpore nulla,
 Nullus & in centrum nifus: quodcunque videtur
 Pondus ab impulsu venit, alteriusque prementis
 Est opus. At nihil est Atomos per Inane quietum
- 930 Quod feriat, pulsetque: Igitur fatearis oportet,

Principium

Principium fore tunc nullum gravitatis in illis;
Ac nullo quatiente hæsuras omne per ævum.

F I S A suis numeris Neutonia Secta, reciso
Impulſu, magicis totum dedit artibus Orbem.

935 Sol trahit errantes Sphæras, trahiturque vicissim :
Prævalet ingenti massâ, centroque potenti,
Nec tamén adducit; nam tramite pergere recto
Impetus est ollis, jam primo impressus ab ævo.
Mutua vis etiam rapit, atque hinc inde trahuntur

940 Conatu fociarum, & centro abscedere tentant.

Nascitur è tanto medius certamine motus :

Unde per ovatas simul unusquisque Planeta

Cogitur ire vias, Kepleri dogma secutus.

Ingeniosa quidem, certisque accommoda cœli

945 Motibus, hæc solido staret si machina fundo.

Accipimus numeros, quia rem describere possunt ;

Respuimus causam, gratis quia ficta videtur.

· P R I N C I P I O quæram, quid sit vis illa trahendi ?

Respondent ; vis est, per quam in statione quiescens

950 Corpus agit tamen in distans, atque imprimit olli

Motum ad se directum, & iners accedere cogit ;

Inter utrumque licet nil sit quo tangere possit

Aut tangi, sed solum occulta & mutua virtus.

Ostenſum est corpus non ullum posse moveri,

955 Id nisi Mens regat imperitans, quæ vertere malit

Quàm servare situm ; quia corpus utrique paratum est :

Præterea, si maluerit, quæ seligat unum

Ex infinitis & circumstantibus (æquè.

Quos & inire potest) radiis, aliosque relinquat :

L

- 960 Tum citò, seu lentè, prout ipsi nempe libebit.
 Hæc Mens una potest; nequit his sine motus oriri:
 Ergò mentis inops, per se est immobile corpùs.

- AST ubi mens motum impressit, jam corpora certum est
 Nunquam posse trahi, serie nisi juncta fluentis
 965 Aut solidæ, per quam se motus utrinque propaget,
 Materiæ: quoniam fit per contagia motus
 Corporis in corpus. Quodcunque movetur, oportet
 Impelli, & tangi quodcunque impellitur. Ergò
 Conjungi tractum atque trahens per vincla necesse est.
 970 Haud aliter currum rapiunt per aperta quadrigæ
 Alipedes, stadiumque vorant. Sic æquore in alto
 Malus agit navim, cui strictè insertus adhæret,
 Et malum antennæ, atque antennas turgida vela,
 Velaque ventorum flatus, sive incitus aër.

- 975 QUINETIAM in solis attractibus omne movendi
 Ponere principium, varia inter corpora mentis
 Indiga, continuò est agnoscere corpus ineptum
 Ad proprios motus, cunctis conatibus impar:
 Atque ita mansurum, nisi vis aliunde petatur.
 980 Unde autem hæc veniet? simili-ne à corpore, nullis
 Viribus instructo, pariter quia mentis egenum est?
 Sed res nulla potest quod non habet, hoc dare cuiquam.
 Ambo igitur pigro torpent immota vetemo.

- HÆC manifesta patent. Quid jam Neutonia proles?
 985 *Dos ea Materia, Naturæ maxima lex est.*
 Ergò Naturæ lex est, & Materiæ dos,
 Ut fiat si quid fieri nequit. Optima sanè

- Regula digna Sophis, & correctoribus Orbis !
 Motûs causa quies, & opum fit mater egestas !
 990 Jam nunc Mechanici taceant, & quærere cessent
 In ventis, in aquis, in ponderibus suspensis,
 In jumentorum nervis, hominumque lacertis
 Auxilium impulsûs. Et quid reperire laborant
 Organa mille, modosve, quibus transfundere motum
 995 Ex uno valeant in cætera corpora, vestes,
 Atque rotas, funes, trochleas, & elástica ? Quare
 Vel minimo metuunt affricu absumere vires,
 Arte Geometricâ Naturæ gesta secuti ?
 Nam sic veliferæ percurrunt æquora puppes ;
 1000 Sic junctis tellurem exercet bobus arator,
 Sic fabricæ surgunt, latices tolluntur in auras,
 Sic mola confringit segetes, & vina premuntur ;
 Ut cor sanguineos vibrat per membra liquores.
 Heu miseri ! sine tot conflictibus, & sine tantâ
 1005 Instrumentorum serie, per Inane quietum
 Attractus parit omnipotens miracula Mundi ;
 Et quanquam nihil est, rerum caput esse jubetur.

- SINGULA concordant, inquis, cum attractibus. Esto :
 Singula concordant etiam cum impulsibus. Illi
 1010 Non intelligimus quid sint : hos cernere promptum est ;
 Obvia continui sequimur contagia motûs
 Per mare, per terras omnes, perque aëra passim.
 Nunquid Natura est mutabilis & sibi discors ?
 Hic pellens, alibi traheret ? Dum causa vel una
 1015 Sufficit, oppositas mallet-ne admittere causas ?

VERUM, ais, attractûs etiam hic vestigia quædam

Non defunt. Olea haud multùm distantia se se
Continuò miscent: eadem, cùm lamina duplex,
Quâ parte ora patent, recipit, properare videntur

1020 In partem quæ clausa. Tubus tenuissimus altè
Suspenfam constringet aquam, labique vetabit.
Quis nescit magnete rapi vix mobile ferrum,
Electris paleas, auri ramenta vel æris;
Vimque hanc funiculo longinqua in corpora duci?

1025 Succus in arboreos posset-ne assurgere truncos
Vere novo, seu ramorum in sublimia ferri,
In frondem, in florem vertendus, & in sua poma,
Contra naturam gravitatis, juraque centri,
Ni tacitè sub humo radix crinita latentem

1030 Sugeret, ac fibræ circùm supràque vocarent?
Sic paulum immerfos aqua percolanda repentè
Cernitur insolito cursu transcendere pannos.

HÆC tu dum enarras, quod erat dubitabile, ponis;
Scilicet attractu fieri: secus omnia fiunt.

1035 Corpus enim quodvis involvitur atmosphærâ,
Hoc est, effluvio subtili particularum,
Quæ semper magis aut minùs effunduntur in auras;
Unde retorquentur, quoniam illas reprimat aër,
Compulsasque adigit, quantum compellitur ipse.

1040 Quòd si, dum volitant, fortè in corpuscula quædam
Inciderint, ea corripiunt, nisi massa resistat,
Et motùs in centrum abigunt vi simplice pulsùs.
Sic gutta è ramis pendens, cùm decedit imber,
Orbe suos tenui sustentat gemmea casus;

1045 Sic cohibetur aqua in tubulis constricta minutis;
Sic interceptus gemina inter vitra, recessus

Nititur in cæcos, tardus licet, humor olivæ:
 Partibus ex aliis validè quia pressus, ab illâ
 Non itidem, certè concedere debet in illam.

1050 Ast olea inter se quando aspirare videntur
 Cominus, injiciunt sibi vincula; dum fugit aër
 Qui medius, verùm qui suprâ, incumbit & urget:
 Quid mirum, citiùs quòd se per mutua jungant?
 Magnetem qui spectat, habet clarissima pulsus

1055 Argumenta. Vide, chartam si texeris albam
 Pulvere quem ferro detraxit lima minutum,
 Affinis quantùm valeat præsèntia saxi.
 Undique Materies œstro quasi percita currit,
 Vorticis in morem, formans concentricâ circùm
 1060 Agmina, demonstratque vias quibus intrat, & exit
 Effluvium, geminosque polos: tum pendula ferri
 Massa triplo gravior lapidi se se applicat ultro.
 Cætera quæ cumulas, suprâ jam evicta patefcunt.
 Ergò tuum ingenio *systema* superbit inani.

1065 HAUD ego (Neutonus clamat) *systemata* fingo.
 Ille quidem haud fingit, sed dudum ficta coaptat.
 Virtutem occultam, & cæcos in corpore sensus
 Debet Aristoteli; Vacuum tulit ex Epicuro;
 Ast utrumque logi: proprium tamen ille duobus

1070 E nihilis Totum conflat, mirabile dictu!
 Cartesio bellum indicens, qui cuncta volebat
 Mechanicè fieri, pulsuque à Mente profecto.
 Hic aliis nonnulla quidem emendanda reliquit;
 Idque lubens fateor, non omnes omnia possunt.

1075 Erudit ipsa dies, ætatem corrigit ætâs;
 Et nova monstrantur studio quæsitâ per annos.

Sol patitur maculas, Lunâ occultatur opacâ

Interdum, sæpe & velatur nubibus atris:

Usquè tamen lucis pater est, manet interea Sol,

1080 Ergò Cartesium temerè insectantur & urgent,

Qui nihil obtrudunt nisi somnia Fatidicarum.

Nec redimit genus hoc vitii perfecta Mathesis.

Scilicet illa modos tantùm describit agendi,

Naturam verò non investigat agentis.

1085 Cùm fieri possit numeros det ut Algebra rectos,

Abfurdo ad libitum posito quasi certius esset.

At Sophiæ est causas, non tantùm effecta notare:

Dux Veri Sophia est; Sophiæ germana Mathesis;

Ambæ concordem gaudent impendere curam;

1090 Utraque naturam complectitur, altera manca est,

Motum hunc si casu fieri, vel amore docerem,

(Hæc habuere suos etenim commenta patronos)

Turbinis aut instar crepitantibus ire flagellis

Sidera percussa, & variâ vertigine volvi;

1095 Si canerem aurigas illis assistere Divos,

Credidit ut coeli plerumque ignara Vetustas;

Et cursum inter se pactum servare regendo;

Si fretus Ptolemæo, operosos orbibus orbes

Adjicerem, usquè novis cœlum intricans Epicyclis;

1100 Legitimos possem numeros implere: quid inde?

Veraces numeri, mendax at causa subesset.

Talis erat Physicæ facies, cùm obscura perosus

Cartesius lucem induxit, larvasque fugavit,

Ipse Geometriæ princeps, at subditus illi;

1105 Atque viam Veri munivit ad ardua templa.

Ast ubi vorticibus totum serviscere cœlum

Edocuit centrum fugientibus, unde repulsæ

- In Solem sphaeræ, rectâ tamen ire vetantur,
 Flumine centrifugo quoniam rapiuntur & ipsæ;
 1110 Nil dixit quod non probet experientia motûs
 In gyrum, certæque super libramine leges;
 Quod non sit facile intellectu, quodve repugnet.
 Tu, Neutone, secus; dum vim per inania inanem
 Pro radice locas. Numera, metire, reforma,
 1115 Nam quis te melius possit? Verum adjice Vero;
 Plaudemus, justumque tibi Pæana canemus.
 Duri-ne, an molles, quibus omnis conditur æther;
 Sint globuli, possint servatâ lege Kepleri,
 Ovatâ circa Solem vertigine volvi,
 1120 Vorticulosque suos agitare in vortice magno,
 Contemplare; tuo pendemus ab ore docentis.
 Thessala sed nusquam per te commenta resurgant.
 Namque Deus, non Materies, par esse movendo
 Cernitur; hanc legi Mentis parere necessum est.
- 1125 Si nunc, rite memor, quæ sunt evicta remensus,
 Omnia colligere, inque unum componere fascem
 Non refugis, Quinti; quàm longè dissita Vero
 Sint Epicurei vatis mendacia, nosces.
 Tot talesque Atomos quas stare haud posse probatum est,
 1130 Effingit: motum his, quem funditus esse repugnat,
 Esse jubet. Quid respondes, sacunde Lucreti?
 Ecce immota tibi pendent exordia rerum
 In Vacuo. Quàm vasta quidem, sed quàm irrita languet
 Materies! Quis habet sopor, aut lethargus inertem?
 1135 Libera sunt spatia, & certè non obstat Inane.
 Torporem in pleno timuisti; nec minùs illum
 In Vacuo reperis. Verùm si montibus ornos

Carmina , si possunt cœlo deducere Lunam ,
Deduces Atomos , et si gravitatis egenas.

- 1140 Dic , age , descendant : ut solem & sideraingas ;
Ut circumfusus Tellurem investiat aër ;
Ut magnam Oceanus partem Telluris inundet ;
Ut se se attollant montes ; ut gramina campis ,
Ac sylvæ crescant ; habitentque animalia Terras.
1145 Nil agis : ecce sedent Atomî , semperque sedebunt.

FINGITUR Alcides , Lernæ dum vinceret Hydram
Multiplicem , clavâ & ferro metuendus & igni ,
Vix unum exsecuisse caput , cùm sanguine ab ipso
Ecce novum linguisque minax & dentibus uncis

- 1150 Prodicrat subito : nec jam spes certa triumphî :
Nil cædes , ictusque juvant. Stetit acrior Heros
In redivivam hostem ; fecundaque vulnera flammis
Exurens , tandem oppressit reparabile monstrum.
Haud secus Impietas , quamvis ad prælia Numen
1155 Usquè vocet , semperque novos exasperet angues ,
Unius cadet ætherio rationis ab igni.

JAM verò censet Atomos resilire coactas
Continuò sursum attolli , cùm fortè cadendo
Perculerint alias discordes , ac minùs aptas

- 1160 Nexibus. Hæc autem Vero sententia pugnat
Multimodis. Primò sequitur nullum esse liquorem ,
Ac nihil in Mundo fluidum potuisse creari.
Scilicet è globulis fluidi genus omne liquoris
Levibus ac prorsum terfis exstare , docebas ;
1165 Particularum etenim de mobilitate fluorem
Totius nasci constat. Tollatur ab illis

Mobilitas, ecce incipiet concrefcere totum.

Ni terfæ fuerint, ni leves atque rotundæ,

Perpetuo inter fe vix poffunt fervere motu.

1170 Sed ni compofitæ pariter glomeramen in unum

Et coacervatæ, corpus formare nequibunt

Quale eft ætherium, qualis quo vefcimur aër;

Qualia funt omnes maria involventia terras,

Ac fuper atque intus noftrum diffufa per Orbem.

1175 Verum age, tot globuli magnum per Inane vagantes

Quo jungi potuere modo, ut coalefcere in unum,

Ac feorfum tantas poffent compingere moles?

Nam neque funt furcis inftructi, hamisque recurvis;

Quales vis Atomos alias per mutua nefti,

1180 Quarum è conventu condensa vel afpera furgant.

Plana fuperficies globulis: quâcunque prehenfos

Dixeris, effugient; neque carpi aut carpere poffunt:

Eft ea nam tereti fua dos innata figuræ.

Ergò cùm globulus globulum percuffit, ab illo

1185 Protinus exiliens Vacui fuprema petivit.

Discordes igitur cunctos fateare neceffe eft;

Quoque magis fimiles, minùs hoc compingier aptos:

Hinc ideo nullum fieri potuiſſe liquorem.

Si propriâ dicas tandem gravitate relabi,

1190 Quanquam per Vacuum cogi renuère cadendo,

Et fic in centro feliciter eſſe coactos,

Extemplo regeram: noſtris hæc fabula telis

Proſtigata jacet, toties cur viſta refurgat?

Non hic res, ut funt modò, ſed primordia rerum

1195 Quærimus, & motum qui primitus illa coëgit.

Non erat in vacuo gravitas, hoc rite probavi.

Jamque probo globulos nullis coaleſcere poſſe

Motibus; idcirco quia si motore carentes

Vi propriâ & quocunque modo per Inane feruntur,

1200 Protinus averſi, cùm ſe tetigere, recedunt.

VERUM, quod mirere magis, dulciſſime Quinti,

Quem perhibes ille ipſe nequit globuli eſſe reſultus.

Hic te etiã demens Epicuri inſcitia fallit;

Omnia qui ſenſu, nihil autem lumine mentis

1205 Æſtimat, errorefque novos erroribus addit.

Parietis offenſu pila viribus acta reſultat,

Contorſit quam reticulo circumundique tenſo

Strenuus in nigrâ Juvenis validuſque palæſtrâ;

Eque ſolo, cùm lapſa fuit, ſurſum incita fertur.

1210 Quapropter? Quoniam ſtratum parieſque reſiſtunt,

Acceptâ motûs aliquantâ parte; pilamque

Nonnil flexibilem (quo conſtat elãſtica virtus)

Paulum complanant, ac firmâ mole retundunt.

Hoc pila non faciet, ſi fluxa in retia fortè

1215 Inciderit; motum quia ſorbent protinus omnem:

Non faciet, vel ſi lapidem glans plumbea tundat;

Dilatatur enim, quia mollior: hujus & omnes

Particulæ nimio quaſſæ violenter ab ictu,

Mutavere ſitum. Nec verò ferrea valde

1220 Glans reſilit, quoniam nimio durata rigore eſt.

Hinc duo junde ſimul, vera ut ſit cauſa repulſûs,

Quo corpus remcare eadem veſtigia retro

Cogitur, obliquum vel ſæpe reſringere curſum:

Scilicet, ut partim ſit durum, & flexile partim,

1225 Atque ita conflictu paulum molleſcat in ipſo.

HIS animadverſis, jam res tibi clara patebit.

- Si per Inane cadens Atomus contundere posset
 Præcurrentem Atomum, quî posse resistere credis
 Offensam? Certè statio nec firmior illi est,
- 1230 Nec robur majus; descendunt viribus æquis,
 Æquali sunt mole, viam sectantur eandem.
 Si staret, minimè illapsam reflectere posset;
 Ergò, cùm fugiat, multo minùs icta resistit.
 Per motûs igitur leges quid fiet utrinque?
- 1235 Aut necti poterunt faciles; ac tum simul ibunt:
 Aut minimè poterunt necti; tumque impete facto
 Labentur seorsum, Veluti de nubibus atris
 Undique præcipitans ruit arvis noxia grando,
 Et vitem ferit ac segetes & tecta domorum.
- 1240 PRÆTEREA, Virtus non est ut elastica possit
 Alterutram sursum, verso in contraria motu,
 Pellere. Ponis enim naturæ inflexilis omnes,
 Ac summè duras Atomos, summèque rigentes.
 Ergò, ut se feriant, nunquam resilire valebunt.
- 1245 Nunc autem, quia vorticulos in vortice magno
 Ponimus innumeros, qui semper aguntur in orbem,
 Expositu facile est, cur corpora sæpe resulent;
 Qualis humum repetens, pueris jactantibus, altè
 Tollitur, atque iterum pulsatur in aëra follis:
- 1250 Cur etiam tractus validè, ac molimine magno
 Tellurem versum, nec ruptus in arbore ramus,
 Tum sibi permissus propriâ virtute resurgat:
 Cur contorta suis conetur lamina vinclis
 Exsolvi; ac subito, si tandem libera, nisu
- 1255 Consuetam in formam redeat: Cur milite Partho
 Mendacem simulante fugam, & vibrante sagittas,

Contractum primò, & laxatum denique funem
 Ligneus extendat, se se dum corrigit, arcus :
 Cur sclopum explodas compresso, deinde remisso

1260 Aëre, namque modum nosti : Cur denique pulvis
 Martius (humani dirum, at mirabile semper
 Ingenii, possent animum si nota movere,
 Portentum) prunis, & nitro & sulphure mixtis
 Conflagret subitò, frangatque potentiùs igni

1265 Fulmineo rupes, & propugnacula vertat :
 Aëris interiùs pressi cùm flamma suborta
 Explicuit minimas & solvit carcere partes.
 Omnibus his etenim celer ac circumflus æther
 Infolitum tradit privato ex impete motum ;

1270 Ociùs ingrediens oclusos antè meatus,
 Et laxata novis agitans corpuscula plagis.
 At certè in medio nullum æthera ponis Inani :
 Exulat hinc adeò, per quam congressa resultent
 Semina, vel retro pulsantur, elastica causa.

1275 I C T I B U S hisce tui nunc tandem everfa Lucreti
 Fundamenta reor : siquidem gravitate negatâ
 Seminibus, torpent æterno languida somno ;
 Et gravitate datâ, nihil est quod gignere possint.
 Nativos igitur motus in Materiæ vi,

1280 Fortuitos etiam nexus exclusimus omnes.
 Nec ridenda minùs vani commenta Poëtæ,
 Sive parit, sive ire jubet primordia rerum.
 Ergò nunc fileat tantisper, & ora pudore
 Tincta tegat ; donec revocem ad certamina victum.

1285 Sed velut obsessæ defensor strenuus urbis,
 Cùm videt adverfo jam plenas milite fossas,

- Diruta munimenta, ipsumque in moenibus hostem;
 Non se propterea dedit; quin acer in arcem
 Confugit, & vallum sudibus prætexit acutis:
 1290 Hinc prorumpit adhuc, hinc tela novissima torquet:
 Sic per inexhaustas accensa cupidinis artes
 Impietas alio renovat sub vindice pugnam.
 Sed, quocunque Deum fugiens penetraverit, audax
 Insequar, ipse manu nova sepimenta revellam.
- 1295 ERGO si spretis tandem castris Epicuri
 Xenophanemve ducem, aut Spinofam transfuga adires,
 Perquirens in Materiæ non partibus ipsis
 Divisim sparsis, at summâ & corpore pleno,
 Principium motûs, tibi non melioribus irent
 1300 Auspiciis nova bella, novus labor. Undique surgent
 Argumenta tuæ penitus contraria menti.
 Quocirca serves animo, monitusque revolvas,
 Impulsu corpus duntaxat posse moveri;
 Nec fore, tot calles inter quibus undique cinctum est,
 1305 Unum ut sponte ineat, par omnibus æquè ineundis.
 Ergò nisi in motum, causâ impellente, feretur,
 Stabit iners, placidumque suâ in statione manebit.

- ESTO, inquis, pellatur: at est fortassis in omni
 Materiæ textu motûs æterna propago;
 1310 Quâ fit, ut impulsus vicino à corpore corpus
 Corpora consimili vicina reverberet ictu;
 Detque quod accepit, tali ratione modoquæ,
 Ut nec principium, nec finis motibus insit.
 Quàm citò, quàm facilè, ô Quinti, lucem effugis ipsam;
 1315 Et documenta tuo labuntur pectore nostra!

Non potes impulsus illos admittere semper
 Acceptos, semperque datos, quin singula ponas
 Corpora cùm dederint plagam, accepisse priorem;
 Nec potuisse dari, quæ non accepta fuisset.

- 1320 Propria conditio est igitur naturaque motûs,
 Traditus ut fuerit. Debet procedere semper
 E motore aliquo, ceu filius è patre nasci.

Ergò in Materiâ cùm sit, transfusus in illam
 Advenit causâ ex aliquâ: quæ causa profectò

- 1325 Non est Materies, non est brutum & rude corpus.

Nam si esset, quî seligeret, rationis egenum?
 Materies adeò vel motum extrinsecus hausit
 Ex aliquâ re incorporeâ, mentisque potitâ;
 Vel partem sanè quamdam illius esse necesse est,

- 1330 Quæ nulli acceptum referens, in cætera motum

Corpora distribuat: sed motum diximus antè
 Transfundi; quare hîc subitò sine patre repertus?
 Nonne etiam pars Materiæ, quæcunque sit illa,
 Corpus erit rationis egens, ac persimile illi

- 1335 Quod modò fassus eras per se non posse moveri?

Ergò, ut Materiæ pars nulla est, quæ mera non sit
 Materies, nullam omnino sic esse fatendum est,
 Quæ propriis unquam se viribus erigat ultra
 Vires Materiæ, & valeat traducere motum;

- 1340 Ni susceptum ab eo, motum qui gignere possit.

CERNIMUS assiduâ Solem vertigine volvi,
 Turbinis in morem directi semper ad Euros.

At Sol converti poterat constanter ad Austros.
 Quid vetuit rem sic fieri? Solisne voluntas,

- 1345 An lex Materiæ? Solem si velle putabis,

- Græca superstitione grates tibi læta rependet.
 Si lex Materiæ; tali ergò lege necesse est
 Impetus ut semper calidis averfus ab Austris,
 Omni in Materiâ per se contendat ad Euros.
- 1350 Hoc, vel si taceam, experientia sola refellit.
 Motus enim partes Mundi contendit in omnes.
 Materiæ non est igitur convertere motum.
 Et quia nullus erit nisi sit conversus in illud
 Hocve latus Mundi, victus fatearis oportet,
- 1355 Ex illo motum accepisse ut funditus esset,
 Unde etiam accepit talis vel talis ut esset.

- PRÆTEREA, quidquid naturâ tale videtur,
 Illius ut nequeant esse uno tempore partes,
 Ast aliæ veniant semper, semperque creentur
- 1360 Post alias, æternum illud sibi fingere nemo
 Sanâ mente potest. Totum quodcunque vocamus,
 Naturâ esse nequit diversum à partibus ipsis.
 Nam Totum esse nihil nisi summam particularum,
 Cernimus. Hinc motus si per se æternus habetur,
- 1365 Particulas omnes æternas esse necesse est.
 At, quæ, dum loquimur, veniunt, ac temporis omni
 Momento natæ, nec heri, nec nuper, ut ipse
 Credis, erant: non sunt æternæ; nullaque proinde
 Æterna est. Igitur, quod constat partibus illis
- 1370 Perpetuò genitis, æternum credere noli.
 Cur genus humanum jugi reparabile foetu,
 Esse novum, rectèque putas? Hoc scilicet ipso,
 Quòd sit perpetuò reparandum; ac filius esse
 Debuerit, quicumque pater. Si filius; ergò
- 1375 Non est æternus: quia patrem, sive priorem

Agnoscat, quo proveniens exivit in auras.

Semina de arboribus, de semine provenit arbor.

Nulla arbor igitur, nullum quoque semen ab ævo.

Sic ortum cepisse diem noctemque necesse est:

1380 Nempe dies noctem sequitur, sequiturque diem nox.

Neutra potest ergò per se, aut æterna vocari.

Utram etenim natam dices, utramve parentem?

Non æterno etiam tempus prolabitur ævo;

Quando ex particulis (memini me dicere pridem)

1385 Semper progenitis constat, semperque caducis.

Ver, Æstas, Autumnus, Hyems, annum ordine ducunt;

Inque vicem se se, Mundi argumenta recentis,

Excipiunt. Inter sibi succedentia nullum est

Quod non possit aliud veniat: nullum ergò suâ vi

1390 Tempus & usquè fuit; nullum consistere possit,

Ni causæ arbitrio, primum quoddam esse jubentis,

A quo deinde fluant reliqua, alternisque recurrant.

QUI DNI, respondes, nativo jure moveri

Omnia dicantur? Placeat conjungere motum

1395 Corporibus, dotem ut propriam, nullius egebunt

Impulsu: frustra motûs quæretur origo.

Talia de formis Atomorum Somnia nuper

Jaçantem audivi. Nolebas indiga fabri

Corpora; motoris pariter non indiga velles.

1400 Unde ego jam notis sermonibus utar; & illa

Quo cecidere modo, facili cadet hoc quoque pulsus.

Si nativus erit per se se in corpore motus

Ut dos Materiæ; qualis, quantusve, rogabo:

Quam versùs Mundi partem? Lentusne, citusne?

1405 Rectus, an obliquus? Forsan curvatus in orbem?

Nam

Nam cuncti esse simul nequeunt : unum esse necesse est.

Si talem aut talem dicas ; alium esse repugnat :

Nam secus esse nequit, natura quod ipsa poposcit.

Sed motûs nullæ species cum corpore pugnant :

1410 Cur ergò hanc per se præ cunctis corpus habebit ;

Æquo jure aliam per se cùm possit habere ?

Hanc etiam, si per se habeat, variare nequibit :

Nam quod naturæ est, nullâ est mutabile causâ.

Sed motum semper variari posse videmus :

1415 Ergò Materiæ nativum haud esse fatendum est.

NEQUICQUAM objicias : ut qualemcunque figuram

Certò corpus habet, quamvis nullam sibi certò

Vindicet ante alias ; ita motum corpus habebit

Qualemcunque, licet valeat sibi fumere nullum :

1420 Atque hunc externæ variabunt denique causæ :

Ut rota circumagitur directo fluminis ictu ;

Cùm secus haud possit proprio super axe moveri.

Sic ais ? Ecce quies è rebus tollitur omnis ;

Nec motu caruisse, ut non caruisse figurâ,

1425 Corpora jam possunt : quod nec tu effarier ausis.

Esse figuratum nam corpus quodque necesse est :

Rem, positus limes qui terminat, ipse figurat.

Sed corpus nullâ motum ratione requirit :

Stare potest ; neque naturam, statione quietâ,

1430 Corporis amittit. Moveatur, sive quiescat,

Corpus idem remanet, compactum è partibus iisdem.

Nonne etiam, tibi dum gravitas nativa placebat,

Collapsas Atomos, in centrum fortè cadendo

Si tandem veniant, ibi tum cessare putabas ?

1435 Pausam ergò requiemve Atomis aliquando futuram

M

Intellexisti, motum his non esse perennem;
Nec tibi propterea visæ sunt interituræ.

Huc accedit, uti corpus circumundique pressum
Si fuerit, nullâ possit ratione moveri.

- 1440 Plenum ideo Spatium tu formidare solebas;
Corpora ne turpi starent immerfa veterno:
Nec peritura tamen, quamvis immota, putasti.
Tum si mole pari, necnon & viribus æquis
Concurrant adversa duo, evanescere motus
1445 Cernitur, & placidæ succedunt otia pacis.
Materies igitur motum non sponte requirit;
Ut sibi conjunctum; nam corpora sæpe quiescunt:
Nec verò requiem; nam corpora sæpe moventur.
Nativus quare non est in corpore motus;
1450 Nec nativa quies. Jam cernis utrumque modorum
Esse genus: quoniam, Naturâ semper eâdem,
Corporibus possunt & adesse, & abesse vicissim.
Qualis homo jaceat molli seu lentus in herbâ,
Seu pernicious equi fodiat calcaribus armos,
1455 Semper homo est. Ita nil proprium sibi comparat aër;
Amittitve, filet coelo cùm fortè sereno,
Vel cùm terribili ventorum turbine raptus
Sternit humum sylvis, quassas ruit æquore naves,
Sic Anio, postquam de rupibus orta Sabinis
1460 Flumina tranquillus vexit sub Tiburis arcem,
Deficiente solo confestim, alveique ruinâ
Præcipitatur, & in barathri prærupta fragorus
Mergitur; ac niveo despumans imbre resultat:
Unde levem tollit nebulam quâ pingitur Iris.
1465 Rursum & vorticibus per concava saxa retortis

Infremit; & cæcas fluctu subeunte cavernas
 Ingressus, vallem crebris mugitibus implet.
 Hinc redit ad lucem: dein per juga collis amoeni
 Labitur in centum rivos divisus; & ima

- 1470 Cùm tetigit, subitò dispersas colligit undas,
 Et placido Latios interluit agmine campos.
 Sed nihil ipse novi tot motibus accipit usquam,
 Non primùm à lapsu, præceps cùm decedit omnis;
 Nil quoque dum resilit; nec, dum sorbentibus antris
 1475 Ingeritur; nec dum variis amfractibus exit;
 Aut ubi declivi tacitus prolabitur alveo.
 Quid fieri censes, ubi corpus fortè quiescit?
 Nempe situm servat. Vel quid, cùm fortè movetur?
 Nempe situm mutat. Verùm si tempore paulo
 1480 Et multùm & crebrò situs hic variabitur, ecce
 Motus erit velox: multo si tempore paulum,
 Lentus erit. Quâ parte situs hi deinde novantur,
 Et quam describunt mutati sæpe figuram;
 Hinc titulos motus, diversaque nomina sumit.
 1485 Ergò continuata rei positura, quies est:
 Continuata sitûs autem mutatio, motus.

OMNIS at ille situs, seu permanet unus & idem,
 Mutaturve, rei modus est, verèque modorum
 De genere, in rebus qui sunt aliquando, vel absunt.

- 1490 Unde patet, quales jam vidimus esse figuras,
 Tales esse situs. Duplex natura figuræ:
 Altera nam fines rectos habet, altera curvos.
 Sic etiam positura duplex: quæ permanet, & quæ
 Mutatur. Sicut nulli est addicta figuræ
 1495 Materies, nulli est posituræ dedita: nullam

Affectat, nullam renuit, par omnibus æquè :
 Impertire sibi nullam, deponere nullam,
 Aut variare potest ; & quam tenet, usquè tenebit ;
 Quandiu ab externo non immutabitur ictu.

- 1500 Esse nequit corpus sine qualicunque figurâ :
 Sed curvos habeat fines, rectosve, perinde est.
 Absque situ quocunque nequit consistere corpus :
 Ast illum servet semper, mutetve, perinde est.
 Ergò cum motus posituræ sit genus unum ;
 1505 Quo sine Materia est, naturamque integra servat ;
 Corporibus, si non aliunde afflabitur, absit,
 Advena Materiæ toti, peregrinus, & hospes.

Finis Tomi primi.

